

Topias Pyykkönen

YKSI KÄSITE, MONTA MERKITYSTÄ

Käsitetutkimus 2000-luvun hyvinvointitutkimuksesta

Pro Gradu -tutkielma

Sosiologia

Syksy 2012

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: YKSI KÄSITE, MONTA MERKITYSTÄ. Käsitetutkimus 2000-luvun hyvinvointitutkimuksesta

Tekijä: Topias Pyykkönen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiologia

Työn laji: Pro gradu -työ Sivulaudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 90 + 1 liite

Vuosi: 2012

Tiivistelmä:

Tutkimukseni käsittelee 2000-luvun hyvinvointitutkimusta. Tutkin, minkälaisia merkityksiä hyvinvoinnille rakentuu hyvinvointitutkimuksissa ja minkälainen käsitys hyvästä elämästä niihin sisältyy. Työn tarkoitus on kuvailla hyvinvoinnille rakentuvien merkitysten kokonaisuus ja tuoda esiin taustalla oleva hyvän elämän ideaali ja sitä kautta tarjota välineitä hyvinvoinnista, hyvinvointitutkimuksesta ja hyvästä elämästä käytäviin keskusteluihin.

Etsin merkityksiä tulkitsevan käsitetutkimuksen keinoin. Tulkitsevan käsitetutkimuksen piirissä ajatellaan, että käsite saa merkityksensä suhteessa toisiin käsitteisiin, jolloin käsitteitä on tutkittava niiden käytön kautta. Tutkin suomalaisen hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeisiä lähteitä kiinnittäen huomioni niihin käsitteisiin, joiden kautta hyvinvointi saa merkityksensä.

Hyvinvointi saa merkityksensä neljän eri käsitteen kautta: elinolot, elämänlaatu, subjektiivinen hyvinvointi ja kestävä hyvinvointi. Käsitteiden kautta hyvinvoinnille syntyvät merkitykset ovat osittain limittäisiä, mutta eroavat kuitenkin toisistaan. Elinolot-käsite kytkee hyvinvoinnin aineelliseen hyvinvointiin ja kokemukseen, elämänlaatu puolestaan viittaa kokemuksen ja elinolojen lisäksi tyytyväisyyteen ja terveyteen. Subjektiivinen hyvinvointi rakentuu tyytyväisyyden ja onnellisuuden käsitteiden kautta ja kestävä hyvinvointi kestokyvyn ja taloudellisen hyvinvoinnin kautta.

Merkitysten taustalla on erilaisia hyvän elämän ideaaleja. Erot hyvän elämän kriteereiden välille syntyvät sen mukaan, missä määrin käsite huomioi yksilön ympäristön. Onnellisuus-käsite ei huomioi yksilön ympäristöä missään muodossa, tyytyväisyys edellyttää yksilön myönteistä suhtautumista elinympäristöönsä, elinolot-käsite muistuttaa tyytyväisyyden käsitettä, mutta on tiiviimmin yhteydessä yksilön elinympäristöön. Elämänlaatu-käsite asettaa kriteereitä sekä ympäristölle että yksilölle, kestävän hyvinvoinnin käsite puolestaan arvioi hyvää elämää ainoastaan ympäristön näkökulmasta.

Avainsanat: Elämänlaatu, elinolot, subjektiivinen hyvinvointi, onnellisuus, tyytyväisyys, kestävä hyvinvointi, hyvinvointitutkimus, tulkitseva käsitetutkimus, käsitetutkimus

Muita tietoja:-

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

(vain Lappia koskevat)

1 Johdanto.....	1
2 Käsitetutkimus hyvinvointitutkimuksesta 2000-luvulla.....	4
2.1 Tutkimus hyvinvointitutkimuksesta vai hyvinvoinnista?.....	4
2.2 Tulkitseva käsitetutkimus	6
2.3 Käsitetutkimuksen vaiheet.....	12
2.4 Hyvinvointitutkimuksen keskeiset käsitteet.....	16
2.5 Tutkimuksen eteneminen.....	23
3 Yksi yhteen? Elinolot ja hyvinvointi.....	24
3.1 Elinolot osana pohjoismaista hyvinvointitutkimusta.....	24
3.2 Elinolot ja niiden kokeminen.....	27
3.3 Takaavatko hyvät elinolot hyvän elämän?.....	35
4 Elämänlaatu hyvinvointina.....	38
4.1 Määrästä laatuun: elämänlaatu-käsitteen tausta.....	38
4.2 Mikä erottaa hyvinvoinnin ja elämänlaadun?.....	40
4.3 Laadun arviointia: elinolot ja tyytyväisyys hyvän elämän mittana.....	45
5 Tyytyväisiä, onnellisia – hyvinvoivia?.....	47
5.1 Onnellisuus ja tyytyväisyys käsitteinä.....	48
5.2 Onnellisuus: hyvinvointi tunteena ja mielipiteenä.....	51
5.3 Onko tyytyväisyys onnellisuutta ja onnellisuus tyytyväisyyttä?.....	59
5.4 Hyvinvointi on katsojan silmässä.....	62
6 Kestävää taloudellista hyvinvointia.....	67
6.1 Kehitysmittarit käsitteiden taustalla.....	67
6.2 Maltillinen kulutus ja aito kehitys hyvinvoinnin mittana.....	68
6.3 Hyvä elämä kestävän talouden yhteiskunnassa.....	74
7 Hyvinvointi ja kysymys hyvästä elämästä hyvinvointitutkimuksessa.....	75
7.1 Monimerkityksellinen hyvinvointi.....	75
7.2 Käsitteellinen kartta	76
7.3 Hyvinvointitutkimus hyvää elämää arvioimassa.....	80
Lähteet.....	85
Liite 1. Aineisto.....	91

1 Johdanto

Hyvinvointi on 2000-luvulla alkanut kiinnostaa kasvavissa määrin päättäjiä ja tutkijoita. Suomessa valtioneuvoston kanslia asetti pääministeri Mari Kiviniemen hallituksen ohjelman (Valtioneuvosto 2010) perusteella asiantuntijaryhmän valmistelemaan kehitysindikaattoria, joka kuvaisi aiempia paremmin inhimillistä hyvinvointia ja ympäristön tilaa. Valmisteluryhmän raportti *BKT ja kestävä hyvinvointi* (Valtioneuvosto 2011) antaa suosituksen, jonka mukaan hyvinvoinnin mittareita tulee kehittää ja kansalaisten hyvinvointia arvioida säännöllisesti. Kansainvälisesti merkittävin samankaltainen hanke on Ranskan presidentti Nicolas Sarkozyn asettaman komission raportti taloudellisen suorituskyvyn ja sosiaalisen kehityksen mittaamisesta (Stiglitz ym. 2009).

Hyvinvointitutkimuksessa puhutaan puolestaan uudesta hyvinvoinnin indikaattoriliikkeestä (esim. Simpura & Uusitalo 2011, 120), jossa on herätelty uudestaan 1960- ja 1970-lukujen indikaattoriliikkeen teemoja. Aiemmassa indikaattoriliikkeessä pyrittiin kehittelemään taloudellisten indikaattoreiden ohella sosiaalisia indikaattoreita, joilla kyettäisiin seuraamaan väestön hyvinvoinnin tilaa siinä missä taloudellisilla indikaattoreilla talouden tilaa (Kainulainen 2011, 142). 2000-luvun indikaattoriliikkeessä ollaan aiempien teemojen lisäksi kiinnostuneita erityisesti onnellisuudesta ja kestävä kehityksen näkökulmasta (Simpura & Uusitalo, 2011). Suomalaista akateemista kiinnostusta kuvaa hyvin se, että hyvinvointitutkimus oli vuoden 2012 sosiologipäivien teema. Hyvinvointi on 2000-luvun alun yhteiskuntapoliittisessa ja akateemisessa keskustelussa keskeinen käsite.

Huolimatta käsitteen keskeisyydestä, vallitsee sen suhteen hämmennys, joka on lisääntynyt uuden hyvinvointi-indikaattoriliikkeen myötä (Simpura & Uusitalo, 2011 121). Sekä hyvinvointi että sen lähikäsitteet, kuten elintaso, elämänlaatu ja onnellisuus, ovat moniselitteisiä. Käsitteellinen moniselitteisyys luo haasteen hyvinvointia koskeville akateemisille keskusteluille. Se on ongelma esimerkiksi tutkimusten tulosten vertailun kannalta. Käsitteiden ollessa epäselviä, on epäselvää myös se, mistä tutkimus lukijalleen kertoo (Kakkuri-Knuutila 1998, 238).

Työssäni tutkin, minkälaisia merkityksiä hyvinvoinnille rakentuu 2000-luvun

hyvinvointitutkimuksessa ja minkälainen käsitys hyvästä elämästä näihin sisältyy. Tavoitteeni on helpottaa hyvinvointitutkimuksen käsitteellistä ahdinkoa tarjoamalla käsitteellinen kartta hyvinvointitutkimukseen. Työn päämäärä on samankaltainen kuin se, jonka Ilkka Niiniluoto (1996, 2) asettaa itselleen informaation ja tiedon käsitteitä tarkastelevassa työssään. Niiniluoto toteaa, ettei pyri tutkimuksessaan käsitettä koskeviin suosituksiin tai vaatimuksiin, vaan pyrkii tarjoamaan ”kehikon, jonka avulla kuka tahansa (...) voi päästä perille, mitä hän itse ajattelee, tai saada selville, mitä muut puheellaan haluavat sanoa”. En arvioi aiempia tutkimuksia, vaan pyrin ainoastaan merkitysten kuvailuun.

Työn varsinaisen tavoitteen ohella työni osallistuu keskusteluun hyvinvoinnista, hyvinvointitutkimuksesta ja hyvästä elämästä. Tulkitsemalla hyvinvoinnille rakentuvia merkityksiä hyvän elämän näkökulmasta tahdon tuoda esiin, kuinka hyvinvointitutkimus ja sen käsitteet ovat kytköksissä keskusteluihin hyvästä elämästä ja hyvästä yhteiskunnasta.

Työn metodi pohjaa Tuomo Takalan ja Anna-Maija Lämsän (2001) kehittämään tulkitsevaan käsitetutkimukseen, jossa tavoite on etsiä käsitteisiin liittyviä merkityksiä ja tulkita niitä valitun teoreettisen näkökulman valossa. Kirjaimellisten määritelmien etsimisen ja luokittelun sijaan tulkitsevan suomalaisen hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeisiä lähteitä niiden omista lähtökohdista. Tutkimukseni poikkeaa hyvinvointitutkimukselle tyypillisestä lähestymistavasta, jossa tutkimus on jäsenetty tieteenalojen ja analyttisten luokittelujen kautta. Sen sijaan lähestyn sitä tekstintutkimuksen keinoin, mikä mahdollistaa tieteenalojen risteytymien tai keskenään ristiriitaisten merkitysten huomioimisen ja tarjoaa nähdäkseni siten uuden näkökulman hyvinvointitutkimukseen. Keskityn teorioiden ja lähestymistapojen luokittelujen sijaan hyvinvoinnille rakentuviin merkityksiin.

Tutkimuksen rakenne on seuraava. Luku kaksi pitää sisällään työni metodologisen osuuden, jossa käyn läpi käyttämäni tutkimusmenetelmän (tulkitseva käsitetutkimus) sekä käyttämäni aineiston. Kolmannessa luvussa analysoin hyvinvointitutkimuksia, joissa hyvinvointi ymmärretään elinolot-käsitteen kautta. Neljäs luku käsittelee hyvinvointitutkimusta, jossa elämänlaatu on keskeisessä asemassa. Viidennessä luvussa analysoin tutkimuksia, joissa hyvinvointia lähestytään subjektiivisen hyvinvoinnin,

onnellisuuden tai tyytyväisyyden käsitteiden kautta. Kuudennessa luvussa keskeisen käsitteen asemassa on kestävä hyvinvointi. Seitsemännessä luvussa vedän tulokset yhteen tarjoamalla lukijalle ”käsitteellisen kartan” hyvinvointitutkimukseen, vertailun eri merkityksistä sekä näihin sisältyvistä hyvän elämän ideaaleista.

2 Käsitetutkimus hyvinvointitutkimuksesta 2000-luvulla

2.1 Tutkimus hyvinvointitutkimuksesta vai hyvinvoinnista?

Työni taustalla on 2000-luvulla hyvinvointia kohtaan virinnyt kiinnostus, jonka seurauksena hyvinvointi on puheenaiheena niin akateemisissa kuin yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Laajasta keskustelusta huolimatta (tai ehkä juuri sen takia) usein on vaikea hahmottaa, mitä keskustelijat hyvinvoinnilla oikeastaan tarkoittavat. Kuten Antti Karisto (2010, 16) kirjoittaa ”hyvinvoinnista puhutaan paljon, mutta enimmäkseen tämä on ohipuhumista, sillä eri yhteyksissä käsite saa (...) aivan erilaisia merkityksiä”. Kyse ei siis ole siitä, että hyvinvoinnille ei olisi yksittäisissä tutkimuksissa/julkaisuissa annettu tarkkaa sisältöä esimerkiksi erilaisten mittareiden kautta, vaan siitä, ettei hyvinvoinnilla ole yhtä vakiintunutta merkitystä. Hyvinvointiin tutkimuksessa kytkeytyvien käsitteiden ja niiden yhdistelmien määrä on hengästyttävä. Timo Hämäläinen (2009) kirjoittaa henkisestä hyvinvoinnista, Jukka Hoffrén (2010) kestävästä hyvinvoinnista, Sosiaali ja terveysturvan keskusliiton julkaisu (Siltaniemi ym. 2008) käsittelee hyvinvointia, elämänlaatua, tyytyväisyyttä ja onnellisuutta ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu *Suomalaisten hyvinvointi* (Vaarama ym. toim. 2010) käsittelee hyvinvointi-otsikon alla esimerkiksi elämänlaatua, toimeentuloa, koettua hyvinvointia ja huono-osaisuutta.

Työssäni pyrin helpottamaan hyvinvointitutkimuksen käsitteellistä sekavuutta sekä tarjoamaan välineitä hyvinvoinnista, hyvinvointitutkimuksesta ja hyvästä elämästä käytyyn keskusteluun kartoittamalla hyvinvointi-käsitteen erilaisia merkityksiä. Lähestyn hyvinvointitutkimusta sen keskeisimmän käsitteen, hyvinvoinnin, kautta. Vaikka huomioni keskittyy hyvinvoinnin käsitteeseen, ei pyrkimykseni ole esimerkiksi lopullisen määritelmän esittäminen, vaan pyrin tuomaan yhteen merkitysten kirjjon. Työni tavoite on selvittää, minkälaisia merkityksiä hyvinvoinnille ja siten hyvällä elämälle rakentuu 2000-luvun suomalaisessa hyvinvointitutkimuksessa. Tehtävään pyrin vastaamaan seuraavien tutkimuskysymyksien kautta:

- 1) Minkälaisia merkityksiä hyvinvoinnille rakentuu hyvinvointitutkimuksessa?
- 2) Minkälainen käsitys hyvästä elämästä näihin merkityksiin sisältyy?

On syytä tarkentaa, että huolimatta siitä, että tutkimukseni aineisto koostuu tieteen ”tuotoksista”, kuten tutkimusraporteista ja opinnäytteistä, en ole työssäni kiinnostunut tieteentutkimukselle tyypillisistä kysymyksenasetteluista, vaan työni konteksti on hyvinvointitutkimus. En ole kiinnostunut selvittämään esimerkiksi ”mitkä tekijät ja voimat yhteiskunnassa ovat vaikuttaneet hyvinvointi- ja elinolohdudetutkimuksen kehitykseen Pohjoismaissa” (Tanninen 1990, 10). Sen sijaan työni motivaatio kumpuaa hyvinvointitutkimuksen piiristä. Osallistun työlläni hyvinvointitutkimuksen sisäiseen keskusteluun tutkimuksessa käytettävistä käsitteistä, niiden merkityksistä ja niiden kytköksistä alan ikuisuuskytymykseen hyvästä elämästä.

Toiseksi on syytä huomauttaa, että vaikka lähestyn hyvinvointitutkimusta hyvinvoinnin käsitteen kautta, työni ei ole tutkimus hyvinvoinnista, vaan hyvinvointitutkimuksesta, siitä, minkälaisia merkityksiä hyvinvointitutkimuksessa hyvinvoinnille rakentuu. Tulkitsevan käsitetutkimuksen piirissä ajatellaan, että käsitteiden merkitys syntyy toisten käsitteiden kautta eikä suhteessa kielen ulkopuolisiin objekteihin (Takala & Lämsä 2001, 383; kts. myös luku 2.2). Tästä seuraa, että hyvinvointi saa merkityksensä suhteessa toisiin hyvinvointitutkimuksen käsitteisiin. Käsitteiden merkitysten kontekstuaalisuuden takia käsitteitä ei ole mielekästä tutkia yksittäisinä käsitteinä, vaan osana laajempaa kokonaisuutta, joka tässä työssä on hyvinvointitutkimus. Tästä huolimatta kytkeytyy työni myös keskusteluun hyvinvoinnista. Merkitysten kontekstuaalisuus tarkoittaa nimittäin samalla sitä, etteivät hyvinvointi ja hyvinvointitutkimus ole täysin erillisiä ilmiöitä, vaan tutkimus hyvinvointitutkimuksesta osallistuu väistämättä myös keskusteluun hyvinvoinnista – tahtoi tutkija sitä tai ei.

Yhteenvetona totean, että työni on tulkitseva käsitetutkimus 2000-luvun suomalaisesta hyvinvointitutkimuksesta. Työn tarkoitus on tuoda esiin hyvinvointitutkimuksessa hyvinvoinnille annetut merkitykset sekä tulkita näitä suhteessa siihen, että minkälaisen käsityksen hyvästä elämästä ne pitävät sisällään. Tulkitsevan käsitetutkimuksen perinteen mukaisesti aineistoni koostuu toisten kirjoittajien teksteistä ja niiden sisältämistä käsitteenmäärittelyistä (Takala & Lämsä 2001, 376). Aineistoni koostuu suomalaisen hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeisistä teksteistä (aineiston rajauksesta kts. luku 2.4). Esitän seuraavassa luvussa tarkemmin, miksi lähestyn tutkimuskysymyksiäni juuri tulkitsevan käsitetutkimuksen keinoin.

2.2 Tulkitseva käsitetutkimus

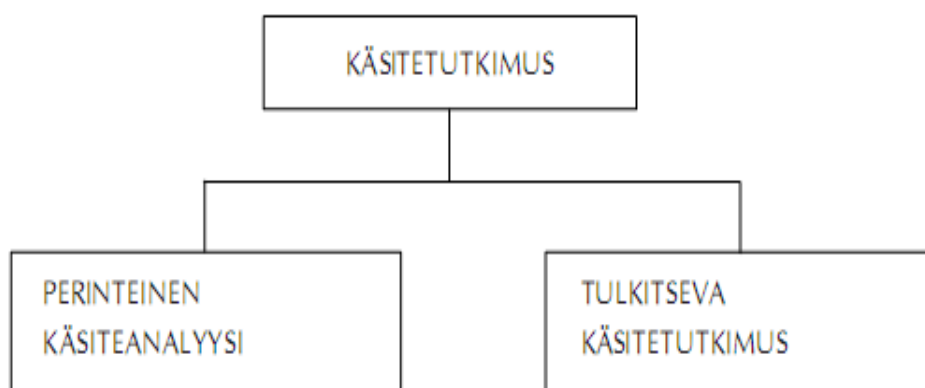
Niin sanotuille kirjoituspöytä tutkimuksille (joissa aineisto on jo olemassa eikä tutkija osallistu sen tuottamiseen) tuntuu olevan ominaista työn metodologisten kysymysten sivuuttaminen. Esimerkiksi Risto Kankaan (2006) tutkimus yhteiskunta-käsitteestä alkaa analyysistä sen kummemmin lähtökohtia tai työskentelytapoja erittelemättä. Se, ettei työn metodologia selosteta, ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei sitä ole. Esimerkiksi Kankaan työn metodologia voisi kuvailla esimerkiksi filosofisen ajattelun eksplikoinnin kautta. Niiniluodon (1984, 62–63) mukaan filosofinen ajattelu kulkee *problematisoinnin*, *eksplikoinnin* ja *argumentaation* kautta. Kankaan *Yhteiskunnassa* (2006) käydään enemmän tai vähemmän läpi Niiniluodon esittämät vaiheet. Teoreettisten töiden metodi jätetäänkin tyypillisesti implisiittiseksi tai siihen viitataan epämääräisesti ”järjen käyttönä” tai ”järkeilynä”.

Myöskään käsiteanalyysia tai käsitetutkimusta ei yleensä eksplikoida ”yleistä järjen käyttöä” pidemmälle (Nuopponen 2010a, 4), vaikka se erikseen metodina mainittaisiinkin. Vaikuttaakin siltä, että käsiteanalyysillä tarkoitetaan näissä tapauksessa jotakin edellä mainitun filosofisen ajattelun kaltaista. Tämä konkretisoituu laajaksi kirjallisuuskatsaukseksi, jossa vertaillaan eri suuntauksia jossakin tietyssä suhteessa. Itse käsiteanalyysin käsite onkin epäselvä ja moniselitteinen. Anita Nuopposen (2009, 309) mukaan käsiteanalyysiä/käsitetutkimusta on tehty ainakin informaatiotieteissä, terminologiassa, hoito-, liiketalous- ja kasvatustieteissä. Huolimatta tieteenalasta on käsiteanalyysin tavoite yleensä ainakin samankaltainen jos ei täysin sama. Ainakin liiketaloustieteissä ja terminologisessa käsiteanalyysissä tutkimuksen tarkoituksena voi pitää käsitteiden selventämistä (Nuopponen 2009, 313). Käsitteen selventäminen ei kuitenkaan sinällään kerro vielä juuri mitään. Olennaista metodin kannalta on nähdäkseni se miten käsiteanalyysi toteutetaan ja mikä on sen tavoite. Käsiteanalyysin tavoitteena voi Anu Puusan (2008, 39) mukaan olla esimerkiksi arkikäytön ja tieteellisen käytön erojen esiintuominen, käsitteeseen liittyvien erilaisten merkitysten esiintuominen tai tarkan operationaalisen määritelmän luominen. Varsinaisen analyysin toteuttamiseen liittyvät kysymykset ovat yhteydessä analyysin tarkoitukseen. Vaikka kumpikin käyttää työstään nimeä käsiteanalyysi, eroavat terminologin työmetodit esimerkiksi mainitsemani Risto Kankaan metodista johtuen juuri töiden tavoitteista. Ero

näiden välillä on konkreettisissa analyysimenetelmissä sekä lähestymistavassa aineistoon. Käsiteanalyysi tai käsitetutkimus eivät siis ole yksiselitteisiä metodologisia kokonaisuuksia.

Kenties keskeisin tieteenala suomalaisen käsitetutkimuksen ja käsiteanalyysin kannalta on liiketaloustieteet. Sen piirissä käsiteanalyysistä tai käsitetutkimuksesta ovat kirjoittaneet Juha Näsi (1980), Tuomo Takala ja Anna-Maija Lämsä (2001), Ari Ahonen ja Tomi J. Kallio (2002) sekä Anu Puusa (2008). Näsi sekä Takala ja Lämsä ovat kehittäneet oman käsiteanalyyttisen metodin, kun taas Puusa pohtii yleisemmin käsiteanalyysiä metodina. Nuoposen mukaan (2009, 309) Näsiä sekä Takalaa ja Lämsää käytetään suomalaisessa liiketaloustieteiden kirjallisuudessa keskeisimpänä lähteenä.

Lämsä ja Takala (2001, 372) jakavat käsitetutkimuksen perinteen kahteen eri suuntaukseen, perinteiseen käsiteanalyysiin ja tulkitsevaan käsitetutkimukseen (kuvio 1). Kirjoittajat tulkitsevat Näsin edustavan perinteistä käsiteanalyysiä, josta he käyttävät myös termiä analyyttinen käsiteanalyysi. Itse kehittelemästään suuntauksesta Lämsä ja Takala käyttävät termiä tulkitseva käsitetutkimus.

Kuvio 1. Käsitetutkimuksen suuntaukset Lämsä & Takalan (2001, 372) mukaan

Lämsän ja Takalan tekemä jaottelu on tietysti vain yksi monista mahdollisista. Se on kuitenkin onnistunut sikäli, että siinä nousee esiin kysymys erilaisten tutkimusparadigmojen merkityksestä käsiteanalyysille. Lämsä ja Takala (2001, 374) asemoivat oman käsitetutkimussuuntauksensa tulkitsevaan tutkimusparadigmaan,

jonka keskeinen ajatus käsitetutkimuksen kannalta on käsitteiden merkitysten suhteellisuus. Kirjoittajat (2001, 381) esittävät, että koska käsitteitä voi tulkita eri näkökulmista, on niiden analyysissa lähdettävä liikkeelle siitä viitekehyksestä, jossa niitä käytetään. Tulkitsevan käsitetutkimuksen näkökulmasta käsitteen kannalta keskeistä on se teoreettinen viitekehys, jossa käsitettä on käytetty ja käytetään.

Tulkitsevalle paradigmalle vastakkaisena lähestymistapana voi pitää perinteistä käsiteanalyysiä (Puusa 2008, 38). Puusan (mt.) mukaan keskeinen ero näiden lähestymistapojen välillä tiivistyy niiden erilaisessa tavassa ymmärtää käsitteiden ja sosiaalisen todellisuuden suhde. Tulkitseva käsitetutkimus pyrkii ”käsitteen jäsentelyn lisäksi ymmärtämään myös sitä, millaista todellisuutta käsitteillä rakennetaan ja kuvataan” (mt.). Perinteinen käsitetutkimus onkin Näsin (1980, 10, kts. Nuopponen 2009, 310) mukaan ”käsitteiden muodostamista analyttisen ja synteettisen pohdinnan kautta”. Perinteiselle käsitetutkimukselle on siten ominaista teoreettisen filosofian metodi, jossa käsitteen analyysi on tyypillisesti tutkimuksena olevan käsitteen ja sen lähikäsitteiden loogisten suhteiden tarkastelua.

Tulkitsevan käsitetutkimuksen ja perinteisen käsiteanalyysin suhdetta ovat pohtineet myös Ari Ahonen ja Toni J. Kallio (2002). He paikantavat sekä käsiteanalyysin että tulkitsevan käsitetutkimuksen laajempaan käsite- ja tekstintutkimuksen kenttään. Kuviossa 2 on kirjoittajien näkemys kentän jakautumisesta sekä suuntauksien keskinäisistä suhteista. Suuntauksien etäisyys kuviossa kertoo samalla myös niiden etäisyydestä toisiinsa suhteessa metodologisiin kysymyksiin.

Kuvio 2. Käsite- ja tekstintutkimuksen pääsuuntaukset Ahonen ja Kallion (2002, 78) mukaan

Ahonen ja Kallio asettavat käsiteanalyysin ja diskurssianalyysin käsite- ja

tekstintutkimuksen kentän eri ääripäihin. Näistä edellinen samaistetaan mekaaniseen käsitteiden ja käsitejärjestelmien analyysiin, kun diskurssianalyysi on otteeltaan laajempi, painottaen teoriaa ja tulkintaan sekä mahdollisesti käsitteiden määrittelyyn liittyviä valta- ja hallintakysymyksiä (mt., 20, 78).

Kuvioon olisi mahdollista lisätä käsitehistoriallinen tutkimus, jonka piirissä ollaan kiinnostuneita, ”kuinka käsitteitä on luotu, kuinka niille on annettu erilaisia merkityksiä ja kuinka käsitteiden hallinnasta ja oikeasta käyttötavasta on käyty ja käydään kamppailua” (Hyvärinen ym. toim. 2003, 11). Käsitehistoriallinen tutkimus lähtee liikkeelle käsitteiden historiallisuudesta ja on siis kiinnostunut siitä, miten käsitteitä on käytetty, minkälainen suhde niillä on muihin käsitteisiin eri aikoina sekä minkälaisia kamppailuja käsitteisiin on liittynyt (Mt., 10). Käsitehistoria tulee metodologisena lähtökohtana lähelle diskurssianalyysia ja tulkitsevaa käsitetutkimusta siinä mielessä, että myös käsitehistorian piirissä tutkitaan aineistoa nimenomaan kielellisenä ilmiönä.

Oma työni sijoittuu tulkitsevan käsitetutkimuksen piiriin. Tulkintaa painottavan käsitetutkimuksen valintaa puoltaa hyvinvointitutkimuksen monitieteellisyys. Metodia pohtiessani painin pitkään sen suhteen, miten erilaisia hyvinvoinnille annettuja merkityksiä voisi vertailla. Tulkitseva käsitetutkimus antaa tähän välineet lähestymällä tutkittavaa käsitettä tulkinnan eikä analyttisen perinteen kautta. Takala ja Lämsä (2001, 381) kirjoittavat, että käsitetutkimuksessa ”asioita ei oteta sellaisena kuin ne 'ovat', vaan niille luodaan merkitystulkinta sen viitekehyksen puitteissa josta on lähdetty liikkeelle”. Koska hyvinvointi-käsitettä käytetään monessa eri teoreettisessa viitekehyksessä, on analyysi, joka huomioi erilaiset teoreettiset viitekehykset, mielekkäämpi kuin analyysi, jossa kysymys teoreettisesta viitekehyksestä sivuutetaan. Monitieteellisyys edellyttää lähestymistapaa, jossa kiinnitetään huomio eksplisiittisen määritelmän lisäksi siihen yhteyteen, jossa määritelmä esitetään. Käsiteanalyysi rajatummassa mielessä ei huomioi niitä käsitteiden käyttämiseen liittyviä kysymyksiä (esimerkiksi käsitteeseen liittyvät esioletukset), jotka ovat keskeisiä, jos pyrkii tavoittamaan monia eri näkökulmia.

Diskurssianalyysista tulkitseva käsitetutkimus poikkeaa Ahosen ja Kallion (2002, 70) mukaan siten, että käsitetutkimus kumpuaa tulkinnallisesta paradigmasta ja diskurssianalyysi kriittisestä paradigmasta. Erottelu pätee myös oman tutkimukseni kohdalla: sivuutan tulkinnassani kysymykset vallasta, oikeutuksesta ja ideologiasta ja

keskityn kuvaamaan hyvinvoinnille aineistossa rakentuvia merkityksiä. Lisäksi tulkitsevan käsitetutkimuksen ja diskurssianalyysin erottaa toisistaan niiden suhtautuminen teoriaan. Käsitetutkimuksen piirissä voidaan tulkinnan viitekehyyksi omaksua mikä tahansa teoria, diskurssianalyysiin puolestaan on sisäänrakennettuna tietty teoreettinen viitekehys (mt., 97). Sama pätee osittain käsitehistorian ja käsitetutkimuksen eroihin. Tulkitsevaan käsitetutkimukseen ei kuulu (välttämättä) käsitys käsitteistä kamppailuiden tuloksina kuten käsitehistoriaan. Lisäksi tulkitsevassa käsitetutkimuksessa ei olla (välttämättä) kiinnostuneita käsitteiden käytön ajallisesta ulottuvuudesta.

Metodologisesti tulkitseva käsitetutkimus muodostaa nähdäkseni poikkeuksen hyvinvointitutkimuksen perinteessä, jolle on ominaista käsitteistön luokittelu ja käsitteiden erittely analyttisen perinteen mukaisesti. Erilaiset tavat käsitteellistää hyvinvointi on tällöin nähty hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien tarkasteluna, esimerkiksi objektiivinen–subjektiivinen-luokittelun kautta. Sen sijaan käsitetutkimuksen perinteessä käsitteitä tarkastellaan suhteessa siihen, minkälaista todellisuutta niillä tuotetaan (Puusa 2008, 38). Tarkastellessani hyvinvointitutkimuksen perinteitä, en siis tarkastele niitä niinkään näkökulmina hyvinvointiin, vaan tutkimuksina, joissa hyvinvoinnille annetaan oma merkityksensä. Koska käsitteiden sisältö määräytyy suhteessa toisiin käsitteisiin, eikä käsitteiden ulkopuolisiin objekteihin (Takala & Lämsä 2001, 383), on käsitteitä tutkittava niiden käytön kautta. Hyvinvointi saa merkityksensä suhteessa toisiin käsitteisiin (esim. onnellisuus, kehitys) eikä suinkaan suhteessa siihen mitä hyvinvointi on. Kun siis puhun subjektiivisesta hyvinvoinnista, en viittaa dikotomiaan objektiivisen ja subjektiivisen hyvinvoinnin välillä, vaan ymmärrän subjektiivisen hyvinvoinnin omana, hyvinvointia määrittävänä käsitteenä. Tulkitsevan käsitetutkimuksen kautta on siis mahdollista ajatella subjektiivista hyvinvointia monta merkitystä omaavana käsitteenä eikä pelkästään vakiintuneen dikotomian toisena osapuolena.

Takala ja Lämsä (2001, 385–386) erottavat tulkitsevan käsitetutkimuksen piiristä neljä eri lajia: 1) käsitteistä ja niiden määritelmistä lähtevä heuristinen tulkitseva käsitetutkimus, 2) teoreettisesta näkökulmasta lähtevä teoriaa seuraileva tulkitseva käsitetutkimus, 3) kuvaileva tulkitseva käsitetutkimus käsitteen ymmärryksen lisäämiseksi sekä 4) kriittinen tulkitseva käsitetutkimus. Oma tutkimukseni kuuluu

kolmanteen lajiin. En pyri etsimään hyvinvoinnin määrittelyyn liittyviä valtasuhteita (4. laji), enkä noudata tiukasti tiettyä teoreettista näkökulmaa (2. laji) tai tee heuristista, tulkitsevaa käsitetutkimusta. Kolmas laji on luonteva valinta työni tavoitteiden kannalta. Siinä ”tutkijan tavoitteena on pyrkiä kuvaamaan ja selventämään käsitteeseen liitettyjä merkityksenantoja. Tutkijan tekemän tutkimuksen tavoite on löytää, kuvata ja tulkita merkitysten kokonaisuus” (mt., 386). Koska työni tarkoitus on hyvinvoinnille annettujen merkitysten kuvailu, soveltuu kuvaileva tulkitseva käsitetutkimus työhöni.

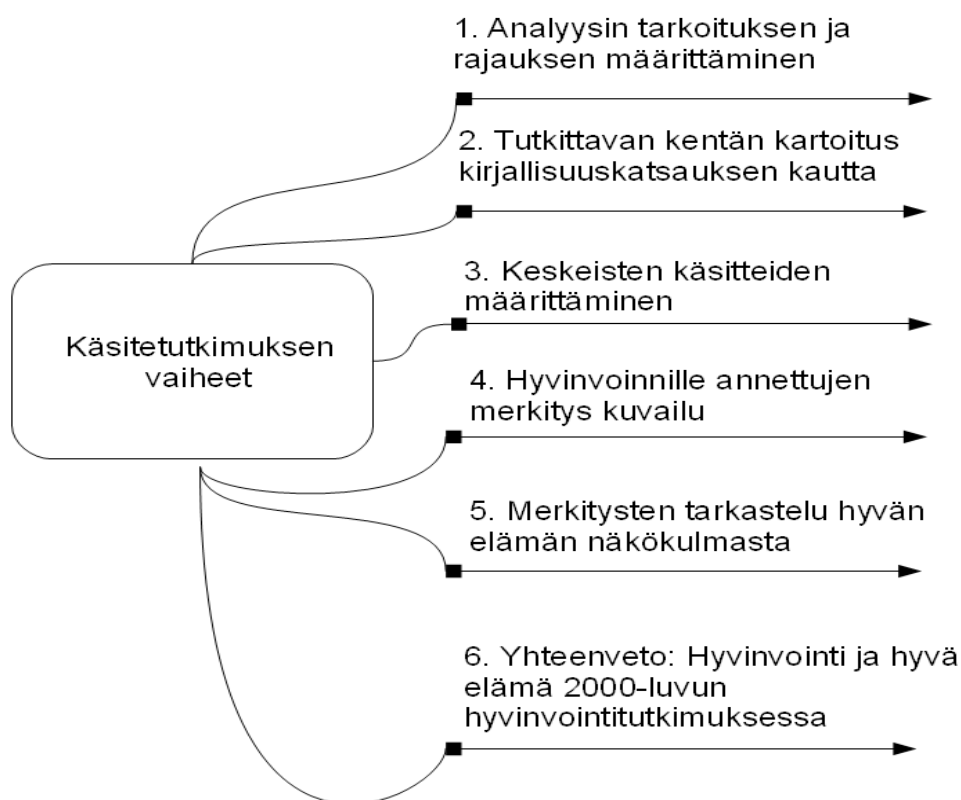
Tulkitsevan käsitetutkimuksen kannalta olennaista on Takalan ja Lämsän (2001, 380–381) mukaan tulkintojen yhdistäminen tutkimusalan keskusteluun valitun teoreettisen viitekehyksen kautta. Tiettyyn viitekehykseen sitoutuminen antaa raamit tulkinnalle sekä paikantaa niiden aseman käsitettä koskevassa keskustelussa. Tulkitsen hyvinvointikäsitettä osana hyvinvointitutkimusta sen suhteen, miten kussakin lähestymistavassa on ymmärretty hyvä elämä. Juho Saari on todennut, että hyvinvointitutkimuksen peruskysymys koskee hyvää elämää: ”Riippumatta tutkijan teoreettisesta suuntautumisesta tai siitä, minkälaisilla välineillä aihettaan tutkii, tämän kysymyksen pohdinta yhdistää hyvinvointitutkijoita sekä historiallisesti että tieteenalojen välillä” (2011a, 11). Myös Simpura ja Uusitalo (2011, 106) toteavat, että hyvinvointitutkimuksen tulisi eksplisiittisesti todeta, miten tutkija ymmärtää hyvän elämän. Viitekehyksen valinta perustuu 2000-luvun hyvinvointitutkimuksen uusiin avauksiin, jotka – tehden eron aiempaan hyvinvointivajeiden tutkimukseen – painottuvat nimenomaan positiivisina pidettyjen ilmiöiden tarkasteluun. Kysymys *hyvästä* elämästä on tässä mielessä erityisen relevantti 2000-luvun hyvinvointitutkimuksen kannalta.

Toinen syy viitekehyksen valintaan liittyy hyvinvointitutkimuksen ja yhteiskuntapolitiikan suhteisiin. Koska hyvinvointi ja sen tutkimus on kiinteästi kytköksissä yhteiskuntapolitiikkaan (Julkunen 2006, 47), on kysymys hyvästä elämästä ja hyvinvointitutkimuksen yhteyksistä erityisen tärkeä. Hyvinvointitutkimus ei ainoastaan kuvaa hyvinvointia, vaan määrittelee mikä on hyvinvointia, mikä on hyvää elämää. Tutkimus ja sen tulokset puolestaan kytkeytyvät yhteiskuntapoliittiseen päätöksentekoon politiikan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kautta. Tässä mielessä keskustelu hyvinvointikäsitteen merkitysten taustalla olevista hyvän elämän ideaaleista on paikallaan. Tarkastelen hyvää elämää tulkinnan viitekehyksenä

tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.3 Käsitetutkimuksen vaiheet

Käsiteanalyysin tutkimusvaiheet esitetään tyypillisesti omana kuvionaan, jossa vaiheet seuraavat toisiaan (esimerkiksi Puusa 2008, 41). En tee tässä suhteessa poikkeusta käsiteanalyysin perinteeseen. Olen pyrkinyt kuviossa 3 esittämään käsitetutkimuksen vaiheet siten kuin ne on tarkoitus toteuttaa. Vaikka vaiheet esitetään peräkkäisinä, varsinainen toteutus harvoin seuraa järjestystä. Kuten Puusa (mt.) huomauttaa, menevät vaiheet tutkimusprosessin aikana päällekkäin, usein jopa niin, että tutkimuksessa on palattava aiempaan vaiheeseen. Oma kuvioni (kuvio 3) perustuu Nuoposen (2011, 5) ja Puusan (2008, 41) esityksiin.

Kuvio 3. Käsitetutkimuksen vaiheet tässä tutkimuksessa

Ensimmäiseen vaiheeseen liittyviä kysymyksiä olen käsitellyt edellä, joten en enää tässä palaa niihin. Vaihe 2. puolestaan on kohtuullisen yksiselitteinen ja oikeastaan tyypillinen osa mitä tahansa tutkimusta. Kuvioon se on lisätty siksi, että laaja kirjallisuuskatsaus on olennainen osa käsitetutkimusta (esim. Puusa 2008, 39). Keskityn

seuraavassa avaamaan tarkemmin vaiheita 3–5.

Vaihe 3. Keskeisten käsitteiden määrittäminen. Analyysin kolmannen vaiheen tarkoitus on kartoittaa hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeiset tutkimusaiheet ja -perinteet 2000-luvulla. Kysymys relevantista kirjallisuudesta on hyvinvointitutkijalle kenties kiperin. Kirjallisuushaku, jossa asiasanana on hyvinvointi, tuottaa kohtuuttoman määrän kirjallisuutta, jonka seulominen ei ole mahdollista yksittäiselle tutkijalle. Käsiteltävän kirjallisuuden alaa on siis jotenkin pyrittävä rajaamaan. Nuopponen (2010, 7) antaa esimerkeiksi erilaisista rajauksista käsiteanalyysin piirissä muun muassa keskittymisen johonkin tiettyyn teoriaan/paradigmaan, asiantuntijakielen ja arkikielen erojen tutkimisen ja kielten välisten erojen tutkimisen. Oma rajaukseni lähestyy ajatusta paradigmakohtaisesta tarkastelusta.

Hyvinvointitutkimusta on aiemmin pyritty luokittelemaan tutkimusperinteiden mukaan (esim. Simpura & Uusitalo 2011). Omassa työssäni tarkastelen sitä käytetyn käsitteistön näkökulmasta. Hyvinvointitutkimuksen piiriin itsensä paikantavissa tutkimuksissa on kuitenkin tyypillistä lähestyä hyvinvointia jonkin toisen, määrittävän käsitteen kautta. Harvassa tutkimuksessa – jos missään – ilmoitetaan tutkimuksen käsittelevän hyvinvointia sellaisenaan. Sen sijaan tutkitaan esimerkiksi taloudellista hyvinvointia (Rättö 2009), tyytyväisyyttä (Martikainen 2006) tai aineellista hyvinvointia, terveyttä ja sosiaalisia suhteita (Karvonen ym. 2006). Tutkimuksen luokittelu näiden ”toissijaisten” käsitteiden perusteella auttaa hyvinvointitutkimuksen hahmottamisessa. Esimerkiksi onnellisuustutkimus koostuu lukuisista eri tutkimusperinteistä, joita kokoa lähestymistapojen sijaan yhteinen kiinnostuksen kohde. Esitänkin seuraavassa luvussa (2.4) aineiston rajaamisen yhteydessä miksi 2000-luvun hyvinvointitutkimus on ensisijaisesti hahmotettava tutkimuksessa käytettävien käsitteiden eikä perinteiden kautta. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole sivuuttaa erilaisten tutkimusperinteiden merkitystä, vaan kysymys on lähinnä luokittelun järjestyksestä. Lähestyn hyvinvointitutkimuksen kenttää ensisijaisesti käsitteistön ja toissijaisesti perinteen mukaan. Hyvinvointitutkimuksen kannalta relevantit käsitteet ja aineistoni on kartoitettu luvussa 2.4.

Vaihe 4. Hyvinvoinnille annettujen merkitysten kuvailu. Analyysin neljäs vaihe on samankaltainen Puusan (2008, 41) mallin vaiheen neljä kanssa. Ominaispiirteiden

tunnistamisella tarkoitetaan prosessia, jossa lähteistä tunnistetaan ne piirteet, jotka tutkittavaan käsitteeseen tyypillisimmin yhdistetään. Vaiheen tarkoitus on auttaa löytämään ne piirteet, jotka erottavat kiinnostuksen kohteena olevan käsitteen sen lähikäsitteistä. (Mt.) Omassa työssäni tämä vaihe tarkoittaa aineiston tulkintaa siitä näkökulmasta, että minkälainen merkitys niissä hyvinvoinnille rakentuu. Tässä vaiheessa tarkastelin aineistoa seuraavien kysymysten kautta:

- o Minkälainen määritelmä hyvinvoinnille annetaan tekstissä?
- o Mitä käsitteitä käytetään hyvinvoinnille rinnakkaisina tai lähikäsitteinä?
- o Miten rinnakkaiset ja lähikäsitteet määritellään?
- o Minkälainen suhde lähi- tai rinnakkaiskäsitteiden ja hyvinvoinnille välille rakentuu?

Puusalle käsiteanalyysi tuntuu tarkoittavan yhden käsitteen analysointia yhdessä tietyssä tutkimusperinteessä, kun taas oma työssäni pyrin tutkimaan hyvinvointia osana montaa eri perinnettä. Analyysini tuloksena ei siis ole yhtä, entistä kirikkaampaa merkitystä, vaan monien merkitysten kokonaisuus. Koska lähestyn hyvinvointitutkimusta käytetyn käsitteistön kautta, on analyysin tuloksena hyvinvoinnille eri käsitteiden kautta annetut merkitykset. Tuloksena on tieto siitä, minkälainen merkitys hyvinvoinnille rakentuu esimerkiksi onnellisuustutkimuksessa. Hyvinvoinnille rakentuva merkitys puolestaan heijastuu siihen, minkälaiseen käsitykseen hyvästä elämästä hyvinvointi-käsite ankkuroituu. Tätä avaan käsitetutkimuksen vaiheessa viisi.

Vaihe 5. Merkitysten tarkastelu hyvän elämän näkökulmasta. Ajatus vaiheen viisi taustalla on samankaltainen kuin yksi Nuopposen (2010b, 10) systemaattisen käsiteanalyysin vaiheista. Nuopponen toteaa, että käsiteltäessä erilaisia lähestymistapoja sisältävää aineistoa, on tärkeää tarkastella jokaista ensin erikseen (tämä tehtiin vaiheessa neljä), jonka jälkeen niiden kesken voidaan tehdä vertailuja. Jotta vertailu onnistuisi, on kehiteltävä periaatteet, joihin nojaten vertailuja voi tehdä. (Mt.) Ensimmäinen kysymys tämän vaiheen kohdalla koskee periaatteita, joiden kautta käsitteellistämisen tapoja vertaillaan. Takala ja Lämsä (2001, 381) toteavat, että tulkitseva käsitetutkimus tehdään aina jostakin erikseen määritellystä teoreettisesta viitekehystä, sillä käsitteitä voi tulkita monista eri näkökulmista. Tulkitsevaa käsitetutkimusta tekevä voi kuitenkin valita tiukasti yhdestä teoriasta liikkeelle lähtevän ja tutkittavien käsitteiden

määritelmistä lähtevän lähestymistavan välillä (Mt.). Omassa tutkimuksessani lähdän liikkeelle käsitteiden omista lähtökohdista johtuen hyvinvointitutkimuksen monipuolisuudesta. Samalla kuitenkin kysyn minkälainen sisältö hyvällä elämälle annetaan eri lähestymistavoissa riippumatta niissä sovelletuista näkökulmista.

Tyypillisesti eri lähestymistapojen välinen vertailu tehdään luokittelemalla ne. Luokittelujen ongelmana on usein liiallinen karkeus: vertailtavien sijoittaminen ”siististi” eri luokkiin ei välttämättä onnistu eikä luokittelu tee siten oikeutta todellisuudelle (Takala & Lämsä 2001, 381). Näin on tietysti myös eri hyvinvointitutkimustyyppien luokittelun kohdalla (Saari 2011b, 35). Hyvinvointitutkimuksia ja -teorioita on luokiteltu monilla eri tavoin. Hannele Sauli ja Jussi Simpura (2005) tarkastelevat pohjoismaisen tilastollisen elinolotutkimuksen historiaa kolmesta eri ulottuvuudesta: ”universaalisuus vs. marginaaleihin keskittyminen sosiaalipoliittisena linjavalintana; erottelu objektiivisesti havaitun ja subjektiivisesti koetun hyvinvoinnin välillä; ulottuvuus, joka koskee sitä, kenellä on ajatellaan olevan oikeus ja velvollisuus hyvinvoinnin tavoitteiden ja niihin pyrkimisen määrittelyyn”. Juho Saari (2011b) puolestaan tarkastelee hyvinvointitutkimuksia suhteessa siihen, miten ne suhtautuvat ajatuksiin hyvinvointierojen vertailtavuudesta ja siitä, että mikä tämän vertailun kohde on. Filosof Eerik Lagerspetz (2011) sen sijaan luokittelee hyvinvointiteoriat mielentilateorioihin, haluteorioihin, idealisoitujen halujen teorioihin sekä objektivistisiin teorioihin.

Oman työni kannalta samanlaisten vertailu-ulottuvuuksien tai teoreettisen viitekehyksen muodostamista hankaloittaa lähestymistapojen monimuotoisuus. Ulottuvuuden, jolla vertailu tapahtuu, tulisi olla relevantti jokaisen tutkimussuuntauksen kannalta. Tässä mielessä vertailu esimerkiksi Saulin ja Simpuran ulottuvuuksien perusteella ei ole tämän tutkimuksen kannalta mielekästä. Pelkkä asioiden luokittelu ei ole mielekästä myöskään tulkitsevan käsitetutkimuksen näkökulmasta (Takala & Lämsä 2001, 380–381). Kuten edellä mainitsin, näkökulmani hyvinvointiin kytkeytyy kysymykseen hyvästä elämästä. Kysymys kuuluu hyvinvointitutkimuksen ikuisuus-kysymysten piiriin. Hyvää elämää koskevat kiistat käsittelevät esimerkiksi relativismiin liittyviä ongelmia – voidaanko hyvälle elämälle antaa kaikista kulttuureista riippumaton yhteinen sisältö esimerkiksi biologiaan vedoten? – tai keskustellaanko hyvän elämän edellytyksistä vai hyvästä elämästä sinänsä (Saari 2011a, 12).

Tulkinnassani en nojaa valmiisiin luokitteluihin tai listoihin erityyppisistä lähestymistavoista hyvän elämän kysymykseen. En esimerkiksi luokittelen löytämiäni merkityksiä sen mukaan edustavatko ne hedonistista, askeettista tai muuta hyvän elämän mallia. Teen tästä poikkeuksen onnellisuustutkimuksen yhteydessä, sillä sen piirissä on vakiintunut, filosofiasta kumpuava tapa kategorisoida onnellisuuskäsityksiä hyvän elämänä näkökulmasta. Huolimatta siitä, etten sitoudu etukäteen mihinkään luokitteluihin, rajoittaa tulkintaani muutama sääntö. Kysymys hyvästä elämästä voidaan helposti ulottaa tai sekoittaa kysymykseen hyvästä yhteiskunnasta (Allardt 1976, 13–14). Lähestyn aineistoa yksilön, en yhteiskunnan näkökulmasta: Kun puhun hyvästä elämästä, tarkoitan sillä yksilön hyvää elämää. Nojaan tässä von Wrightiin, joka toteaa, että jonkin hyvästä voidaan puhua vain jos kyseisellä jollakin on elämä (2001, 147). Tämä poikkeaa hyvinvointitutkimuksesta siinä mielessä, että hyvinvointitutkimuksen piirissä hyvää elämää tai yhteiskuntaa sivuavat keskustelut käydään usein nimenomaan yhteiskunnan näkökulmasta. Esimerkiksi Robert Bellah ym. (1991) kiinnittävät huomion instituutioiden merkitykseen yhteiskunnalle, Wilkinson ja Pickett (2009) puolestaan esittävät, että tasa-arvoisemmissa yhteiskunnissa voidaan paremmin. Lähestyn itse kysymystä hieman toisesta suunnasta kiinnittäen huomion yksilöön enkä esimerkiksi yhteiskunnan rakenteisiin.

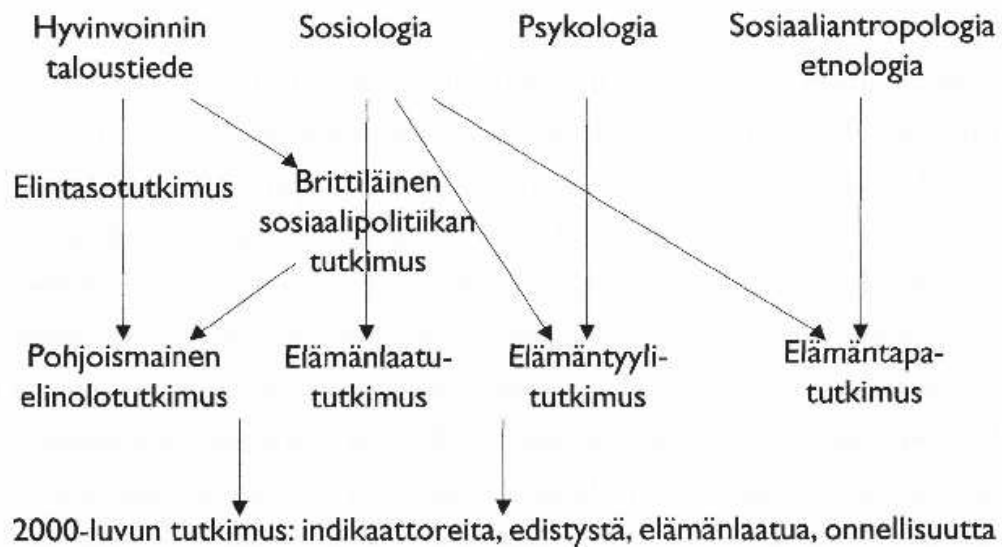
Tulkintani nojaa yhteen yksinkertaiseen periaatteeseen: mitä korkeampi hyvinvoinnin taso tutkimuksen mukaan, sitä parempi elämä. Periaatteen taustalla on Erik Allardtin muotoilu, jonka mukaan ”jonkin väestön tai yhteiskunnan hyvinvoinnin arvioiminen merkitsee, että todellista maailmaa verrataan toivottuun maailmaan” (1976, 13). Tulkitsen siis minkälainen toivottu maailma aineistonani olevissa hyvinvointitutkimuksissa syntyy, mikä on niihin sisältyvä käsitys hyvästä elämästä. Arvioin toivottua maailmaa aina jokaisen hyvinvointia määrittävän käsitteen kohdalla – nämä käsitteet esittelen seuraavassa luvussa.

2.4 Hyvinvointitutkimuksen keskeiset käsitteet

2000-luvulla kiinnostus hyvinvoinnin mittaamisesta ja siten myös hyvinvointia kohtaan on herännyt uudelleen. Jukka Hoffrén (2010, 22) selittää kiinnostusta sillä, että

maailman väestöräjähdyks, fossiilisten polttoaineiden hupeneminen ja ympäristöuhat ovat pakottaneet ihmiskunnan arvioimaan uudestaan yhteiskunnan hyvinvoinnin ja kehityksen mittareita. Toisten tulkintojen (esim. Moisio ym. 2008, 18) mukaan kyse on vauraiden yhteiskuntien yhteiskuntapolitiikan painopisteen siirtymisestä negatiivisesta positiiviseen. Yhteiskuntapolitiikan painopisteen siirtyminen liittyy ilmiöön, jota kutsutaan Easterlinin paradoksiksi. Paradoksi piilee vaurauden ja onnellisuuden välisen oletetun yhteyden katoamisessa: Yhdysvaltalainen tutkija Richard Easterlin havaitsi 1970-luvulla, että tietyn tason jälkeen talouskasvulla ei ole enää onnellisuutta lisäävää vaikutusta (Saari 2010a, 79). Jos ajatellaan, että talouskasvu ei (tietyn tason jälkeen) kasvata ihmisten onnellisuutta ja/tai hyvinvointia, ei hyvinvoinnin mittariksi vakiintunut bruttokansantuote toteuta tehtäväänsä. Tilanne on pakottanut tutkijat kehittämään uusia hyvinvoinnin mittareita, jotka huomioisivat myös ei-taloudelliset tekijät (esim. Raijas 2008; Rättö 2009). Uusi hyvinvoinnin indikaattoriaalto pyrkiikin Simpuran ja Uusitalon (2011, 120) mukaan laajentamaan hyvinvointi-käsitettä moneen suuntaan, erityisesti yhteiskunnallisen kehityksen ja onnellisuuden suuntiin. Tämä tarkoittaa muutosta hyvinvointitutkimuksessa, hyvinvointi-käsitteessä ja -käsitteistössä, minkä takia juuri 2000-luvun käsitteistö on mielenkiintoinen analyysin kohde.

Jussi Simpuran ja Hannu Uusitalon (2011, 107–108) mukaan hyvinvointitutkimus on ammentanut sosiologisesta, taloustieteellisestä, psykologisesta ja sosiaaliantropologisesta perinteestä (kuvio 4). Näiden tieteenalojen pohjalta on Simpuran ja Uusitalon mukaan syntynyt hyvinvointitutkimuksen kuusi keskeistä perinnettä: hyvinvoinnin taloustiede, makrotasoinen elintasotutkimus, brittiläinen sosiaalipoliittinen tutkimus, elämäntyyli- ja elämäntapatutkimus, elämänlaatua käsittelevä tutkimus ja pohjoismainen hyvinvointitutkimus.

Kuvio 4. Hyvinvointitutkimuksen juuret ja suuntaukset Simpuran ja Uusitalon (2011, 108) mukaan

Simpuran ja Uusitalon analyysi olisi oivallinen rajausta, jos tekisin tutkimusta muutama vuosikymmen aiemmin. Kuten kuviossakin noteerataan, on 2000-luvulla virinnyt uusia tutkimussuuntauksia, joita ei voi yksiselitteisesti paikantaa mihinkään tiettyyn perinteeseen. Vaikka 2000-luvulla tehty hyvinvoinnin tutkimus ammentaa aiemmasta hyvinvointitutkimuksesta, ei uusien tutkimussuuntausten merkitystä voi väheksyä (Simpura & Uusitalo 2011, 131). Jo pintapuolinen tutustuminen esimerkiksi onnellisuustutkimukseen antaa ymmärtää, että hyvinvoinnin ja hyvinvointitutkimuksen ympärillä käytyä keskustelua ei voi ymmärtää pelkästään Simpuran ja Uusitalon esityksen pohjalta. Nostan tästä esimerkiksi onnellisuustutkimuksen osana hyvinvointitutkimusta.

Onnellisuus on viime vuosikymmenellä noussut yhdeksi hyvinvointitutkimuksen keskeisistä tutkimuskohteista (Simpura & Uusitalo 2011, 128–130; Ervasti & Saari 2011, 192–193). Onnellisuustutkimus ei kuitenkaan sijoitu yksinomaan mihinkään Simpuran ja Uusitalon esittelemistä hyvinvointitutkimuksen perinteistä, vaan siinä on aineksia ainakin taloustieteistä, psykologiasta, sosiologiasta ja sosiaalipolitiikasta. Esimerkiksi voidaan mainita Ervastin ja Saaren (2011) sosiaalipoliittinen lähestymistapa, sosiologi Ruut Veenhovenin (1984, 2000a) tutkimukset, Bruno S. Fey:n

ja Alois Stutzerin (2002) taloustieteellinen tutkimusote ja Ed Dienerin (2009) ja muiden psykologinen lähestymistapa. Asetelmaa sotkee lisäksi se, että esimerkiksi taloustieteilijät eivät ”pysy omalla tontillaan”, vaan ammentavat muista tutkimusperinteistä. Hyvinvointitutkimuksen kenttää 2000-luvulla ei voikaan jäsentää niinkään tieteenalojen, vaan tutkimuksessa käytettyjen käsitteiden perusteella. Tämä osaltaan puoltaa käsitteisiin ja niiden käyttöön keskittyvän tutkimusmetodologian valintaa. Samalla on kuitenkin syytä pitää mielessä, ettei tämä tarkoita sitä, että onnellisuustutkimuksen piirissä olisi yksi yhteisesti hyväksytty lähestymistapa. Se tarkoittaa, että onnellisuustutkimus – kuten mikä tahansa muukin tutkimusperinne – ammentaa monista erityyppisistä lähteistä.

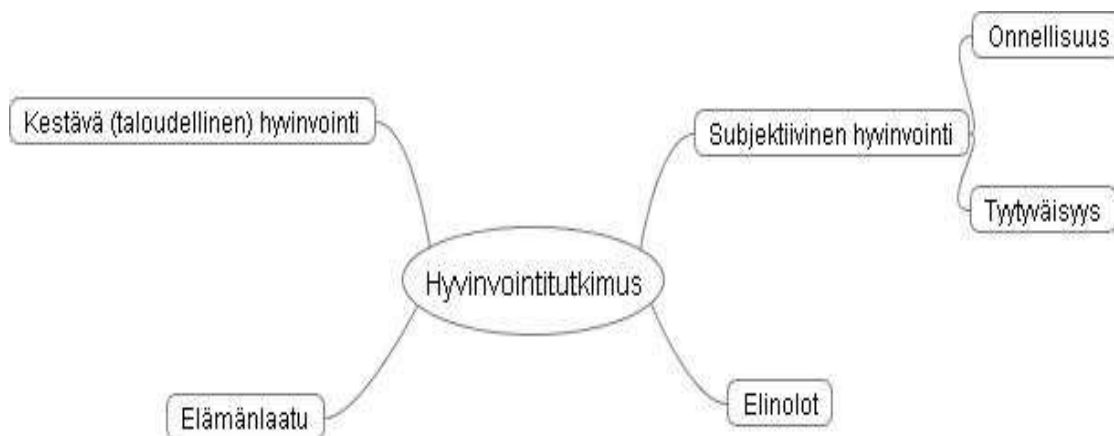
Haasteen työn aineiston rajaukselle luo siis hyvinvointitutkimuksen monipuolisuus ja -tieteellisyys. Kuten kuviossa 4 tulee esille, tehdään hyvinvointitutkimusta monen tieteenalan piirissä. Lisäksi tieteenalojen sisällä esiintyy monia keskenään erilaisia lähestymistapoja, kts. esimerkiksi sosiologiasta Kainulainen (2011). Tutkittavan kentän laajuus tuottaa ongelmia tutkimusekonomian, rajauksen ja aineiston tulkinnan kannalta.

Kentän laajuudesta johtuen en voi sanoa noudattavani käsitetutkimusta täysin orjallisesti – se vaatisi kaiken mahdollisen kirjallisuuden läpikäymistä. Tutkimusekonomian kannalta ei tämän kokoisessa työssä kuitenkaan ole mielekästä tai edes mahdollista käydä läpi kaikkea hyvinvoinnista tuotettua kirjallisuutta. Kentän laajuus on haaste siinä mielessä, että käsitetutkimuksen onnistumisen kannalta olennaisena pidetään juuri mahdollisimman perusteellista kirjallisuuskatsausta (esim. Puusa 2008, 39). Mielestäni on kuitenkin mahdollista muodostaa kuva koko kentästä tekemällä aineiston rajaus harkiten. Ymmärränkin aineistoni yksittäisinä esimerkkeinä, jotka kertovat jotain laajemmasta kokonaisuudesta. Tätä taustaa vasten on mielestäni perusteltua ottaa aineistoksi myös englanninkielistä tutkimuskirjallisuutta, vaikka tutkimuksen tavoite on kertoa suomalaisesta hyvinvointitutkimuksesta. Luvussa viisi esitän tarkemmin miksi sekä suomen- että englanninkielisen tutkimuskirjallisuuden analyysi antaa jopa tarkemman kuvan suomalaisesta keskustelusta kuin pelkästään suomalaisiin lähteisiin keskittyminen.

Rajauksessa olen käyttänyt apuna hyvinvointitutkimuksen kenttää kartoittavaa kirjallisuutta. Tällaisesta kirjallisuudesta käypä esimerkki on Juho Saaren toimittama

Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta (2011d). Johdannossa Saari (2011a, 24) toteaa, että kirjan tarkoitus on kartoittaa mennyttä hyvinvointitutkimusta, käsitellä vakiintumassa olevia tutkimussuuntauksia sekä pohtia hyvinvointitutkimuksen tulevaisuutta. Käytin toisen käden lähteitä apuna kirjallisuuden kartoittamisessa sekä arvioidessani aineistoni keskeisyyttä. Toisen käden lähteiden lisäksi olen pyrkinyt kartoittamaan 2000-luvulla hyvinvointitutkimuksen nimellä ilmestynyttä kirjallisuutta. Käytännössä tämä tarkoitti kirjallisuushakuja, jotka kohdistuivat vuoden 2000 jälkeisiin julkaisuihin. Pelkästään ”hyvinvointi” asiasanalla haut tuottivat kuitenkin aivan liian suuren määrän tuloksia. Esimerkiksi jo pelkästään Lapin korkeakoulukirjaston tietokantaan (Joulukka) tehty haku, jossa asiasana on hyvinvointi ja julkaisuajankohta vuosituhaten jälkeen, tuottaa yli 1300 hakutulosta. Rajasinkin haut siten, että hyvinvointi-sanana tuli esiintyä sekä asiasanoissa että julkaisun nimessä. Tällä tavalla tulosten määrä rajoittui: edellisen haun tulokseksi tulee hieman yli 100 viitettä. Kartoitettua hyvinvointitutkimuksen käsitteet (kts. kuvio 5) kirjallisuushakujen ja kirjallisuuden perusteella, oli mahdollista tehdä hakuja, joissa asiasanoista tuli löytyä hyvinvoinnin lisäksi esimerkiksi elinolot tai elämänlaatu. Tein kirjallisuushaut lukuvuoden 2011–2012 aikana. Subjektiiiviseen ja kestävään hyvinvointiin liittyvät kirjallisuushaut tein syksyllä 2011, elinoloja ja elämänlaatua koskevat keväällä 2012. Kotimaista kirjallisuutta koskevat kirjallisuushaut kohdistuivat Lapin korkeakoulukirjaston tietokantaan, Arto-tietokantaan sekä Helka-tietokantaan, johon kuuluu esimerkiksi Helsingin yliopiston kirjasto ja Kansalliskirjasto. Kansainvälinen aineisto on peräisin suomenkielisestä onnellisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta. En tehnyt erillisiä kirjallisuushakuja, sillä tarkoitukseni on kuvata suomalaista keskustelua.

Olen tiivistänyt kuvioon 5 2000-luvun hyvinvointitutkimuksen käsitteittäin. Se on auttamatta puutteellinen siten, ettei siihen voitu laittaa kaikkia eri tutkimusteemoja – tämä olisi tehnyt siitä lukukelvottoman. Edelleen sitä voi kritisoida siitä, että moni esimerkkitutkimuksista tai -teksteistä voitaisiin sijoittaa moneen luokkaan, ja siitä, ettei kuvio heijasta eri tutkimusteemoista tehtyjen julkaisujen määrää. Kuviota ei kuitenkaan ole tarkoitettu tyhjentäväksi esitykseksi, vaan sen tarkoitus on tiivistää keskeisimmät käsitteet ja sitä kautta tarjota runko työlleni. Analyysin aineistoksi valitsin vähintään kaksi keskeistä teosta/tekstiä jokaisesta tutkimusteemasta (kts. Liite 1. Aineisto). Subjektiiivisen hyvinvoinnin käsite jakaantuu kahtia tyytyväisyyden ja onnellisuuden tutkimukseen.

Kuvio 5. 2000-luvun hyvinvointitutkimuksen keskeiset käsitteet

Simpuran ja Uusitalon (2011, 106) toteavat, että hyvinvointitutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat hyvinvointi, elintaso, elämänlaatu, onnellisuus ja tyytyväisyys elämään. Kuten kuviosta näkee, olen osittain samoilla linjoilla. Oman tulkintani mukaan elinolot ovat elintasoa keskeisempi käsite ja 2000-luvulla mukaan on syytä ottaa kestävä hyvinvoinnin käsite.

Olen muodostanut kuvion lähdekirjallisuuden ja kirjallisuushakujen perusteella. Asetin kaksi ehtoa, jotka tutkittavan käsitteen tuli täyttää, jotta se sisällytetään kuvioon. Ensinnäkin käsitteen tuli esiintyä hyvinvointitutkimusta koskevassa lähdekirjallisuudessa. Tämän rajauksen seurauksena esimerkiksi työhyvinvoinnin käsite jäi sivuun. Rajausta tehdessäni nojasin erityisesti edellään mainittuun Juho Saaren (2011d) toimittamaan teokseen. Toiseksi edellytin sitä, että kirjallisuushaku tuottaa relevantteja lähteitä, joissa kyseinen käsite esiintyy. Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että en ottanut Anu Rajaksen (2008; 2011) kehittälemää arjen hyvinvoinnin tutkimusta miellekarttaan sillä kirjallisuushakujen ja Rajaksen tekstien perusteella kysymys on lähinnä yksittäisen henkilön lähestymistavasta. Kysymys ei ole siitä, että pitäisikö arjen hyvinvoinnin tutkimusta vähäpätöisenä, vaan siitä, ettei kaikkien lähestymistapojen huomioiminen ole mahdollista tämän tutkielman puitteissa – jotakin on karsittava. Jotta arvioin käsitteen keskeiseksi, edellytin siten myös sitä, että sen taustalta löytyy eri kirjoittajien julkaisuja.

Yksi suomalaisen keskustelun kannalta keskeinen raja on syytä tuoda erikseen esiin ja perustella. Olen rajannut aineistosta pois hyvinvointipalveluita ja hyvinvointipolitiikkaa

hyvinvoinnin osatekijöinä käsittelevät tutkimukset. Suomalaisessa kontekstissa hyvinvointi ja sen tutkimus ovat tiiviisti yhteydessä hyvinvointivaltioon ja hyvinvointipolitiikkaan. Suomen kielessä sana hyvinvointi kattaa englannin kielen ilmaisut ”welfare” ja ”well-being”, joista edellinen viittaa sosiaaliturvan tasoon ja ihmisen hyvinvointiin, kun taas jälkimmäinen viittaa yksinomaan ihmisen hyvinvointiin. Käsitteellisesti hyvinvointi on siis auttamatta kytköksissä sosiaalipolitiikkaan.

Hyvinvointi ja sen tutkimus ovat yhteydessä sosiaalipolitiikkaan myös hyvinvointipolitiikan toteutumisen seurannan kautta. Pauli Niemelä (2010, 16–17) ymmärtää hyvinvointipolitiikan yhteiskunnan toimintana, joka tähtää väestön hyvinvointiin, sen ylläpitoon ja parantamiseen sekä järjestelmään, joka toteuttaa tietyt hyvinvointipalvelut. Hyvinvointipolitiikan toteutumisen seuranta puolestaan vaatii, että muodostetaan tietty hyvinvointikäsitelmä, jonka pohjalta hyvinvoinnin kehitystä voidaan seurata (Julkunen 2006, 47). Tässä mielessä hyvinvointi, hyvinvointitutkimus ja hyvinvointipolitiikka ovat kytköksissä toisiinsa. Tämä tarkoittaa myös hyvinvointipalvelujen ja toimeentuloturvan käsitteellistä yhteyttä hyvinvointiin, mikä näkyy osaltaan hyvinvointitutkimuksessa. Kytkös on kenties selkeimmin esillä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry:n *Sosiaalibarometri*-julkaisusarjassa, joka on ”vuosittain toteutettava laaja selvitys, joka kuvaa hyvinvoinnin, hyvinvointipalvelujen ja palvelujärjestelmän ajankohtaista tilannetta ja muutossuuntia” (Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry 2009, 5). Julkaisusarjassa väestön hyvinvointia on selvitetty tiedustelemalla sen tilaa julkisten palvelujen tuottajilta (mt., 88–91). Lähestymistapa poikkeaa paljon esimerkiksi pohjoismaalaisesta hyvinvointitutkimuksessa, jossa esitetään väitteitä yksilöiden tai väestön hyvinvoinnista liittyvien ominaisuuksien tai tilan perusteella. Oman tulkintani mukaan esimerkiksi sosiaalibarometrit ovat lähempänä sosiaalipolitiikan tutkimusta kuin hyvinvointitutkimusta. Tilan ollessa rajallinen on nähdäkseni perusteltua keskittyä sellaiseen hyvinvointitutkimukseen, joka asettaa ensisijaiseksi tavoitteekseen juuri hyvinvoinnin, eikä sitä tukevien palvelujen, tutkimuksen.

2.5 Tutkimuksen eteneminen

Seuraavat neljä lukua sisältävät tulkitsevan käsitetutkimuksen vaiheet neljä ja viisi, eli *hyvinvoinnille annettujen merkitysten kuvailun ja hyvinvointi-käsitysten tarkastelun hyvän elämän näkökulmasta*. Teen käsitetutkimuksen erikseen jokaisen hyvinvointitutkimusta määrittäväksi tunnistamani käsitteen kohdalla. Tutkittavat käsitteet ovat (esitysjärjestyksessä) elinolot, elämänlaatu, subjektiivinen hyvinvointi ja kestävä taloudellinen hyvinvointi.

Analysoin kutakin käsitettä edustavia hyvinvointitutkimuksia tulkitsevan käsitetutkimuksen keinoin. Tulkitsevan käsitetutkimuksen perinteen mukaisesti tarkoitukseni on selventää käsitteeseen liitettyjä merkityksiä sekä kuvata niiden kokonaisuus (Takala & Lämsä 2001, 386). Tuloksena on kuvaus siitä merkityksien kokonaisuudesta, joka hyvinvoinnille eri käsitteiden kautta syntyy. Merkityksien tunnistamisen lisäksi pohdin jokaisen luvun lopussa, minkälainen käsitys hyvästä elämästä merkityksiin sisältyy.

Jokainen luku koostuu siis yhden tutkittavan käsitteen analyysistä. Kaikki sisältöluvut vastaavat rakenteeltaan toisiaan. Sisältöluku alkaa aina alaluvulla, jossa taustoitan tutkittavaa käsitettä. Tarkoitukseni on avata kyseisen käsitteen historiaa sekä kertoa sen asemasta suomalaisessa keskustelussa. Tämän jälkeen seuraa yksi tai kaksi alalukua käsittävä varsinainen käsitetutkimuksellinen osuus, jossa vastaan kumpaankin tutkimuskysymykseen kussakin luvussa käsiteltävän käsitteen osalta. Pyrin tunnistamaan hyvinvointiin liitetyt merkitykset tarkastelemalla tutkimuksia, joissa hyvinvointia lähestytään tietyn käsitteen kautta. Päätän jokaisen sisältöluvun alalukuun, jossa tulkitson näitä merkityksiä siitä näkökulmasta, että minkälaisen käsityksen hyvästä elämästä ne pitävät sisällään.

Viimeisessä luvussa vastaan tutkimuskysymyksiini vetämällä tulokset yhteen. Kuvaan hyvinvoinnille hyvinvointitutkimuksessa annettujen merkitysten kokonaisuuden sekä tuon esille, minkälainen käsitys hyvästä elämästä kuhunkin merkitykseen sisältyy. Tämän yhteydessä tuon esiin, minkä käsitteiden kautta tutkimieni käsitteiden merkitys rakentuu sekä mikä on hyvän elämän arvioinnin konteksti kunkin käsitteen kohdalla.

3 Yksi yhteen? Elinolot ja hyvinvointi

3.1 Elinolot osana pohjoismaista hyvinvointitutkimusta

Suomalainen hyvinvointitutkimuksen harrastaja on siinä mielessä onnellisessa asemassa, että ainakin yksi valmis lähtökohta on olemassa niin sanotusti omasta takaa. Täkäläiset hyvinvointitutkijat ovat nimittäin olleet mukana sekä synnyttämässä että jatkamassa pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinnettä, jolla on vakiintunut asema suomalaisessa keskustelussa. Pohjoismaisen perinteen kannalta kenties keskeisin hyvinvointia määrittävä käsite on alusta lähtien ollut elinolot. Esimerkiksi Sakari Kainulainen (2011, 149) kirjoittaa, että 1960- ja 1970-luvuilla ”hyvinvointikäsite kytkeytyi (...) kansainvälisen virtauksen mukaisesti elinoloihin”. On kuvaavaa, että sittemmin muodostuneesta pohjoismaisesta hyvinvointitutkimuksesta käytetään myös nimitystä elinolotutkimus (esim. Sauli & Simpura 2005; Kainulainen 2011, 150). Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen historia kulkee siten käsi kädessä elinolot-käsitteen historian kanssa.

Sauli ja Simpura (2005) yhdistävät pohjoismaisen elinolotutkimuksen synnyn hyvinvointivaltion kehitykseen. Samaten esimerkiksi Erik Allardt (1998, 36), jota pidetään yleisesti suomalaisen hyvinvointitutkimuksen pioneerina, toteaa, että sosiaaliturvan laajeneminen Suomessa ja yleisemmin Pohjoismaissa synnytti tarpeen tutkia väestön hyvinvoinnin tilaa. Timo Tannisen (1990, 78–86) mukaan hyvinvointitutkimuksen syntyyn vaikuttivat sekä taloudelliset että poliittiset tekijät. Esimerkiksi Ruotsin elintasotutkimus vuodelta 1967, jota Tanninen pitää tutkimustradition pioneeriprojektina, sai alkunsa hallituksen nimittämän matalapalkkakomitean toimesta (Tanninen 1990, 71). Allardt (1995, 125–126) toteaa muistelmissaan suomalaisen hyvinvointitutkimuksen olleen erityisessä asemassa suhteessa pohjoismaisiin verrokkeihinsa siinä mielessä, että muissa maissa hyvinvointitutkimukset olivat viranomaisien tilaamia kun Suomessa lähtökohdat olivat akateemisia.

Sauli ja Simpura (2005) jakavat pohjoismaisen tradition vuosikymmenittäin siten, että 1950-luku on ajatusten kypsymisvaihe, 1960-luku elinolotutkimusten syntyäika, 1970-

luku hyvinvointitutkimuksen kulta-aika, 1980-luku tutkimuksen vakiintumisen ja hiipumisen aika, 1990-luvun EU-sopeutumisen aika sekä 2000-luvun EU-sopeutumisen jatkoaika.

1960-luvulla hyvinvointikäsitys oli Saulin ja Simpuran (2005,10) mukaan hyvin kulutuskeskeinen. Käsitys hyvinvoinnista perustui pitkälti Jan Drenowskin teksteihin (kts. esim. Drenowski 1966), joissa hyvinvointi kytkettiin tarpeen käsitteeseen. Jo tässä vaiheessa elinolot oli keskeinen käsite, jonka kautta hyvinvointi määriteltiin. (Mt., 9–10.)

1970-luvulla Pohjoismaissa hyvinvointitutkimusta kohtaa virinnyt kiinnostus realisoitui hyvinvointia mittaavien sosiaali-indikaattorien kehittämisenä. Allardt (1998, 36–37) paikantaa indikaattoreihin perustuvan lähestymistavan synnyn Ruotsiin, matalapalkkakomitean käynnistämään selvitykseen. Allardt käynnisti oman työnsä osana tätä hyvinvointitutkimuksen aaltoa. Tutkimuksen myötä syntyi hyvinvointitutkimukseen sittemmin vakiintunut kolmijaako, *Having–Loving–Being* (Allardt 1998, 38–39). Allardtin työ on siinä mielessä aikansa lapsi, että myös se nojaa vahvasti indikaattoriperinteeseen (Tanninen 1990, 75). Allardt pohjaa hyvinvointikäsitteistönsä tarpeen käsitteeseen, kun toinen pohjoismaisen tradition kannalta keskeinen tutkija, Sten Johansson, lähestyy hyvinvointia resurssien kautta. Kiista tarve- ja resurssiteoreettisten lähestymistapojen välillä oli keskeisessä asemassa 1970- ja 1980-lukujen hyvinvointikeskustelussa. (Sauli & Simpura 2005, 10–13.) Allardt (1995, 126) muistelee, että ruotsalainen tutkimus keskittyi lähinnä ”elintason materiaaliin tekijöihin”, eli tuloihin, terveyteen, koulutukseen ja asuinolosuhteisiin. Sen sijaan Allardt tutkimusryhmineen ei keskittynyt ainoastaan materiaaliseen elintasaan, vaan toteaa pyrkineensä laajentamaan hyvinvoinnin käsitettä siten, että se koskisi myös elämänlaatua, sosiaalisia suhteita ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään (mt.).

1980-luvulla indikaattoriliikkeen ajatukset asetettiin uudelleenarvioinnin kohteeksi. Resurssipohjaista ajattelua kritisoitiin keskiluokkaisuudesta, atomisesta ihmiskäsityksestä sekä materialistisuudesta. Uudelleenarvioinnin tuloksena syntyi esimerkiksi Eriksonin ja Uusitalon (kts. 1987) näkemys hyvinvointitutkimuksesta, joka pyrkii kaikenkattavaan kartoitukseen ihmisen elämäntilanteesta sekä vielä 2000-luvulla

elinvoimainen (esim. Riihinen 2002) Amartya Senin ajatus hyvinvoinnista kykyjen ja toimintojen yhdistelmänä. Huolimatta uusista avauksista, pitää esimerkiksi Sakari Kainulainen (2011, 145) sekä Simpura ja Uusitalo (2011, 120–121) 1980-lukua indikaattoriliikkeen hiipumisen aikakautena.

Liikkeen hiivuttua ei 1990-luvulla nähty uusia avauksia tai erityistä innostusta hyvinvointitutkimukseen. Sauli ja Simpura (2005, 15–16) arvioivat kuitenkin, että Euroopan Unionissa käydyt keskustelut johtivat käsitteellisiin siirtymiin myös 1990-luvulla: Unionin piirissä käyty keskustelu sosiaalilastoinnin kehittämisestä johti lopulta hyvinvointi-käsitteen korvaamiseen köyhyyden ja syrjäytymisen kaltaisilla käsitteillä.

Pohjoismaisen perinteen piirissä keskustelu hyvinvoinnista on pyörinyt erilaisten teoreettisten ”kipupisteiden” ympärillä – tarpeet vai resurssit, objektiivista vai subjektiivista hyvinvointia? (kts. Kainulainen 2011, 163–164). Käsitteistössä on kiistoista huolimatta kulkenut mukana elinolot-käsite. Tämä näkyy suomalaisen hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeisessä julkaisusarjassa *Suomalaisten hyvinvointi* (Heikkilä & Kautto 2002, Kautto 2006, Moisio ym. 2008, Vaarama ym. 2010). Julkaisusarjan aloitti entinen Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES), joka kuuluu nykyään Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen (THL).

Vuoden 2002 julkaisun toimittajat Matti Heikkilä ja Mikko Kautto (2002, 20) kirjoittavat johdannossa hyvinvoinnin ja resurssien suhteesta:

Suomalaisina olemme tottuneet pohjoismaiseen hyvinvointisosiologiseen lähestymistapaan, joka samastaa hyvinvoinnin yksilöiden resurssien hallintaan. Objektiivisesti (pääasiassa) määriteltävissä olevat elinolot ymmärretään resursseiksi ja samalla välineiksi, joilla ihmiset voivat tietoisesti ohjata elämän kulkua.

Ote on mielestäni kuvaava. Siinä tuodaan esiin yhteys pohjoismaisen tradition, (objektiivisen) hyvinvoinnin, elinolojen ja resurssien käsitteiden välillä. Elinolot-käsite esiintyykin *Suomalaisten hyvinvointi* julkaisusarjassa kaikissa paitsi viimeisimmässä, vuoden 2010 julkaisussa.

Kytös elinolot-käsitteeseen tulee esiin myös sarjan johdannoissa. Julkaisusarjan johdannoissa toistuu hyvinvointitutkimuksen tyypillisimmät mantrat: Hyvinvointi on moniulotteinen käsite, joka koostuu monista tekijöistä ja jota on vaikea mitata. Samalla ei kuitenkaan pidättäydytä listaamasta niitä ”ulottuvuuksia”, joista hyvinvointi muodostuu. Olen tiivistänyt kuvioon 6 vuosien 2002, 2006, 2008 ja 2010 julkaisujen johdannoissa hyvinvointiin liitetyt käsitteet.

2002 (s.25)	2006 (s.33)	2008	2010 (s. 11–13)
Elinolot (joka jakautuu seuraaviin komponentteihin: työ, tulot, terveys, asuminen sosiaaliset suhteet, osallistuminen)	Terveys, taloudellinen toimeentulo, työ, koulutus, asuminen, turvallisuus, sosiaaliset suhteet	Elinolot	Terveys, materiaallinen hyvinvointi (elinolot, tulo), koettu hyvinvointi (tyytyväisyys)

Kuvio 6. Hyvinvoinnin ”ulottuvuuksia” Suomalaisten hyvinvointi -julkaisusarjassa

Luetteloissa toistuvat samat käsitteet vuodesta toiseen. Käsitteiden keskinäiset suhteet eivät kuitenkaan pysy ennallaan eivätkä listat ole täysin identtisiä. Vuoden 2008 julkaisussa ei esitetä mitään erityistä listaa ulottuvuuksista, vaan tyydytään käyttämään pelkästään termejä elinolot ja hyvinvointi. Elinolot-käsite toistuu sarjan kaikissa 2000-luvun julkaisuissa

Tarkastelen seuraavassa luvussa minkälaisia merkityksiä hyvinvoinnille rakentuu elinolotutkimuksen kautta.. Koska *Suomalaisten hyvinvointi* on tiiviisti kytköksissä elinoloihin pohjoimaisen perinteen kautta, keskityn analyysissa kyseisessä julkaisusarjassa esiintyneisiin artikkeleihin. Tosin on syytä huomioida, että analysoin myös elämänlaatua ja subjektiivista hyvinvointia käsittelevissä luvuissa kyseisessä sarjassa julkaistuja artikkeleita.

3.2 Elinolot ja niiden kokeminen

Hyvinvointia vuonna 2002: Aineellisesta hyvinvoinnista tyytyväisyyteen

Vuoden 2002 julkaisussa elinoloille ja niiden kehitykselle on omistettu oma lukunsa. Luvun artikkelit muodostavat kirjavan kokoelman, jossa esiintyy elinolojen lisäksi muita hyvinvointitutkimukselle tyypillisiä käsitteitä kuten terveys, koettu hyvinvointi ja

köyhyys. Artikkeleista keskityn Martelinin ym. (2002) artikkeliin *Työikäisten hyvinvointi* johtuen siitä, että se on artikkeleista ainut, jossa viitataan otsikkotasolla hyvinvointiin.

Artikkelin kirjoittajat argumentoivat, että riippumatta teoreettisesta viitekehystä, on lista hyvinvoinnin ulottuvuuksista tai osatekijöistä aina lähes samankaltainen. Tästä syystä he pitäytyvät sitoutumasta mihinkään hyvinvointiteoreettiseen viitekehukseen ja tyytyvät listaamaan ulottuvuudet, joilla hyvinvointia on artikkelissa mitattu: koulutus ja työ, aineellinen hyvinvointi, terveys, sosiaaliset verkostot ja osallistuminen ja yleinen elämänlaatu. Artikkelissa rakennetaan teoreettinen silta pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinteeseen vertaamalla valittuja hyvinvoinnin osatekijöitä Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin.

Luettelomainen lähestymistapa tarkoittaa käytännössä laajaa hyvinvointikäsitteistöä. Artikkelista on löydettävissä laaja kokoelma hyvinvointitutkimukselle tuttua käsitteistöä, kuten aineellinen hyvinvointi, elintaso, elämänlaatu, köyhyys, subjektiivinen hyvinvointi, terveys, aineellinen elintaso ja koettu hyvinvointi. Käsitteistö sidotaan yhteen keskenään noteeraamalla joko niiden merkitys hyvinvoinnille tai jollekin tietylle hyvinvoinnin osa-alueelle.

Hyvinvointi ymmärretään subjektiiviseen ja objektiiviseen hyvinvoinnin käsitteiden kautta. Esimerkiksi aineellinen hyvinvointi rinnastetaan objektiivisuuteen viittaamalla sen ja subjektiivisen hyvinvoinnin suhteisiin:

Aineellinen hyvinvointi muodostaa hyvinvoinnin voimavarojen perustan. Aineellisella hyvinvoinnilla viitataan tässä paitsi tuloihin ja varallisuuteen myös asuinoloihin. Vaikka varallisuus ei välttämättä takaa subjektiivista hyvinvointia, köyhyys voi heijastua esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin tai tulevaisuuden odotuksiin ja ahdas tai huonolaatuinen asuminen saattaa heikentää asukkaiden terveyttä. (Martelin ym. 2002,91.)

Lainauksessa aineellinen hyvinvointi samaistetaan varallisuuteen ja voimavaroihin. Niin sanottu aineellinen hyvinvointi nähdään perustavanlaatuisena muiden hyvinvoinnin ulottuvuuksien kannalta, mutta toisaalta sen ei myöskään ajatella olevan hyvinvoinnin ”täytyminen”. Subjektiivinen hyvinvointi nähdään niin sanotusti kirsikkana kakun päällä:

tietyn aineellisen hyvinvoinnin tason saavutettuaan, voi ihminen tavoitella myös subjektiivista hyvinvointia. Subjektiivinen hyvinvointi saa sisältönsä elämänlaadun ja tyytyväisyyden käsitteiden kautta:

Yleisellä elämänlaadulla [yksi kirjoittajien hyvinvoinnin osa-alueista. T.P] puolestaan tarkoitamme ”onnellisuutta”, kokonaisvaltaista hyvinvoinnin subjektiivista kokemusta (mt., 86).

Kirjoittajat samaistavat tekstissään elämänlaadun, onnellisuuden ja subjektiivisen kokemuksen. Myöhemmin elämänlaadulle annetaan mitattava sisältö tyytyväisyyden käsitteen kautta:

Yleistä tyytyväisyyttä elämään mitataan elämänlaatua koskevalla asteikolla (mt.,103)

Tarkasteltavat elämänalueet heijastavat Allardtin (1976) esittämään hyvinvoinnin ulottuvuuksien jäsenystä: tyytyväisyys taloudelliseen tilanteeseen kuvaa aineellista elintaso (having), tyytyväisyys perhe-elämään on yhteisyyssuhteiden (loving) osoitin ja tyytyväisyys saavutuksiin elämässä ilmaisee itsensä toteuttamista (being). (mt., 102)

Tyytyväisyyden käsittely nojaa tyypilliseen käsitteelliseen jakoon yleisen ja eri osa-alueiden tyytyväisyyden välillä (kts. luku 5.3). On kuitenkin huomattava, että tyytyväisyys elämän eri osa-alueisiin nähdään ainoastaan mittarina, kun tyytyväisyyttä elämään käytetään yhtenä hyvinvoinnin alakäsitteenä.

Terveys-käsitteen suhde hyvinvointiin on alisteinen, se on yksi hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Mitään erityistä suhdetta terveyden ja hyvinvoinnin välille ei kuitenkaan rakennu, vaan kirjoittajat tyytyvät toteamaan terveyden aseman hyvinvoinnin ulottuvuutena:

Terveys on sinänsä tärkeä hyvinvoinnin ulottuvuus, mutta se on samalla voimavara, joka voi edistää taloudellista hyvinvointia, sosiaalista vuorovaikutusta, itsensä toteuttamista, arkipäivän tehtävistä suoriutumista ja monia muita ihmisten tärkeänä pitämiä asioita (Martelin ym. 2002, 93).

Kainulaisen (2011, 159) mukaan keskeistä terveyttä ja hyvinvointia käsittelevissä tutkimuksissa on ollut elintapojen ja elinolojen kytkeminen terveydentilan vaihteluun. Kyseisessä artikkelissa siltaa elinolojen tai tapojen kautta hyvinvoinnista terveyteen ei rakenneta, vaan tyydytään toteamaan, että terveys on yksi hyvinvoinnin osa-alue.

Artikkelissa hyvinvointi saa kaksitahoisen merkityksen subjektiivisen ja objektiivisen hyvinvoinnin käsitteiden kautta. Hyvinvointi on toisaalta vaurautta, aineellista hyvinvointia ja toisaalta onnea, elämänlaatua ja tyytyväisyyttä. Hyvinvoinnin kuitenkin muodostavat jokainen osa-alue yhdessä: aineellinen hyvinvointi, koulutus, terveys, sosiaaliset suhteet ja yleinen elämänlaatu.

Hyvinvointia vuonna 2006: Elintaso ei ole hyvinvointia, vaan kokemus

Vuoden 2006 julkaisun Elinolojen kehitys -otsikon alla on kaksi artikkelia, joissa esiintyy termi hyvinvointi. Valitsin näistä Karvosen ym. (2006) työikäisten hyvinvointia käsittelevän artikkelin, koska toinen mahdollinen artikkeli käsittelee nuorten hyvinvointia, mikä tarkoittaa toisenlaisen, nuoriin sovellettavan käsitteistön käyttöä.

Artikkelin kirjoittajat ilmoittavat, että he tarkoittavat hyvinvoinnilla ”pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa sovellettua käsitteistöä”, jossa hyvinvointi ”jäsennetään osa-alueisiin, joiden ajatellaan toimivan resursseina ihmisten hyvinvointikokemuksille” (mt., 79). Hyvinvointia käsitellään kolmen osa-alueen (terveyden, sosiaalisten suhteiden ja aineellisen hyvinvoinnin) kautta. Artikkelin ei pidä sisällään pitkää tai perusteellista esitystä käytetystä hyvinvointiteoreettisesta viitekehystä, vaan tutkimusasetelma ilmenee lähinnä ilmoitusasiana. Tästä huolimatta artikkelista nousee esiin muutama relevantti käsitteellinen jaottelu.

Kirjoittajat kuvaavat aineellista hyvinvointia tulojen ja asuinolojen kautta. Aineellisesti hyvinvoiva on näillä mittapuilla tuloillaan hyvin toimeentuleva sekä yksinasuva tai väljästi asuva. Terveyttä lähestyttiin kysymällä onko vastaajilla pitkäaikaisia sairauksia, kokeeko vastaaja olevansa stressaantunut sekä miten vastaaja kokee terveydentilansa suhteessa ikäisiinsä. Sosiaalisia suhteita tutkittiin kysymällä uskovatko vastaajat mahdollisuuksiinsa saada apua läheisiltä tukalassa tilanteessa. (Mt., 85–86.)

Tutkimusasetelma on mielenkiintoinen siinä mielessä, että vaikka kirjoittajat ilmoittavat tarkastelevansa hyvinvointia ”ihmisten itsensä raportoimana koettuna olotilana” (mt., 79), eivät termit subjektiivinen tai koettu hyvinvointi esiinny artikkelissa tutkimusasetelmaa määrittävinä käsitteinä. Tässä mielessä artikkeli muistuttaa edellä analysoitua Martelinin ym. (2002) artikkelia, jossa henkilön omat kokemukset toimivat mittarina eikä arvostelmana. Kun tutkittavilta kysytään esimerkiksi koetusta toimeentulosta, nähdään vastaukset samankaltaisena informaationa kuin esimerkiksi Tilastokeskukselta saadut tulonjakotilastot.

Artikkelissa tehdään ero elinolojen tai elintason ja hyvinvoinnin välille. Kirjoittajat ymmärtävät hyvinvoinnin ensisijaisesti yksilön kokemuksena, johon elinoloja määrittävät tekijät, kuten aineellinen hyvinvointi tai terveys, ovat yhteydessä:

Tässä kirjoituksessa erittelemme niitä elinolosuhteita, jotka ovat yhteydessä työikäisten suomalaisten hyvinvointiin (mt.)

Jako elintason tai elinolojen ja hyvinvoinnin välillä on poikkeuksellinen. Nimittäin juuri elintason tai elinolojen ymmärtäminen joko yhtenä hyvinvoinnin ulottuvuutena tai hyvinvointina ylipäättänsä oli pitkään trendi hyvinvointitutkimuksessa (Kainulainen 2011, 150–155). Ajatus elintasosta tai elinoloista hyvinvoinnin osa-alueena elää vieläkin sellaisissa käsittepareissa, kuten aineellinen hyvinvointi ja materiaallinen hyvinvointi.

Artikkelissa liitetään ehkä hieman intuition vastaisesti elinolojen ja elintason kanssa yhteen myös terveys ja sosiaaliset suhteet, jotka ovat perinteisesti nähty hyvinvoinnin ulottuvuuksina:

Elintasoon liittyvinä osa-alueina tutkitaan aineellista hyvinvointia ja terveyttä sekä sosiaalisia suhteita (Karvonen ym. 2006, 79).

Artikkelissa hyvinvointi ymmärretään yksilön kokemuksena, jonka – on syytä tarkentaa – ajatellaan olevan erillinen ilmiö suhteessa terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin. Tämä on nähdäkseni poikkeus pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinteestä, jonka piirissä erilaiset listat ulottuvuuksista tai osa-alueista, joista hyvinvointi koostuu, ovat tyypillisiä (Simpura & Uusitalo 2011, 113).

Hyvinvointia käsitellään artikkelissa tyypillisten hyvinvointitutkimuksen käsitteiden kautta: elinolot, elintaso, terveys, sosiaaliset suhteet ja aineellinen hyvinvointi määrittävät hyvinvointia. Merkityksen hyvinvointi saa kuitenkin kokemus-käsitteen kautta, muiden käsitteiden kuvaamat ilmiöt ainoastaan *vaikuttavat* hyvinvointiin.

Hyvinvointi 2008: Mikä on vaurauden ja hyvinvoinnin suhde?

Sarjan kolmannessa julkaisussa on Hyvinvointi-otsikon alla viisi artikkelia, joista kahta analysoidaan subjektiivista hyvinvointia käsittelevässä luvussa 5.3 ja yhtä tässä luvussa. Keskityn tässä analysoimaan Karvosen ym. (2008) artikkelia *Suomalaisten muuttuvat elinolot*. Valinta perustuu elinolo-käsitteen keskeisyydelle tämän pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen ja siten tämän luvun kannalta. Muut artikkelit käsittelevät joko subjektiivista hyvinvointia tai tietyn ikäsegmentin hyvinvointia.

Kirjoittajat lähtevät artikkelissaan liikkeelle hyvinvoinnin ja elinolojen käsitteiden keskinäisistä suhteista. Elinolot nähdään alisteisena käsitteenä hyvinvoinnille, joka on kattavampi käsite:

Hyvinvointi on kuitenkin jonkin verran laajempi käsite kuin elinolot. Elinoloilla tarkoitetaan perinteisesti asuinoloja, työtä ja toimeentuloa. Hyvinvoinnin käsite kattaa näiden lisäksi terveyden, sosiaaliset suhteet ja subjektiivisen hyvinvoinnin. (Mt.,28.)

Lainauksessa tulee esiin tapa ajatella hyvinvointia monien ulottuvuuksien tai osa-alueiden kokonaisuutena, joista yksi on kirjoittajien mukaan elinolot. Toisaalla kirjoittajat kuitenkin tekevät eron hyvinvoinnin ja elinolojen käsitteen välillä viittaamalla ajatukseen onnellisuudesta tai subjektiivisesta hyvinvoinnista todellisena hyvinvoinnin osa-alueena:

Ihminen voi olla onnellinen ja hyvinvoiva vaatimattomissakin elinoloissa, mikäli hän on terve, nauttii perheensä ja ystäviensä seurasta ja kokee olevansa arvostettu jäsen yhteisössään. (Mt.)

Suomi on siis vaurastunut ja elinolot ovat parantuneet. Mutta onko aineellinen vauraus kääntynyt hyvinvoinniksi? (Mt., 36)

Kirjoittajat tekevät käsitteellisen eron hyvinvoinnin ja elinolojen välille. Elinoloista puhutaan termien materiaallinen ja aineellinen kautta, kun hyvinvoinnin yhteydessä viitataan myös onnellisuuteen, yksilön kykyihin ja ylipäättänsä yksilöön. Artikkelissa hyvinvointi saa ristiriitaisia merkityksiä. On vaikea sanoa ajattelevatko kirjoittajat elinolojen kuuluvan hyvinvointiin vai ainoastaan vaikuttavan siihen. Itse kallistun jälkimmäisen tulkinnan puolelle huolimatta siitä, että kirjoittajat ilmoittavat hyvinvoinnin kattavan myös elinoloihin kuuluvan ilmiöt (kts. ensimmäinen lainaus). Kirjoittajat näyttävät nimittäin ajattelevan, että hyvinvoinnin keskiössä on yksilö ja yksilön kokemus:

Hyvinvointi riippuu siis sekä elinoloista että yksilön kyvystä ja mieltymyksistä, joiden pohjalta hän hyvinvointiaan tuottaa. Hyvätkään materiaaliset elinolot eivät välttämättä käänny hyvinvoinniksi, mikäli yksilön terveydessä tai perhesuhteissa on ongelmia. (Mt., 28.)

Hyvinvointi, elinolot, terveys ja perhesuhteet nähdään toisistaan riippuvaisina, mutta erillisinä ilmiöinä. Ihminen on hyvinvoiva, jos hän kokee olevansa arvostettu, terve ja onnellinen – olivat elinolot mitä tahansa.

Hyvinvointi 2010: Irtiotto aiempaan

Jos Suomalaisten hyvinvointi -julkaisusarjaa tarkastelee käytetyn hyvinvointikäsitteistön näkökulmasta, on vuoden 2010 julkaisu irtiotto aiempaan. Julkaisu poikkeaa edeltäjistään sekä rakenteeltaan että sisällöltään. Hyvinvointia tarkastellaan otsikon ”Hyvinvointi ja hyvinvointierot” alla muutamasta eri näkökulmasta. Koetun elämänlaadun käsite on keskeinen, se ilmenee kahden eri artikkelin otsikkotasolla ja koettu hyvinvointi yhdessä otsikossa. Lähes kaikki muut artikkelit keskittyvät joko toimeentulon, työttömyyden ja köyhyyden kaltaisiin ilmiöihin. Yksi artikkeli tarkastelee laatupainotettujen elinvuosien kehitystä.

Valitut artikkelit kertovat sinänsä ainakin teoksen toimittajien tavasta ymmärtää hyvinvointi. Erityisesti pistää silmään se, ettei toimeentuloa, työttömyyttä ja köyhyyttä käsitteleviä artikkeleita kytketä hyvinvoinnin (tai edes elinolojen) käsitteeseen otsikkotasolla. Sen sijaan aiemmasta poikkeavat käsitteet, kuten koettu elämänlaatu ja koettu hyvinvointi, nousevat teoksen hyvinvointikäsitteistön kannalta keskeisiksi. Ero

aiempiin Suomalaisten hyvinvointi -sarjan julkaisuihin on ilmeinen.

Tarkastelen tässä Sakari Karvosen ym. (2010) artikkelia koskien koetun hyvinvoinnin alueellisia eroja, jotta käsitteellinen yhteys ja erot subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen ja elinolotutkimuksen välillä tulee näkyviin. Karvonen ym. (2010, 221) toteavat, että hyvinvointi on moniulotteinen ilmiö, jota he päätyivät artikkelissaan kuvaamaan neljän ulottuvuuden kautta: materiaallinen elintaso, terveys, psykososiaalinen hyvinvointi ja turvallisuus.

Materiaalista elintasoa kirjoittajat kuvaavat asumisen ahtauden ja koetun toimeentulon kautta. Terveyttä lähestyttiin kysymällä vastaajien kokemusta omasta terveydentilasta ja koetusta stressin tasosta. Stressin kysyminen kuuluu kirjoittajien mukaan myös psykososiaalisen hyvinvoinnin alueeseen, jota kartoitettiin lisäksi kysymällä yksinäisyydestä ja sukulaisten tapaamisesta. Turvallisuus tiivistyi vastaajien kokemukseen oman asuinalueensa turvallisuudesta. Lisäksi kirjoittajat tiedustelivat vastaajien arvioita omasta elämänlaadustaan. (Mt., 221–222.)

Lista on hieman poikkeava suhteessa edellä esitettyihin listoihin, kenties johtuen pyrkimyksestä vertailla hyvinvoinnin alue-eroja – esimerkiksi turvallisuus-käsite ei ilmene muualla. Tässä mielessä artikkeli kuitenkin edustaa pohjoismaiselle perinteelle tyypillistä tapaa listata ulottuvuuksia tai osa-alueita. Ero aiempaan perinteeseen syntyy kirjoittajien tavassa liittää hyvinvointiin etuliite subjektiivinen tai koettu:

Jo aiemmin on havaittu, että väestön omat kokemukset hyvinvoinnistaan eroavat hallinnollisiin indikaattoreihin pohjautuvista tiedoista. Yleishavainto tällä tavoin objektiivista ja subjektiivista vertailevista tiedoista on, että koetun hyvinvoinnin erot ovat vähäisempiä kuin ns. objektiiviset erot. (Karvonen ym. 2010, 229.)

Artikkelissa ei painoteta kokemuksellisuutta muualla kuin otsikossa ja edellisessä lainauksessa. Sen sijaan kirjoittajat puhuvat yleisesti hyvinvoinnista. Tulkintani mukaan Karvosen ym. (2010) artikkelissa hyvinvointi rakentuu ensisijaisesti yksilön kokemuksesta, johon vaikuttavat erilaiset ulottuvuudet, kuten toimeentulo, terveys ja sosiaaliset suhteet.

Olen edellisissä kappaleissa kiinnittänyt huomiota siihen kuinka elinolot, hyvinvointi ja hyvinvoinnin kokeminen ovat asettuneet suhteessa toisiinsa. Tulkintani mukaan ajatus elinoloista yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena on jäänyt taustalle ja elinolot on alettu nähdä vain yhtenä hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Sen sijaan ajatus, jonka mukaan hyvinvointi on ennen kaikkea kokemus, on muuttunut keskeisemmäksi. Karvosen ym. (2010) artikkeli vie tämän kehityksen ”loppuun”. Artikkelin tarkastelee otsikkotasolla *koettua hyvinvointia* eikä esimerkiksi *hyvinvointia työkäisten kokemana* (kuten vuoden 2008 julkaisussa). Ero saattaa vaikuttaa triviaalilta, mutta nähdäkseni se on ratkaiseva. Kun tarkastellaan koettua hyvinvointia, ymmärretään hyvinvointi pelkästään kokemuksena erotuksena aiempaan lähestymistapaan, jossa yksilön kokemus ymmärrettiin ainoastaan yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena.

3.3 Takaavatko hyvät elinolot hyvän elämän?

Pirkko-Liisa Rauhala ym. (2000, 196) toteavat, että pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen juuret ovat makrotasoisessa elintasotutkimuksessa ja brittiläisestä resurssista painottavasta sosiaalitutkimuksessa. ”Kaikissa Pohjoismaissa on toteutettu kyseisten tutkimusten antiin pohjautuvia samantyyllisiä elinolosuhdetutkimuksia” (mt). Näitä tutkimuksia ja niiden edustamaa perinnettä luonnehtii viisi peruspiirrettä: hyvinvoinnin jakaminen osatekijöihin, resurssit ja toimintakentät, pyrkimys objektiivisiin mittareihin, läheinen yhteys hyvinvointi- ja toimintapolitiikkaan sekä 1980- ja 1990-lukujen kehityssuuntien näkyminen hyvinvointitutkimuksessa. (Mt., 196–197.) Jos pohjoismaista hyvinvointitutkimusta tarkastellaan *Suomalaisten hyvinvoinnin* kautta, perinnettä ei voi julistaa kuolleeksi. Termit objektiivinen ja resurssit nousevat toistuvasti esiin, hyvinvointi ymmärretään monien alakäsitteiden kokoelmana sekä hyvinvointitutkimuksen ja -politiikan suhteesta käydään jatkuvasti keskustelua.

Käsitteiltään pohjoismainen hyvinvointitutkimus ei ole kuitenkaan säilynyt täysin ennallaan. Eri vuosikymmenille ulottuvalta tutkimusperinteeltä tätä olisi turha odottaakaan. 2000-luvun hyvinvointitutkimuksessa esitetyt uudet avaukset näkyvät tulkintani mukaan myös pohjoismaisessa perinteessä. Kuviossa 6 esitin listauksen THL:n julkaisusarjan johdannoissa hyvinvointiin liitettyistä käsitteistä. Näin

tarkasteltuna tulee esiin pohjoismainen perinne: keskittyminen elinoloihin sekä eri ulottuvuuksien listaaminen. Hyvinvointi saa teksteissä merkityksensä monipuolisen hyvinvointikäsitteistön kautta. Teksteissä esiintyvät toistuvasti esimerkiksi elinot, aineellinen hyvinvointi, terveys, sosiaaliset suhteet ja kokemuksellinen hyvinvointi. Kaikkia näistä ei suoraan samaisteta hyvinvointiin, vaan puhutaan ainoastaan niiden yhteydestä hyvinvointiin – kaikki listatut ulottuvuudet eivät ole samanarvoisia.

Tarkemman tarkastelun myötä huomasin, että elinolojen ja sen lähikäsitteiden ja hyvinvoinnin väliset suhteet ovat muuttuneet ajanjakson aikana. Artikkeleissa toistuu ajatus, jonka mukaan elinoloja ja aineellista hyvinvointia *todellisempaa* tai jopa kokonaan hyvinvointia edustaa yksilön kokemus, johon puolestaan muut hyvinvoinnin ulottuvuudet vaikuttavat. Se mikä aiemmin rinnastettiin hyvinvointiin, on nyt ainoastaan hyvinvointiin vaikuttava ilmiö, jotakin hyvinvoinnille ulkopuolista.

Rauhala, Simpura ja Uusitalo (2000, 196–197) toteavat, että pohjoismainen perinne on ollut harhaanjohtava pyrkimyksessään objektiivisiin mittareihin: elinolojen objektiivinen mittaus on tarkoittanut sitä, että yksilöiden arviot omista elinolosuhteistaan on otettu totena. Tässä mielessä käsitteellinen kehitys, jonka seurauksena hyvinvointi samaistetaan yksilön kokemukseen eikä suoraan elinoloihin, tuntuu loogiselta. Kyse on kuitenkin ainoastaan mittareista ja mittaamisesta. Hyvinvoinnin jäsentäminen kokemuksen, tyytyväisyyden ja onnellisuuden kaltaisten käsitteiden kautta tarkoittaa hyvinvoinnin ymmärtämistä kokonaan uudella tavalla. Aiemmin ajateltiin, että kokemuksen kautta on mahdollista saada tietoa hyvinvoinnista, nyt hyvinvointi *on* kokemus.

Eri tavat ymmärtää hyvinvointi vaikuttavat olennaisesti siihen, minkälainen ajatus hyvästä elämästä tutkimukseen sisältyy. Kysymys hyvästä elämästä on nähdäkseni yksi pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen kipupisteistä. Siihen liittyy myös hyvinvointitutkimuksen vakiodikotomia, objektiivinen–subjektiivinen-hyvinvointi. Pohjoismaissa yksi ratkaisu ongelmaan on ollut resurssien käsite: tutkimalla resursseja jättää tutkija päätöksen resurssien käytöstä yksilölle, joka voi niiden avulla tavoitella omia päämääriään, omaa käsitystään hyvästä elämästä (Noll 2000). Resursseihin puolestaan voidaan katsoa kuuluvan kaikki elinoloista, terveyteen, koulutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin.

Vaikka en pidä kysymystä hyvästä elämästä ratkaistuna resurssi-käsitteen käytön myötä, tarkoittaa käsitteiden muutos sitä, että kysymys hyvinvoinnin ja hyvän elämän suhteista ”aktivoituu” uudelleen. Kokemuksellisuuden, tyytyväisyyden, onnellisuuden ja elämänlaadun käsitteiden kautta pohjoismainen perinne kytkeytyy subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen kenttään (kts. luku 5). Hyvinvoinnin, ja siten hyvän elämän, arviosta tulee tällöin yhä enemmän yksilön asia. Huolimatta lupauksista, on pohjoismainen perinne nähdäkseni sanellut hyvän elämän ehdot. Hyvinvoinnille on asetettu tasoja, jotka on saavutettava, jotta elää hyvää elämää. Käsitteellinen siirtymä tarkoittaa, että hyvän elämän arvio jää yksilölle, ei tutkijalle.

Yksilön arvio ei ole kuitenkaan täysin samassa asemassa kuin subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksessa (kts. luku 5.4). Koettu hyvinvointi kytketään *Suomalaisten hyvinvointi* -sarjassa yksilön kokemukseen omista elinolosuhteistaan, kun subjektiivisessa hyvinvointitutkimuksessa painotetaan yksilön kokemusta ylipäättänsä. Vaikuttaa siltä, että elinolotutkimusten käsitteistön logiikan mukaisesti *määrää* koskevat kysymykset yhdistetään objektiivisuuteen, kun *laadun* arvioiminen jää aina yksilölle. Tämä näkyy esimerkiksi asetelmassa, jossa tyytyväisyys johonkin elämän osa-alueeseen asetetaan mittarin eikä arvion asemaan. Tyytyväisyys taloudelliseen tilanteeseen nähdään tällöin informaationa eikä arvostelmana. Tässä mielessä koettu hyvinvointi saa kaksi eri merkitystä. Toinen näistä viittaa yksilön arvioon elämästään ja muistuttaa siten subjektiivisen hyvinvoinnin käsitettä; toinen puolestaan yksilön kokemukseen tutkijan mukaan hyvinvoinnin kannalta merkityksellisestä ilmiöstä.

Käsitys hyvä elämästä pohjoismaisessa perinteessä samaistuu edelleen osittain hyviin elinoloihin. Elinolojen ja muiden resurssien merkitystä hyvinvoinnille painotetaan paljon, mutta samalla hyvinvointi saa yhä useammin merkityksensä kokemuksen käsitteen kautta, mikä tarkoittaa painopisteen siirtymistä henkilökohtaisiin arvioihin. Vaikka hyvinvointi ymmärretään ensisijaisesti kokemuksena, jää elämän laadullinen arviointi tyypillisesti edelleen tutkijan harteille. Elinolotutkimuksissa hyvä elämä näyttäytyy siis edelleen myös hyvinä elinoloina. Elinoloja, kuten tulojen riittävyttä, arvioi kuitenkin yksilö itse.

4 Elämänlaatu hyvinvointina

4.1 Määrästä laatuun: elämänlaatu-käsitteen tausta

Elämänlaatuun pätee sama huomautus kuin muihin hyvinvointitutkimuksen käsitteisiin. On vaikea sanoa, mikä tarkalleen on hyvinvoinnin ja elämänlaadun suhde – ajoittain niille annetaan hyvin erilaiset sisällöt, kun taas toisaalla niitä käytetään synonyymeina toisilleen. Käyn seuraavassa läpi lyhyesti elämänlaatu-käsitteen historiaa ja eri merkityksiä, jonka jälkeen keskityn tarkastelemaan sitä osana suomalaista hyvinvointitutkimusta.

Elämänlaadun käsitteeseen perustuva tutkimusperinne ymmärretään pohjoimaiselle hyvinvointitutkimukselle vastakkaisena, lähinnä Yhdysvalloista lähtöisin olevana perinteenä. Esimerkiksi Heinz-Herbert Noll (2000) asettaa nämä perinteet vastakkain. Elämänlaatatutkimuksessa ajatellaan Nollin mukaan, että hyvinvointia koskevia arvioita voi tehdä ainoastaan arvioitava yksilö itse ja että hyvinvointi on yksilöllinen kokemus, kun pohjoismaisessa tutkimuksessa hyvinvoinnin tasoa arvioi tutkija (mt.). Noll (mt.) kytkee elämänlaadun käsitteen synnyn 1960-luvulla silloiseen poliittiseen ilmapiiriin. Esimerkiksi tästä Noll nostaa Yhdysvaltojen presidentin, Lyndon Johnsonin puheen, jossa todetaan, että yhteiskuntien tulisi olla hyödykkeiden määrän sijaan kiinnostuneita ihmisten elämisen laadusta.

Myös Sakari Kainulainen (2011, 156) toteaa, että elämänlaatatutkimusta voi pitää kriittisenä vastineena hyödykkeiden määrästä kiinnostuneelle elintasotutkimukselle. Kainulaisen mukaan elämänlaadusta lähtevässä ajattelussa hyvinvoinnin on ajateltu koostuvan biologisista, psykologisista tai sosiaalista tarpeista ja niiden tyydytyksen tasosta. Pohjoismaissa ei Kainulaisen mukaan ole juurikaan käytetty subjektiivisen elämänlaadun käsitettä. (Mt.)

Jos vertailee Kainulaisen ja Noll:n ajatuksia, näyttää siltä, että elämänlaatu on ymmärretty jopa täysin vastakkaisilla tavoilla riippuen siitä, kummalla puolella Atlanttia tutkimusta on tehty. Antti Karisto (1984, 44–45) on jo 1980-luvulla esittänyt edellistä dikotomiaa hienojakoisemman erittelyn eri tavoista ymmärtää elämänlaatu. Se voidaan

ymmärtää yläkäsitteenä, joka kattaa hyvinvoinnin objektiivisen ja subjektiivisen puolen sekä elintasolle rinnakkaisena käsitteenä, jolloin se kuvaa elämän laadullista puolta (esim. ihmissuhteet). Toisaalta sillä voidaan tarkoittaa ekologista hyvää ja subjektiivista hyvinvointia, joka perustuu ainoastaan yksilön arvioon. Kariston tekemän erittelyn ulottuvuuksien lisäksi on elämänlaatu ymmärretty myös psyykkisen hyvinvoinnin ulottuvuutena (Kainulainen 2011, 157).

Jari Kainulaisen (2003, 62) mukaan elämänlaatu on kulkenut mukana hyvinvointitutkimuksessa ainakin 1970-luvulta lähtien, joilloin yritettiin tuloksetta tehdä ero hyvinvoinnin ja elämänlaadun käsitteiden välillä. 1980-luvulla elämänlaatu erkaantui hyvinvoinnista omaksi, itsenäiseksi käsitteeksi. Tästä huolimatta sen asema nähtiin lähinnä täydentävänä käsitteenä hyvinvoinnille. Tässä yhteydessä se myös kytkeytyi elämäntapa-käsitteeseen. (Mt., 62.) Hyvinvointia ja elämänlaatua käyttäville tuntuu olevan ominaista kytkeä käsitteet toisiinsa turhia selittelemättä. Esimerkiksi Kainulainen (mt., 63) käsittelee Olavi Riihisen teoriaa hyvinvoinnista (2002) nimenomaan teoriana *elämänlaadusta*, ei hyvinvoinnista. Keskustelua hyvinvoinnin ja elämänlaadun käsitteellisestä suhteesta oli vaikea löytää, vaikka kirjallisuudessa käsitteiden välinen kytkös esiintyy voimakkaana.

2000-luvulla elämänlaadun käsite näkyy suomalaisessa keskustelussa eri yhteyksissä. Kenties keskeisin sovellusalue on gerontologia, jonka piirissä aiheelle on yleisluontoisempien julkaisujen (esim. Vaarama ym. 2006; Vaarama ym. 2008; Hautakangas ym. 2006, Räsänen 2011) lisäksi omistettu myös oma julkaisunsa *Voiko ikääntyneiden elämänlaatua mitata?* (Huusko ym. toim. 2006). Käsitettä käytetään ikääntyneiden tai kolmannessa iässä olevien lisäksi myös kuvaamaan koko väestöä (esim. Vaarama ym. 2010a) sekä nuoria (Haanpää 2002; Martikainen 2006). Antti Kouvo ja Pekka Räsänen (2005) ovat myös pohtineet elämänlaadun ja hyvinvoinnin suhdetta sosiaaliseen pääomaan, elämäntilanteeseen ja sosiodemografisiin tekijöihin.

Tarkastelen seuraavassa elämänlaadun käsitteen käyttöä suomalaisessa hyvinvointitutkimuksessa seuraavien julkaisujen pohjalta: *Ikääntyneiden toimintakyky, palvelut ja koettu elämänlaatu* (Vaarama ym. 2006), *Koettu hyvinvointi ja elämänlaatu kolmannessa iässä* (Vaarama ym. 2008), *Kaiken keskellä vai kaikesta sivussa? Sukupolvien elämänlaatu ja identiteetti syrjäisessä maaseutukunnassa 2000-luvun*

alussa (Kainulainen 2003). Valitsin julkaisut kirjoittajien ja viittausmäärän perusteella. Artikkeleita valitessa kävin läpi elämänlaatua käsittelevää kirjallisuutta ja nopeasti kävi ilmi, että elämänlaatu kytkeytyy pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen lisäksi gerontologiseen tutkimukseen. Päätin poimia kumpaakin lähestymistapaa kuvaavia artikkeleita aineistoon, jotta elämänlaadun merkitykset tulisivat esiin mahdollisimman monipuolisesti. Lopullinen julkaisujen valinta perustuu kirjallisuuteen ja viittausten määrää. Katsoin, mihin kirjoittajiin viitattiin tyypillisesti elämänlaatu-käsitteen yhteydessä, jonka jälkeen tein valinnan artikkeleissa käytettyjen käsitteiden kautta ja sisällöllisten tekijöiden perusteella. Vaaraman ym. (2006) artikkelin valitsin siksi, että siinä tulee esiin World Health Organizationin (WHO) näkökulma. Vaarama ym. (2008) artikkelin valitsin siksi, että siinä kytketään hyvinvointi ja elämänlaatu otsikotason toisiinsa, mikä pakottaa kirjoittajat käsittelemään hyvinvoinnin ja elämänlaadun käsitteitä. Jari Kainulaisen väitöskirjan (2003) valitsin siitä syystä, että se edustaa sosiaalipoliittisesta perinteestä kumpuavaa hyvinvointitutkimusta, jossa kuitenkin nojataan elämänlaadun käsitteeseen.

4.2 Mikä erottaa hyvinvoinnin ja elämänlaadun?

Mittari elämänlaadun määrittäjänä

Elämänlaatatutkimukselle vaikuttaa olevan tyypillistä elämänlaadun mittaaminen erilaisten asiantuntijaorganisaatioiden kehittämiä kysymyspatteristojen avulla. Esimerkiksi pelkästään terveyteen liittyvän elämänlaadun mittaamista varten on kehitetty tuhansia mittareita (Huusko & Pitkälä 2006, 16). Yksi tyypillisimmistä tai tunnetuimmista mittareista on WHO:n kehittämä WHOQOL-100. Analysoin seuraavaksi Vaaraman ym. (2006) artikkelia, jossa käytetään kyseisestä mittarista lyhennettyä versiota (WHOQOL-BREF) ikääntyneiden elämänlaadun mittaamiseen.

Käsittemäärältään artikkeli on muita tässä analysoituja julkaisuja kevyempi. Kirjoittajien mukaan (Vaarama ym. 2006, 105) artikkelissa kuvataan ikääntyneiden elinoloja ja elämänlaatua ikääntyneiden omien näkemysten perusteella. Ikääntyneiden elämänlaatu ei kirjoittajien mukaan tiivisty subjektiivisiin arvioihin, kuten tyypillisesti ajatellaan. Kirjoittajat asettuvat seuraavan viittauksen taakse:

Esimerkiksi Frytak (2000) asettuu tämän mallin taakse korostaessaan, että ikääntyneiden elämänlaadun mittauksen tulee sisältää paitsi subjektiivista hyvinvointia myös hänen objektiivista asuin- ja elinympäristöään koskevia mittareita. (Mt., 107.)

Kirjoittajat tekevät sen sijaan eron koetun elämänlaadun ja elinolojen välille. Elinolot ja koettu elämänlaatu ymmärretään artikkelissa erillisiksi ilmiöiksi. Elinoloja kirjoittajat tutkivat kysymälle tuloja ja asumisväljyyttä. Elinolot-käsite kytkeytyy aineelliseen hyvinvointiin esimerkiksi kirjoittajien raportoidessa elinoloista otsikon ”Aineellinen hyvinvointi parantunut, vanhat naiset heikoimmassa asemassa” alla.

Hyvinvointi, koettu hyvinvointi sekä elämänlaatu ja koettu elämänlaatu samaistetaan tekstissä usein, vaikkei hyvinvoinnin käsitettä systemaattisesti analysoidakaan:

Ulkomainen ja kotimainen tutkimus on osoittanut, että ikääntyneiden elämänlaadulle ja hyvinvoinnille ovat tärkeitä samat tekijät kuin muille ikäluokille (mt., 105).

Hyvinvoinnin ja elämänlaadun rinnastaminen on mielenkiintoista siinä mielessä, että elinolot tai aineellinen hyvinvointi ja elämänlaatu asetettiin aiemmin vastakkain. Koetulle elämänlaadulle kirjoittajat puolestaan antavat sisällön edellä mainitun WHOQOL-BREF-mittarin kautta:

Mittari jakaa elämänlaadun fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja ympäristöulottuvuuteen ja sisältää lisäksi yleismittarit koetusta terveydestä ja elämänlaadusta (mt., 108).

Mittari sisältää joukon kysymyksiä koskien jokaista ulottuvuutta. Fyysiseen ulottuvuuteen liittyen kysytään esimerkiksi, ovatko vastaajat tyytyväisiä unen laatuunsa. Psyykkisen ulottuvuuden yhteydessä ollaan kiinnostuneita elämän merkityksellisyyden kokemuksesta. Sosiaalinen ulottuvuus koskee esimerkiksi vastaajan tyytyväisyyttä ihmissuhteisiinsa. Ympäristöulottuvuudella mitataan vastaajan tyytyväisyyttä asuinalueeseen ja toisaalta sitä, onko tutkittavalla ollut tarpeeksi rahaa tarpeisiin nähden.

Elämänlaatu jakaantuu artikkelissa koettuun elämänlaatuun, yleiseen elämänlaatuun ja elinoloihin. Koetulla elämänlaadulla tarkoitetaan elämän eri osa-alueiden arviota,

yleinen elämänlaatu koko elämää koskevaksi arviota ja elinolot-käsite tuloja ja asumisolaja. Hyvinvointi rinnastetaan elämänlaatuun ja aineellinen hyvinvointi elinoloihin. WHOQOL:n elämänlaadun ulottuvuuksien luokittelu muistuttaa aiemmin luvussa 3. esitellyn elinolututkimuksen tapaa luokitella hyvinvointi niin sisällöltään kuin muodoltaan.

Onko ikääntyneiden hyvinvointi elämänlaatua?

Marja Vaarama ja Kati Ollila asettavat artikkelilleen *Koettu hyvinvointi ja elämänlaatu kolmannessa iässä* (2008) kolme tavoitetta, joista keskeisin on kuvata "suomalaisten kolmasikäisten subjektiivista hyvinvointia, palveluiden käyttöä ja elämään tyytyväisyyttä" (mt., 117). Kolmannessa iässä olevilla kirjoittajat tarkoittavat 60–79-vuotiaita. Tutkimusasetelmaa tarkennetaan seuraavasti:

Artikkelissa kuvataan ja analysoidaan heidän [tutkittavien] subjektiivisten elinolojensa ja koetun elämänlaatunsa välisiä yhteyksiä, joten kyse on hyvinvointiteoreettisesta otteesta ja kokemuksellisesta lähestymistavasta. Koettua elämänlaatua mitataan elämään tyytyväisyytenä (Vaarama & Ollila 2008, 118)

Hyvinvointiteoreettisella lähestymistavalla kirjoittajat tarkoittavat koetun hyvinvoinnin tutkimusta, ”joka keskittyy tutkimaan elinolojen ja koetun elämänlaadun välisiä yhteyksiä” (mt., 177). Elinoloja kirjoittajat lähestyvät subjektiivisesta näkökulmasta, vastaajien kokemuksina elinoloistaan.

Artikkelissa pyritetään hyvinvointitutkimuksesta tuttuja käsitteitä sekä näiden yhdistelmiä: subjektiiviset elinolot, elämänlaatu, koettu elämänlaatu, hyvinvointi, koettu hyvinvointi, subjektiivinen hyvinvointi, tyytyväisyys elämään, tyytyväisyys ja sosiaalinen hyvinvointi. Käsitteistössä tulee esiin elämänlaadun vahva yhteys subjektiivisen hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden käsitteisiin. Toisaalta elinolot-käsite, ja sen johdannaiset (toimeentulo, terveys, sosiaaliset suhteet) vievät merkityksen lähemmäs elinolututkimusta (kts. luku 3).

Mitä käsitteillä ja niiden yhdistelmillä tarkoitetaan? Runsaan käsitteistön ja sen vähintäänkin luovan yhdistelemisen vuoksi tähän on vaikeahko vastata. Hyvinvointi ja

elämänlaatu näyttävät ainakin kulkevan käsi kädessä. Seuraava rinnastus on tyypillinen:

Kaikkiaan tulokset puoltavat ikääntyneiden hyvinvoinnin ja elämänlaadun ulottuvuuksien jakoa fyysisiin, psyykkisiin, sosiaalisiin ja ympäristötekijöihin (Vaarama & Ollila 2008, 133).

Toisaalta hyvinvointia käytetään myös merkityksessä vauraus, resurssi tai aineellinen hyvinvointi. Esimerkiksi seuraavassa lainauksessa viitataan hyvinvointiin omistettavana voimavarana:

Nämä kolmasikäiset eivät ole päässeet nauttimaan siitä hyvinvoinnista, jota heidän ikäisensä tyypillisesti nauttivat, vaan heidän voimavaransa hyvään ikääntymiseen ovat heikot (mt.).

Kuten edellä tuli ilmi, tutkimusasetelmassa hyvinvointi kuitenkin samaistettiin koetun elämänlaadun käsitteeseen. Tämä on nähdäkseni artikkelissa hyvinvoinnille annettu varsinainen merkitys. Koettua elämänlaatua artikkelissa mitataan "elämään tyytyväisyytenä" (mt., 118). "Elämänlaadun osatekijöinä" kirjoittajat tarkastelevat muun muassa taloudellista tilannetta, asumista ja asuinympäristöä, koettua terveyttä, osallistumista, palvelujen käyttöä. Osatekijöiden lista on tuttu elinolotutkimuksista. Tässä mielessä on perusteltua käyttää elämänlaatua ja hyvinvointia synonyymeina – tämän artikkelin ja elinolotutkimusten hyvinvoinnille antamat merkitykset muistuttavat toisiaan. Keskeinen ero hyvinvoinnin ja elämänlaadun välille syntyy kenties vahvemmassa kytköksestä subjektiivisen hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden käsitteisiin.

Elämänlaatu, sukupolvi ja identiteetti

Jari Kainulainen (2003) puolestaan tutki väitöskirjassaan maaseutukunnan väestön elämänlaatua ja identiteettiä sukupolvittain. Elämänlaatu on tutkimuksessa "korostuneemmin teoreettinen kuin empiirinen käsite" (mt., 16), joka koostuu kolmen eri teorian yhdistelystä. Elämänlaatu ymmärretään Ruut Veenhovenin, Olavi Riihisen ja Toronton yliopiston elämänlaadun tutkimuskeskuksen kehittelemien teorioiden pohjalta (mt., 63–70). Tekstin perusteella on hieman vaikea sanoa, miten Kainulainen lopulta elämänlaadun ymmärtää – yhteenvedossa todetaan, että näiden teorioiden osalta tutkimus jäi pohdinnan tasolle (mt., 194). Tutkimuksen empiirisen osuuden ja

teoreettisen pohdinnan yhteenvedon kautta on mahdollista tulkita, minkälainen merkitys hyvinvoinnille ja elämänlaadulle tutkimuksessa muodostuu.

Kainulainen ilmoittaa tutkivansa koettua elämänlaatuna, joka käsittää lukuisia eri ilmiöitä (mt., 18). Lista tutkittavista ilmiöistä on pitkä ja monipuolinen:

Tutkimuksessa tutkitaan perhe-elämän, vapaa-ajan, ihmissuhteiden, toimeentulon, terveyden, asumisen, työllisyyden, yhteiskunnallisen vaikuttamisen, poliittisen toiminnan ja luonnosta nauttimisen elämänlaatua. Lisäksi elämänlaatua tutkitaan työelämän aseman perusteella ja elämään tyytyväisyytenä. (Mt.)

Näiden kaikkien ulottuvuuksien tai osa-alueiden elämänlaatua Kainulainen tutkii kysymällä "kuinka hyväksi vastaaja kokee elämänsä elämän eri osa-alueilla" (mt., 82). Vastajat siis arvioivat elämänsä eri osa-alueita akselilla hyvä-huono.

Nämä ilmiöt kuuluvat elämänlaadun käsitteen alle Kainulaisen mukaan, sillä ne kuuluvat elämänlaadun ulottuvuuksiin:

Elämänlaatu ei enää ole vain elämän sosiaalista laatua. Elämänlaatua pidetään nykyään esimerkiksi fyysisestä, sosiaalisesta, psyykkisestä ulottuvuudesta muodostuvana kokonaisuutena (mt., 18–19).

Lista on tuttu edellä analysoiduista artikkeleista, eikä elämänlaadun merkitys muutenkaan juuri eroa aiemmista artikkeleista. Elämänlaatu saa sisältönsä lukuisten eri käsitteiden kautta – tässä mielessä se muistuttaa hyvinvointia, mutta kuitenkin eroaa siitä:

Hyvinvointiteoreettisesti elämänlaatu on itsenäinen käsite eikä vain hyvinvointia täydentävä käsite. Uusissa elämänlaadun teoreettisissa malleissa ihminen[sic] pidetään aktiivisena ja kokonaisvaltaisena toimijana (mt., 82).

Käsitteiden keskinäisiä suhteita ei kuitenkaan avata tätä tarkemmin, vaan elämänlaadun ja hyvinvoinnin keskinäiset suhteet jäävät epäselviksi. Elämänlaatu-käsite, joka saa merkityksensä pohjoismaisen perinteen käsitteiden kautta, ei tässä suhteessa poikkea

juurikaan hyvinvoinnista siten kuin se ymmärretään elinolotutkimuksessa.

4.3 Laadun arviointia: elinolot ja tyytyväisyys hyvän elämän mittana

Nähdäkseni elämänlaatu-käsitteen merkitykset vaihtelevat paljon riippuen siitä, missä määrin elämänlaatu-käsite kytetään hyvinvointiin ja elinolotutkimukseen. Riippuen elämänlaadulle annetusta merkityksestä, voi käsitys hyvästä elämästä vaihdella paljonkin.

Huolimatta eri vivahteista elämänlaatu-käsite kytkeytyy kuitenkin hyvinvointia tai elinoloja vahvemmin subjektiivisen hyvinvoinnin, tyytyväisyyden, kokemuksen kaltaisiin käsitteisiin. Analysoitujen artikkeleiden perusteella vaikuttaa siltä, että kun kyseessä on elämänlaatu, on yksilö keskeisessä asemassa hyvää elämää arvioidessa. *Elämänlaadun* määrittää yksilö. Tässä mielessä hyvinvointi ja elinolo -käsitteet eroavat elämänlaadusta: ne voidaan ymmärtää myös ilman viittauksia yksilön kokemukseen, tyytyväisyyteen tai kokemukseen.

Elämänlaatuun kuitenkin sisällytetään usein myös ilmiöitä, jotka esimerkiksi hyvinvoinnin yhteydessä arvioitaisiin kuuluvaksi niin sanotun objektiivisen hyvinvoinnin käsitteen alle. Esimerkiksi Vaarama ym. katsoivat elämänlaatuun kuuluvan koetun elämänlaadun ja elinolojen käsitteet. Objektiivinen hyvinvointi puolestaan saa usein merkityksensä juuri elinolojen käsitteen kautta. Tässä mielessä hyvän elämän arvio ei perustu yksinomaan yksilön omaan tulkintaan (vrt. hyvän elämän arviointi tyytyväisyys- ja onnellisuustutkimuksessa, luku 5.4).

Kolmas elämänlaatu-käsitteen ominaisuus, joka vaikuttaa hyvän elämän arviointiin, on käsitteelliset kytkökset fysiologiaan. Elämänlaatu koskee tulkintani mukaan hyvinvointia korostetummin myös fysiologisia ilmiöitä. Tästä kertoo, se että elämänlaadun yhtenä ulottuvuutena mainitaan toistuvasti ”fyysinen” hyvinvointitutkimuksessa perinteisempien psyykkisen/henkisen ja aineellisen ulottuvuuksien ohella. Esimerkiksi WHOQOL:n yhteydessä kysyttiin kokevatko vastaajat, että heillä on ollut riittävästi tarmoa arkipäivän elämää varten (Vaarama ym. 2006, 136). Tämä ominaisuus korostuu elämänlaadun mittareiden yhteydessä. Erilaiset

elämänlaatu-mittarit ovatkin suosittuja niin sanotun terveyteen liittyvän elämänlaadun mittaamisessa (mittareista kts. esim. Huusko ym. 2006). Ne korostavat terveyttä elämänlaadun määrittäjänä eikä niitä tyypillisesti kytketä hyvinvoinnin käsitteeseen. Tässä mielessä elämänlaadulla on myös terveyteen tiiviisti kiinnittyvä merkitys, jota ainoastaan sivuan tässä johtuen sen löyhästä, lähes olemattomasta kytköksestä hyvinvointitutkimukseen. Jonkinlaista osviittaa tästä antaa kuitenkin edellä analysoitu WHOQOL-mittari.

Elämänlaatatutkimuksessa hyvää elämää arvioidaan sekä yksilön laadullisen arvioinnin ja yksilön antaman informaation perusteella. Hyvinvoinnin ymmärtäminen elämänlaadun kautta vie hyvinvoinnin lähemmäksi subjektiiviseen hyvinvoinnin, kokemuksen ja tyytyväisyyden käsitettä. Elämänlaatu-käsite kytkeytyy siten tiivisti 2000-luvun hyvinvointitutkimukseen, sillä yksi keskustelun kiintopisteistä on subjektiivinen hyvinvointi. Käsittelen seuraavassa luvussa subjektiivisen hyvinvoinnin käsitettä tyytyväisyyden ja onnellisuuden kautta.

5 Tyytyväisiä, onnellisia – hyvinvoivia?

Sakari Kainulaisen (2011, 163–164) mukaan yksi suomalaisen hyvinvointitutkimuksen neljästä keskeisestä keskusteluteemasta koskee jakoa objektiivisen ja subjektiiviseen hyvinvointiin. Vaikka subjektiivisen hyvinvoinnin teema on ollut toistuvasti esillä, ei pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksen perinteessä ole tehty juurikaan tutkimusta asian tiimoilta (mt., 158). Monien tulkintojen (esim. Simpura & Uusitalo 2011, 124–130; Moisio ym. 2008, 16–17) mukaan subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimus on kuitenkin keskeinen osa 2000-luvun uutta hyvinvointi-indikaattori liikettä.

Tyytyväisyys ja onnellisuus, sijoitetaan tyypillisesti subjektiivisen hyvinvoinnin käsitteen alle. Subjektiivista hyvinvointia voidaan ajatella sekä teoriana (esim. Lagerspetz 2011, 84) että tutkimuksellisenä, mitattavana käsitteenä (esim. Diener 1994) ja toisaalta omana tutkimusalanaan. Olen tässä luvussa kiinnostunut siitä tutkimuksellisenä käsitteenä. Jo pikainen perehtyminen kirjallisuuteen paljastaa, että subjektiivisen hyvinvoinnin kanssa käytettyjä käsitteitä ovat ainakin onnellisuus, koettu hyvinvointi, tyytyväisyys ja kuten edellä toin esiin, tietyssä mielessä myös elämänlaatu. Tämä luo luonnollisesti käsitteellisiä hankaluuksia. Esimerkiksi Ed Diener (mt., 106) toteaa Ruut Veenhovenin määrittelevän subjektiivisen hyvinvoinnin yksilön arviona koko elämästään akselilla hyvä–huono. Viite, johon Dienerin väite perustuu, on kuitenkin kirjasta nimeltä *Conditions of Happiness* (1984), jossa ei mainita subjektiivisen hyvinvoinnin käsitettä. Olen pyrkinyt pois tavasta samaistaa käsitteet tyytyväisyys, onnellisuus ja subjektiivinen hyvinvointi. Tästä syystä olen lähestynyt tutkimusteemaa kahden erillisen käsitteen kautta.

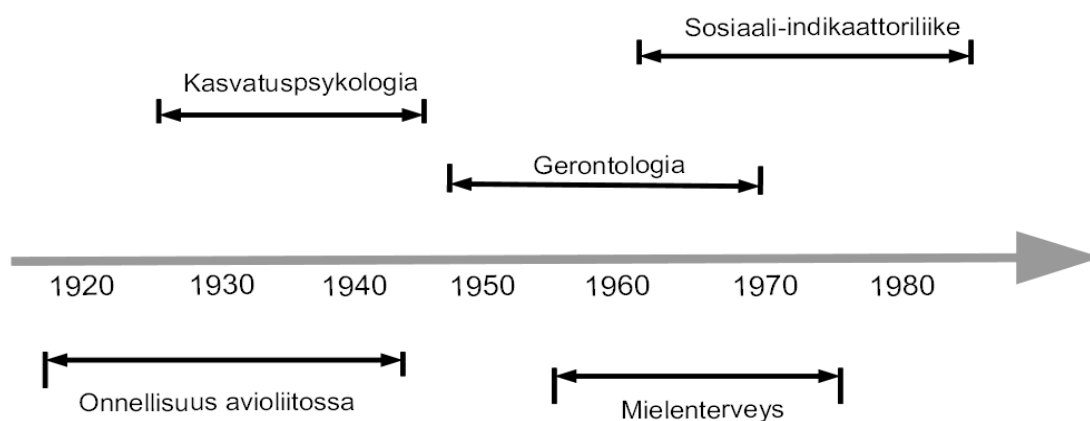
Analyysin kannalta on myös syytä noteerata, että subjektiivisen hyvinvoinnin käsitteen alla tehtävässä tutkimuksessa tutkittavat käsitteet ja mittarit menevät sekaisin. Mittarit ja mitattava käsite samaistetaan keskenään. Tämä ei kuitenkaan ole este analyysille. Erik Angner (2005) on tarkastellut filosofian näkökulmasta subjektiivisten mittareiden käsitystä hyvinvoinnista. Toimin itse samoin: huolimatta siitä, että tutkimuksessa olisi syytä pitää mittarit ja mitattava käsite käsitteellisesti erossa toisistaan, voi mittariorientoitunutta tutkimustakin lähestyä sen sisältämän hyvinvointikäsitteen näkökulmasta.

Suomalaisessa keskustelussa käytetään pääosin subjektiivisen hyvinvoinnin, onnellisuuden, tyytyväisyyden, koetun hyvinvoinnin ja psykologisen hyvinvoinnin käsitteitä. Näistä koettu, psykologinen ja subjektiivinen toimivat tyypillisesti yläkäsitteinä, joille muodostuu tarkempi sisältö tyytyväisyyden tai onnellisuuden (tai molempien) kautta. Tästä syystä olen keskittynyt onnellisuuden ja tyytyväisyyden käsitteisiin.

Tarkastelen seuraavassa subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen kenttää näiden käsitteiden kautta. Taustoitan ensiksi onnellisuuden ja tyytyväisyyden käsitteitä. Tätä seuraa erilliset alaluvut, joissa käsittelen ensiksi onnellisuutta ja sen jälkeen tyytyväisyyttä. Huolimatta siitä, että keskustelussa käsitteet onnellisuus ja tyytyväisyys sekoitetaan joskus keskenään (esim. Hirvonen & Mangelaja 2006), tarkastelen niitä erillään. Päällekkäisyyksistä johtuen onnellisuustutkimusta käsittelevä luku on laajempi.

5.1 Onnellisuus ja tyytyväisyys käsitteinä

Onnellisuuden ja tyytyväisyyden ajatellaan tyypillisesti kuuluvan subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimusperinteeseen. Subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen historia alkaa onnellisuuden tutkimuksesta. Onnellisuusprofessoriksi tituleerattu hollantilainen sosiologi Ruut Veenhoven (2005, 244) esittää, että empiirinen onnellisuustutkimus alkoi 1960-luvulla. Tutkimusperinteen ja -kiinnostuksen syntyyn vaikutti sosiologien kiinnostus sosiaali-indikaattoreihin, psykologien innostus "positiiviseen mielenterveyteen" sekä gerontologien onnistuneeseen vanhentumiseen liittyvä tutkimus (mt.). Sen sijaan Erik Angnerin (2011) mukaan pyrkimys mitata onnellisuutta on syntynyt jo 1920-luvulla avioliittoja koskevan tutkimuksen, kasvatuspsykologian ja persoonallisuuspsykologian piirissä – tässä mielessä onnellisuus lienee ensimmäinen subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimusperinteen käsitteistä. Angner on kuitenkin Veenhovenin kanssa samoilla linjoilla 1960- ja 1970-luvuilla onnellisuustutkimukseen vaikuttaneista perinteistä. Kuviossa 7 on Angnerin näkemys perinteistä, jotka ovat vaikuttaneet onnellisuustutkimuksen syntyyn ja kehitykseen.

Kuvio 7. Subjektiiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen kehitys Angnerin (2011) mukaan

1930-luvulla tutkimuksia motivoi avioliittoon liittyvien ongelmien helpottaminen. Tutkijat olivat kiinnostuneita avioliiton onnellisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksessa samaistettiin esimerkiksi käsitteet onnellisuus, tyytyväisyys ja sopeutuminen. Sen sijaan 1930-luvulla vaikuttaneet kasvatuspsykologit olivat kiinnostuneita yksilöiden onnellisuudesta. 1950- ja 1960-luvuilla vaikuttaneet mielenterveyden tutkijat kehittivät onnellisuustutkimusta kahdella eri tavalla. He valjastivat onnellisuustutkimuksen mielenterveystutkimukseen, jossa onnellisuus nähtiin joko osana mielenterveyttä tai mielenterveyden mittarina. Tutkijat pyrkivät satunnaisotannan kautta saavuttamaan edustavan kuvan mielenterveyskysymyksistä västötasolla. Lisäksi he ottivat käyttöön aikasarjat, jotka vakiintuivat myöhemmin sosiaali-indikaattoriperinteeseen. Samoihin aikoihin gerontologian tutkijat pyrkivät mittaamaan yksilöiden hyvinvointia. He päätyivät käyttämään onnellisuutta vanhusen hyvinvoinnin mittarina, sillä se vapautti tutkijat liian pitkälle menevien oletusten tekemisestä. (Angner 2011, 6–18.)

Angner (2011, 18) esittää, että subjektiiivisen hyvinvoinnin tutkimus on kuitenkin paljon velkaa 1960- ja 1970-lukujen sosiaali-indikaattori-liikkeelle. Sen taustalla oli talouteen perustuviin indikaattoreihin kohdistettu kritiikki. Erityisesti kiinnitettiin huomiota bruttokansantuotteen käyttämiseen hyvinvoinnin mittarina (mt.). 1960-luvulla käynnistynyt indikaattori-liike keskittyi erityisesti objektiivisina pidettyihin mittareihin, kuten asumisolot ja terveys. Tämä tutkimusperinne on yhdistetty pohjoismaiseen hyvinvointitutkimukseen (Noll 2000), joka niin ikään oli kiinnostunut erityisesti objektiivisista mittareista (Simpura & Uusitalo 2011, 114). Sosiaali-indikaattori liikkeen

piirissä kehiteltiin kuitenkin myös subjektiivisia, tutkittavan yksilön näkökulmaan perustuvia mittareita. Angner (2011,18–19) mukaan sama argumentti, jonka perusteella taloudellisia mittareita arvosteltiin, ajoi sosiaali-indikaattoreiden tutkijat kohti subjektiivisia mittareita. Jos esimerkiksi tulot eivät kerro hyvinvoinnista, miksi asumisolot kertoisivat? Tutkijoiden käsitys hyvinvoinnista muuttui: hyvinvointi alettiin nähdä yksilön kokemuksena (Angner 2011, 19). Sosiaali-indikaattoriliikkeen keskeinen kontribuutio on Angnerin (2005, 70) mukaan se, että subjektiivisen hyvinvoinnin mittarit voivat kuvata hyvinvointia tai elämänlaatua makrotasolla.

Suomalaisesta näkökulmasta mielenkiintoinen hahmo sosiaali-indikaattori -perinteen kannalta on Allardt, joka teki keskeisimmät hyvinvointia koskevat tutkimuksensa juuri indikaattoriliikkeen aikoihin. Allardtin työ onkin siinä mielessä aikansa lapsi, että se nojaa vahvasti indikaattoriperinteeseen ja sitä kautta objektiivisiin mittareihin. Samanaikaisesti siinä kuitenkin kiinnitetään huomiota silloisen elämänlaatu tutkimuksen kautta subjektiivisiin mittareihin. Allardtin subjektiivisuutta korostava näkökulma jäi kuitenkin sivuun suomalaisen hyvinvointitutkimuksen perinteestä, sillä 1980- ja 1990-luvuilla Pohjoismaissa keskityttiin elinolo tutkimuksiin. (Sauli & Simpura 2005, 13–15; Simpura & Uusitalo 2011, 115.) Allardtin työtä voi kuitenkin pitää ensimmäisenä merkittävänä suomalaisena kontribuutiona subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimukseen. Allardtin esittää hyvinvointitutkimuksen klassikossaan *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia* (1976), että pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmä rakentuu kahden perustavan käsitteellisen erottelun varaan. Allardtin mukaan hyvinvointi ja onnellisuus sekä elintaso ja elämänlaatu on eroteltava toisistaan. Onnellisuus liittyy Allardtin mukaan ”ihmisen subjektiivisiin elämyksiin ja tunteisiin”, hyvinvointi puolestaan tarkoittaa tarpeiden tyydytystä. (Mt., 32–33) On mielenkiintoista huomata, että vaikka Allardt käyttää onnellisuuden käsitettä, ei se näytä jääneen elämään pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinteeseen ainakaan samassa mittakaavassa kuin subjektiivinen hyvinvointi.

Huolimatta indikaattoriperinteen kontribuutioista ei onnellisuustutkimus erityisesti kukoistanut vielä 1960-luvun lopulla. Veenhovenin (2007, 6) mukaan vuonna 1968 saatavilla oli noin kaksikymmentä empiiristä tutkimusta onnellisuudesta, kun taas vuonna 1980 tutkimuksia löytyi jo noin viisisataa. Voikin sanoa, että jos onnellisuudesta oltiin aiemmin kiinnostuneita lähinnä jonkin toisen ilmiön yhteydessä, on tilanne

muuttunut päinvastaiseksi 1990-luvulta eteenpäin ja erityisesti 2000-luvulla. Simpuran ja Uusitalon (2011, 128) arvion mukaan onnellisuustutkimus on 1980-luvulta eteenpäin kehittynyt siinä mielessä, että se on onnistunut poistamaan joitakin siihen kohdistettuja epäilyksiä. 2000-luvulla onnellisuustutkimus onkin noussut keskustelun aiheeksi sekä politiikan että tutkimuksen piirissä (mt., 128–129). Kiinnostusta onnellisuutta kohtaan esiintyy erityisesti taloustieteiden piirissä. Vuosien 2000 ja 2005 välillä ilmestyi yli sata kansantaloustieteellistä tutkimusta, jotka käsittelivät joko onnellisuutta tai tyytyväisyyttä, kun vuosien 1991 ja 1995 välillä vastaava luku oli neljä (Hirvonen & Mangeloja 2006, 15).

Suomalaiseen keskusteluun onnellisuus on siis tullut vuosituhanteen vaihteen jälkeen. Sen sijaan tyytyväisyyden käsitteellä on hieman pidempi historia suomalaisessa keskustelussa. Pelkästään sosiologian piirissä esitettiin 1990-luvulla kaksi väitöskirjaa, joissa subjektiivista hyvinvointi kytkettiin tyytyväisyyden käsitteen kautta, Eila Tuomisen *Elämänmuutos ja muutoksen hallinta* (1994) sekä Sakari Kainulaisen *Elämäntapahtumat ja elämään tyytyväisyys eri sosiaaliluokissa* (1998). Kirjallisuuden perusteella vaikuttaakin siltä, että subjektiivista hyvinvointia on tähän mennessä lähestytty yksinomaan tyytyväisyyden kautta.

5.2 Onnellisuus: hyvinvointi tunteena ja mielipiteenä

Huolimatta siitä, että kansainvälisillä kentillä kiinnostus onnellisuustutkimusta kohtaan on kasvanut, ei Suomessa ole tehty alan tutkimusta kovin laajalti. Onnellisuuteen liittyviä kysymyksiä taloustieteiden näkökulmasta ovat tarkastelleet erityisesti jyväskyläläiset kansantaloustieteilijät Tatu Hirvonen ja Esa Mangeloja (2006; 2005a; 2005;b sekä Hirvonen 2004). Hirvosen ja Mangelojan julkaisut ovat luonteeltaan enemmän katsauksia ja keskustelunavauksia kuin itsenäisiä tutkimuksia. Taloustieteelliseen keskusteluun ovat osallistuneet myös Hanna-Kaisa Rättö ja Jukka Hoffrén (2011 sekä Rättö 2009; Hoffrén 2010). He sivuavat onnellisuusteemaa, mutta keskittyvät tutkimuksessaan lähinnä BKT-pohjaisten hyvinvoinnin mittareiden kehittämiseen. Taloustieteilijöiden lisäksi onnellisuutta on tarkasteltu myös psykologian näkökulmasta, erityisesti Tampereen yliopiston psykologian emeritus- ja "onnellisuusprofessori" Markku Ojasen (2009; 2007; 2006) toimesta. Lisäksi on syytä

mainita Anni Korkalaisen ja Katja Kokon (2008) artikkeli, jossa referoidaan kansainvälistä onnellisuustutkimusta. Kenties uusin lisäys lähestymistapojen joukkoon on yhteiskuntatietelijöiden panos: onnellisuutta on käsitelty Anu Raijas (2008), Juho Saari yhdessä Heikki Ervastin kanssa (2011) sekä yksinään (2010a). Poikkeuksena muista julkaisuista on mainittava Kinnunen ym. (2011). He käsittelevät terveyden ja onnellisuuden välisiä suhteita. Ero syntyy siitä, että artikkeli perustuu itsenäiseen tutkimukseen eikä keskustelun referointiin.

Jos onnellisuustutkimusta Suomessa tarkastelee käytetyn kirjallisuuden perusteella, voidaan se jakaa karkeasti kahteen leiriin. Markku Ojasen käyttämät lähteet poikkeavat eniten muiden käyttämistä lähteistä. Sen sijaan taloustieteilijät (sekä Hirvonen ja Mangelloja että Hoffrén ja Rättö) ja yhteiskuntatieteilijät nojaavat samoihin kansainvälisiin lähteisiin. Jälkimmäisen leirin edustajat lähtevät liikkeelle ristiriidasta länsimaisten yhteiskuntien tavoitteiden ja niiden vauraustason välillä. Koska suurimmalle osalle väestöstä resurssien puute ei tuota ongelmia, saa onnellisuuden tai subjektiivisen hyvinvoinnin kokeminen suuremman painoarvon ihmisten elämässä kuin resurssit, minkä pitäisi heijastua yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan tavoitteisiin (esim. Ervasti & Saari 2011, 191). Suomalaiset talous- ja yhteiskuntatieteilijät ovatkin olleet kiinnostuneita onnellisuuden ja eri instituutioiden, ensisijassa hyvinvointivaltion, keskinäisistä suhteista. Sen sijaan Ojasen kiinnostus onnellisuutta kohtaa kumpuaa positiivisen psykologian tutkimusperinteestä. Ojasen (2007, 9) arvion mukaan psykologian piirissä on tuotettu paljon tietoa ihmisen kielteisiin tunteisiin, ajatuksiin ja sairauksiin, kun taas vähemmän on tutkittu ihmiselämään liittyviä positiivisia kokemuksia. Positiivinen psykologia pyrkii vastaamaan tähän tiedonpuutteeseen tutkimalla esimerkiksi juuri onnellisuutta yksilöiden kokemana (mt., 9–11). Erot käytetyssä lähdekirjallisuudessa kertovat myös eroista tavassa ymmärtää hyvinvointi ja onnellisuus. Tarkastelen seuraavassa tyypillisimmiksi katsomiani tapoja käsitteellistää onnellisuus ja hyvinvointi yhteiskunta- ja taloustieteellisessä sekä psykologisessa keskustelussa.

Suomalainen talous- ja yhteiskuntatieteellinen onnellisuuskeskustelu nojaa – lukuunottamatta painotuseroja – samanlaiseen käsitykseen onnellisuudesta ja hyvinvoinnista sekä näiden keskinäisistä suhteista. Analysoin seuraavassa näiden piirien hyvinvointi- ja onnellisuuskäsityksiä niissä käyttyjen keskeisten lähteiden kautta, sillä

suomalaisen keskustelu nojaa pääosin kansainvälisiin lähteisiin oman keskusteluperinteen puuttuessa.

Hyvinvointi onnena, onni arviona

Saari (2010, 97) toteaa, että Robert Lane (2000), Richard Layard (2005) ja Bruno S. Frey (2008) ovat onnellisuustutkimuksen klassikkoja. Mangeloja ja Hirvonen (2006, 15) puolestaan mainitsevat kansantaloustieteen kannalta keskeisinä Layardin, Bruno Freyn ja Alois Stutzerin (2002) sekä Richard A. Easterlinin (2002) teokset. Näiden lisäksi lähdeluetteloiden perusteella onnellisuustutkimuksen kannalta merkittäviä nimiä ovat hollantilainen sosiologi, *Journal of Happiness Studies* -julkaisun perustaja Ruut Veenhoven sekä paljon siteerattu psykologi Ed Diener. Otan seuraavassa tarkempaan tarkasteluun Bruno S. Feyn ja Alois Stutzerin teoksen *Happiness and Economics* (2002) ja Ruut Veenhovenin käsityksen onnellisuudesta (2000a; 2000b). Valinta on tehty kirjoittajan tai kirjoittajien edustaman alan perusteella. Fey ja Stutzer ovat taloustieteilijöitä, Veenhoven sosiologi. Tarkoitus on tuoda esiin sekä talous- että yhteiskuntatieteellinen näkökulma onnellisuuteen sikäli kuin ne eroavat toisistaan. Veenhovenin kohdalla analyysin keskittäminen yhteen tiettyyn teokseen tai julkaisuun olisi mielestäni antanut turhan yksinkertaistetun kuvan. Analyysin kohteeksi valitut artikkelit on poimittu sen perusteella, että niihin viitataan suomalaisessa keskustelussa ja että Veenhoven itse on nostanut ne keskeisimpien julkaisujensa listalle¹.

Taloustieteilijät, aivokäyrät ja arviot

Fey ja Stutzer (2002, 3–4) lähtevät liikkeelle onnellisuuden määrittelyyn liittyvistä vaikeuksista. Koska onnellisuuden määrittely näyttää olevan äärimmäisen vaikeaa jos ei mahdotonta, on syytä kiertää ongelma ja kysyä ihmisiltä suoraan ovatko he onnellisia. He erottelevat objektiivisen ja subjektiivisen onnellisuuden tutkimuksen kohteena. Ajatus erottelun taustalla muistuttaa esimerkiksi Veenhovenin (1984, 19–22) tekemää jakoa affektin ja tietoisien arvioiden välillä. Veenhoven on onnellisuustutkimuksia eritellessään tullut siihen tulokseen, että yksi keskeinen onnellisuutta määrittävistä tekijöistä on se, että pidetäänkö onnellisuutta tahattomana affektina vai yksilön

¹ Lista keskeisistä julkaisuista on Veenhovenin kotisivuilta (<http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/index2.htm>)

tietoisena arviona elämästään. Kysyttäessä kuinka onnellinen jokin ihminen on, voidaan siis viitata joko yksilön ajattelun pohjalta muodustuvaan arvioon omasta elämästään tai sen hetkiseen tunnetilaan. Frey ja Stutzer samaistavat subjektiivisen onnellisuuden yksilön tietoiseen arvioon onnellisuuden asteestaan ja objektiivisen onnellisuuden puolestaan yksilön fysiologisiin tiloihin. Samalla subjektiivinen onnellisuus yhdistetään tyytyväisyyden käsitteeseen. Kirjoittajat rakentavat eron subjektiivisen ja objektiivisen onnellisuuden välillä perustuen mittaamiseen, sen kohteeseen ja tapaan, jolla se tehdään. Subjektiivista onnellisuutta voi kirjoittajien mukaan mitata kyselytutkimuksilla:

With the help of a single question (single-item) or several questions (multi-items) of global self-reports, it is possible to get indications of individuals' evaluation of their life satisfaction or happiness (Frey & Stutzer 2002, 4)²

Kirjoittajien mukaan vastatessaan kyselyyn yksilö käy läpi kognitiivisen prosessin, jossa arvioidaan omaa onnellisuuttaan suhteessa muihin ihmisiin, aiempiin kokemuksiin ja odotuksiin. (mt., 4). He eivät ota lopullista kantaa siihen, että pitäisikö onnellisuuskyselyissä arvioida elämää kokonaisuutena vai kysellä esimerkiksi työelämästä erikseen, mutta toteavat kuitenkin, että yksilön arvio tyytyväisyydestään omaan koko elämäänsä on usein riittävä (mt., 30). Subjektiivista onnellisuutta on heidän mukaansa syytä tarkastella siitä syystä, että yksilöiden arviot ovat suhteutettu siihen ympäristöön, jossa he elävät ja johon heidän on sosialisoitu. Objektiivinen onnellisuus saa merkityksensä fysiologisten termien kautta:

It [objektiivinen onnellisuus] refers to physiological approaches, which endeavor to capture subjective well-being, especially by measuring brain waves (mt., 5).³

Objektiivisen hyvinvoinnin ymmärtäminen fysiologisten termien kautta poikkeaa melkoisesti esimerkiksi siitä, mitä pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa on objektiivisella hyvinvoinnilla tarkoitettu. Pohjoismaissa objektiivinen hyvinvointi kun ymmärretään tyypillisesti elinolojen tai niin sanotun aineellisen hyvinvoinnin kautta. Frey ja Stutzerin teksteissä termi objektiivinen näyttää kytkeytyvän ennen kaikkea

² Suomennos lainauksesta: Joko yksi- tai moniulotteisten itsearviointien perusteella voidaan arvioida yksilöiden arvostelmia koskien onnellisuutta tai tyytyväisyyttä elämään.

³ Suomennos: Objektiivinen onnellisuudella viitataan fysiologisiin lähestymistapoihin, joilla pyritään mittaamaan subjektiivista hyvinvointia, erityisesti mittaamalla aivokäyriä

mittaamiseen eikä laadulliseen arvioon.

Onnellisuudelle synonyymeinä Fey ja Stutzer käyttävät termejä *(life) satisfaction*, *subjective* tai *reported well-being*. Näiden keskinäisiä suhteita ei kommentoida muuten kuin toteamalla, että niitä pidetään keskenään vaihtokelpoisina (mt., 25). Onnellisuus, tyytyväisyys (elämään) ja subjektiivinen hyvinvointi näyttävät Fey:lle ja Stutzerille synonyymisina. Nämä puolestaan ymmärretään yksilön arviona elämästään. Kun hyvinvointi saa merkityksensä näiden käsitteiden kautta, tarkoittaa se samalla myös sitä, että hyvinvointia voi arvioida ainoastaan yksilö.

Mitä sanoo onnellisuusprofessori?

Ruut Veenhovenin onnellisuutta käsittelevä tuotanto on poikkeuksellisen laaja eikä pidä tulkintani mukaan sisällään mitään definiitivista julkaisua, johon tulkinnan voisi pohjata. Olenkin valinnut Veenhovenin tuotannosta yhden julkaisun sijasta muutaman. Hyvän lähtökohdan Veenhovenin lähestymistavan tarkastelulle luo kuitenkin artikkeli *Four Qualities of Life* (2000a), jossa Veenhovenin luokittelee eri tutkimussuuntauksia kehittämiensä nelikentän perusteella.

Artikkelissa lähdetään liikkeelle käsitteiden *well-being*, *quality-of-life* ja *happiness* kirjavasta käytöstä tutkimuskirjallisuudessa. Niiden merkitys ei ole vakiintunut ja niiden tulkinta saattaa vaihdella paljonkin. Selventääkseen näiden käsitteiden merkityksiä Veenhoven tarkastelee niitä nelikentässä, joka muodostuu, kun tarkastellaan ulottuvuuksia elämän mahdollisuudet – toteutunut elämä sekä ulkoiset ominaisuudet – sisäiset ominaisuudet ristikkäin. Kuviossa 8 on esitetty kyseinen nelikenttä alkuperäisessä muodossaan. Alkuperäisessä, koska termit ovat Veenhovenin itse muotoilemia eikä niille ole suoraa suomenkielistä vastinetta, puhumattakaan vakiintuneesta käännöksestä.

	<i>Outer qualities</i>	<i>Inner qualities</i>
<i>Life changes</i>	Livability of enviroment	Life-ability of the person
<i>Life results</i>	Utility of life	Appreciation of life

Kuvio 8. Ruut Veenhovenin neljä elämänlaatua (2000a)

Alarivin ulottuvuuksilla arvioidaan toteutunutta elämää ja yläarivin ulottuvuudet käsittelevät mahdollisuuksia "hyvään elämään". Vasemmalla sarakkeella viitataan yksilön ympäristöön, tyypillisesti sosiaalisiin, taloudellisiin ja ekologisiin elinoloihin. Oikeanpuoleinen sarake viittaa yksilön ominaisuuksiin. (Mt., 5–7.) Veenhovenin käy artikkelissaan läpi joitakin tyypillisiä elämän laatuun tai hyvinvointiin liittyviä tutkimuksia tämän nelikentän kautta. Esimerkiksi Allardtin *Hyvinvoinnin ulottuvuuksissa* (1976) käytetyt indikaattorit sijoitetaan nelikenttään. Artikkelin tuloksena Veenhoven esittää, että ei ole mielekästä pyrkiä mittaamaan hyvinvointia tai elämänlaatua sellaisenaan, vaan tulee tehdä ero edellä esitettyjen neljän eri laadun välillä. Jos yhtä mittaria on käytettävä, on paras mahdollinen mittari on "onnelliset elinvuodet" (kts. Veenhoven 1996), johtuen siitä, että onnellisuus implikoi hyvää myös muilla ulottuvuuksilla. Jos yksilö ilmoittaa olevansa onnellinen, on esimerkiksi elinympäristön täytettävä vähintään minimiehdot. (Mt., 33–34.)

Onnellisuuden Veenhovenin sijoittaa omassa nelikentässään lokeroon "Appreciation of life" (2011,3; 2000a). Lokeroon kuuluvat Veenhovenin mukaan käsitteet *subjective well-being*, *life satisfaction* ja *happiness*. Veenhoven erottaa kuitenkin vielä neljä eri tapaa käyttää onnellisuuden käsitettä: viitatessa nautintoon, tiettyyn elämän osa-alueeseen, äärimmäisiin tunteisiin ja koko elämää koskevaan arviointiin. Veenhoven itse käyttää viimeistä näistä antaen onnellisuudelle seuraavan määritelmän: "the degree to which an individual judges the overall quality of his/her own life-as-a-whole favourably"⁴ (2011, 4). Määritelmä on pysynyt samana 1980-luvulta saakka. Aiemmassa versiossa on tarkempi esitys, jonka mukaan onnellisuudessa kyse on yksilön koko elämää eikä esimerkiksi avioliittoa tai työelämää koskevasta arviosta, joka perustuu tietoiseen harkintaan eikä siten ole pelkästään "nautintojen summa" (Veenhoven 1984, 22–23.)

Veenhovenin käsitys onnellisuudesta on samankaltainen Feyn ja Stutzerin vastaavan kanssa. Taloustieteilijöiden tapaan Veenhoven käyttää synonyymisina subjektiivisen hyvinvoinnin, tyytyväisyyden ja onnellisuuden käsitteitä. Hyvinvointia (*well-being* ilman etuliitteitä) hän ei samaista onnellisuuteen, vaan pitää sille synonyymina elämänlaadun (*quality of life*) käsitettä (2000b, 3), jos sillä tarkoitetaan yksilön eikä

4 Suomenos: Onnellisuus on yksilön oman elämän laadun arvioinnin taso

esimerkiksi yhteiskuntajärjestelmän hyvinvointia. Veenhoven ei anna kuitenkaan tarkkaa määritelmää hyvinvoinnille, vaan tyytyy toteamaan, että siihen vaikuttaa elinolot ja yksilön kyvyt selviytyä. Hyvinvointia Veenhoven on mitannut esimerkiksi keskimääräisten elinvuosien, koetun terveydentilan ja onnellisuuden kautta. (Mt., 4–6.). On syytä alleviivata, ettei Veenhoven samaista hyvinvointia ja onnellisuutta tai tyytyväisyyttä keskenään, vaan hyvinvointi saa merkityksensä myös elinolojen ja yksilön kykyjen kautta. Hyvinvoinnin ja onnellisuuden merkitykset eivät siis täysin vastaa toisiaan.

Veenhovenille sekä Feylle & Stutzerille onnellisuus ja subjektiivinen hyvinvointi tarkoittavat yksilön tietoiseen harkintaan perustuvaa arviota omasta elämästään, mikä on merkittävää siinä mielessä, että onnellisuus on myös mahdollista ymmärtää tunteena. Feyn ja Stutzerin sekä Veenhovenin tapa ymmärtää onnellisuus yksilön kognitiivisena arviona tekee onnellisuudesta kuitenkin enemmän *mielipiteen* kuin tunteen kaltaisen asian. Tässä mielessä onnellisuus samaistuu tyytyväisyyden käsitteeseen. Onnellisuuden ja subjektiivisen hyvinvoinnin ominaispiirteiksi talous- ja yhteiskuntatieteellisessä onnellisuustutkimuksessa muodostuukin yksilön antama arvio.

Onnellisuus, hyvinvointi ja positiiviset tunteet

Pyrin seuraavassa tuomaan esiin psykologien viljelemän käsityksen onnellisuuden ja hyvinvoinnin luonteesta suomalaisessa ja kansainvälisessä keskustelussa. Suomalaista onnellisuustutkimusta edustaa Tampereen yliopiston psykologian emeritusprofessori Markku Ojanen. Ojaseen tuotanto on paikoin lähellä niin sanottua self-help-kirjallisuutta. Esimerkiksi *Onnellisuuden* (2006) alaotsikko on "Miten voit kohottaa elämän laatua ja löytää paremman olon?". Koska rajasin aineiston tieteellisiin julkaisuihin, rajautuu osa Ojaseen julkaisuista tarkastelun ulkopuolelle. Olen pitänyt tieteellisen julkaisun merkinä vähintään sitä, että siinä on käytetty lähdeviitteitä asianmukaisella tavalla – tätä ei voi sanoa esimerkiksi *Onnellisuudesta*. Sen sijaan Ojaseen oppikirjamainen esitys positiivisesta psykologiasta (2007) täyttää asettamani ehdot.

Ojanen ei ole todennäköisesti tarkoittanut teostaan *Positiivinen psykologia* (2007) esitykseksi onnellisuudesta tai hyvinvoinnista. Ne ovat kuitenkin kirjan teeman kannalta

keskeisiä termejä, joten ne esiintyvät ja tulevat määritellyiksi väistämättä. Kirjassa käytetään termejä onnellisuus ja hyvinvointi synonyymeinä. Toisaalta on syytä huomioida, että Ojanen (Ojanen ym. 2001, 48–54) on aiemmin nojannut hyvää elämää mitatessaan käsitteelliseen eroon subjektiivisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun (tämä vastaa Ojanen tekstissä objektiivista hyvinvointia) välillä.

Kun Ojanen käsittelee hyvinvointia psykologian kontekstissa, voi olettaa, että kyse on nimenomaan subjektiivisesta hyvinvoinnista. Ojanen esimerkiksi kirjoittaa tutkimusten tuloksia summatessaan, että "hyvinvoinnin vaihtelu on suurta. Kyselyihin vastanneista 15–25 % kokee elämänsä pikemminkin huonoksi kuin hyväksi" (2007, 59) samaistaen siten termit hyvinvointi ja koettu hyvinvointi.

Mielenkiintoisempi kysymys onnellisuuden suhteen koskee jakoa affektin ja tietoisien arvioiden välillä. Ojanen ei ota tähän kysymykseen eksplisiittisesti kantaa. Ojanen (mt., 49–57) käsittelee nimittäin onnellisuutta tunteena ja mielialana, mutta toisaalla viittaa Veenhovenin ajatteluun (mt., 266), jonka mukaan onnellisuus on yksilön tietoisien arvioiden tulos. Ojanen tuntuu nojaavaan samanaikaisesti kumpaankin käsitykseen. Poikkeuksena muista tästä käsitellyistä teksteistä, Ojanen käsittelee onnellisuutta/hyvinvointia suhteessa esimerkiksi hyveisiin (esim. 2007, 110–120)

Ojanen lisäksi on mielenkiintoista käsitellä paljon siteerattua subjektiivisen hyvinvoinnin tutkijan Ed Dienerin tuotantoa kansainvälisen keskustelun kartoittamiseksi. Diener on pitkän uran tehnyt psykologi, johon viitataan paljon sekä suomalaisessa että kansainvälisessä keskustelussa. Hänen asemastaan subjektiivisen hyvinvoinnin tutkijana kertoo se, että hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeisin referee-lehti *Social Indicator Research* julkaisi vuonna 2009 kolmiosaisen sarjan, joka koostuu Dienerin keskeisistä teksteistä.

Otsikkotasolla suurin osa Dienerin julkaisuista käsittelee subjektiivista hyvinvointia eikä niinkään onnellisuutta. Dienerin käsitys subjektiivisesta hyvinvoinnista sisältää kuitenkin onnellisuuden yhtenä osana ja joissakin tapauksissa synonyymina. Käsittelen seuraavassa muutamaa eri julkaisua, joissa Diener on ollut kirjoittajana. Monen julkaisun käsittelemistä yhden sijaan perustelen sillä, että Dienerin lähestymistavat vaihtelevat hieman julkaisuittain.

Diener ym. (2009, 8) toteavat kirjassa *Well-Being for Public Policy* käyttävänsä termiä hyvinvointi onnellisuuden sijaan siitä syystä, että yleisessä kielenkäytössä onnellisuudella tarkoitetaan tunnetilaa. Huolimatta siitä, että onnellisuus voidaan ymmärtää myös synonyyminä sille, mitä he tarkoittavat hyvinvoinnilla, päätyvät he käyttämään hyvinvointia onnellisuuden sijasta (mt.).

Hyvinvointi on Diener ym. (2009, 10–11) mukaan subjektiivinen ilmiö. Tällä ei viitata subjektiivisiin mittareihin, vaan siihen, että yksilön hyvinvointi on kyseisen yksilön arvioitavissa: "People have well-being only when they believe that their life is going well"⁵ (mt., 11). Hyvinvoinnin Diener ja muut kirjoittajat määrittelevät elämäksi, joka vastaa yksilön omia ideaaleja (mt., 20).

Määritelmä on lähellä esimerkiksi Veenhovenin vastaavaa siinä mielessä, että siinä hyvinvointia pidetään yksilön ominaisuutena sekä tietoisien arvioinnin tuloksena. Artikkelissa (2005), jossa käsitellään nimenomaan onnellisuutta, tehdään ero onnellisuuden ja koetun hyvinvoinnin tutkimuksen välillä. Onnellisuus käsitteellistetään sekä affektina että tietoisena arviona, mikä tarkoitti sitä, että tutkimuksessa pyrittiin mittaamaan sekä tunnetiloja että tyytyväisyyttä. Nämä onnellisuuden eri puoliskot ymmärretään subjektiivisen hyvinvoinnin ulottuvuuksina. (Mt., 218.) Tulkintani mukaan onnellisuuden yhteydessä tunteet nähdään osana itse ilmiötä, kun koetun hyvinvoinnin tutkimuksessa tunteet ovat indikaattorin asemassa (esim. Diener ym. 2009, 20).

5.3 Onko tyytyväisyys onnellisuutta ja onnellisuus tyytyväisyyttä?

Onnellisuuden ohella toinen keskeinen käsite subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen kentällä on tyytyväisyys. Esimerkiksi Ruut Veenhoven käyttää käsitteitä onnellisuus, subjektiivinen hyvinvointi ja tyytyväisyys synonyymeina toisilleen. Toisaalta esimerkiksi Kainulainen (2011, 158) ja Karvonen (2008, 97) tekevät eron onnellisuuden ja tyytyväisyyden tutkimuksen välille. Eroavatko siis tyytyväisyyden ja onnellisuuden tutkimuksen hyvinvoinnille antamat merkitykset toisistaan?

5 Suomennos: Ihmiset ovat hyvinvoivia ainoastaan ajatellessaan, että heidän elämän sujuu hyvin

Kuten edellä toin ilmi, toisin kuin onnellisuuden tapauksessa, on tyytyväisyyden tutkimus kerännyt seuraajia myös Suomessa (esimerkiksi Siltaniemi ym. 2008, Martikainen 2006). Tyytyväisyys-näkökulmaa soveltavissa artikkeleissa samaistetaan otsikkotasolla tyytyväisyys ainakin elämänlaadun, koetun hyvinvoinnin, koetun elämänlaadun ja hyvinvoinnin käsitteiden kanssa. Käsittelen tässä Liisa Martikaisen väitöskirjaa (2006) sekä Sakari Karvosen artikkelia *Hyvinvointi työikäisten kokemana* (2008). Karvosen artikkelissa tyytyväisyys nähdään yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena. Artikkelin tarkoitus on:

analysoida mahdollisimman tuoreen, vuonna 2006 kerätyn aineiston avulla ensiksi hyvinvoinnin eräiden osa-alueiden (tyytyväisyys elämään, sosiaaliset suhteet, yksinäisyys) jakautumista työikäisen väestön väestöryhmissä. (Mt., 98)

Artikkelissa tehdään ero aineellisen hyvinvoinnin ja koetun hyvinvoinnin välille. Aineellinen hyvinvointi samaistetaan vaurauteen ja tuloihin, koettu hyvinvointi yksilöiden kokemukseen eri hyvinvoinnin osa-alueistaan:

Niin tulotasolla kuin varallisuudella mitaten kansalaisten aineellinen hyvinvointi on kasvussa (mt., 96).

Yleinen aineellisen hyvinvoinnin lisääntyminen ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että ihmiset kokisivat hyvinvointinsa parantuneen (mt., 97).

Hyvinvoinnin osa-alueiden luettelo muistuttaa pitkälti elinolotutkimusten listoja lukuunottamatta sitä, että tyytyväisyys elämään ja sen osa-alueisiin on otettu mukaan:

Työikäisessä väestössä voidaan ajatella hyvinvoinnin rakentuvan paitsi toimeentulosta, myös mielekkästä tekemisestä, säällisistä asuinoloista, terveydestä, riittävästä sosiaalisista verkostoista ja sosiaalisesta tuesta. Yksi osa hyvinvointia on tyytyväisyys elämään ja eri elämänalueisiin. (Mt., 97)

Hyvinvoinnin merkitys artikkelissa on korostetun kaksijakoinen. Aineellinen, materiaallinen hyvinvointi asetetaan vastakkain kokemuksen hyvinvoinnin kanssa.

Tulkintani mukaan hyvinvointi tiivistyy kuitenkin kokemukseen edellä luetuista osa-alueista.

Jos tyytyväisyys-näkökulmaa tarkastellaan Karvosen artikkelin kautta, vaikuttaa tyytyväisyydellä olevan muutamia käsitteellisiä ominaisuuksia, jotka erottavat sen onnellisuuden käsitteestä. Artikkelissa tyytyväisyys käsitteellistetään yhdeksi hyvinvoinnin osa-alueeksi tai ulottuvuudeksi, joka jakautuu vielä yleiseen, elämää koskevaa tyytyväisyyteen sekä eri elämänalueisiin. Tyytyväisyyden ymmärtäminen yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena eroaa onnellisuustutkimuksesta, jossa onnellisuuden ja hyvinvoinnin välille vedetään yhtäläisyysmerkit.

Karvonen (2008, 98–99) tekee eron yleisen ja erityisen tyytyväisyyden välillä, mikä ei ole tyypillistä onnellisuustutkimuksessa. Samaten esimerkiksi Siltaniemi ym. (2008) tarkastelevat erikseen yleistä tyytyväisyyttä (elämään) sekä tyytyväisyyttä elämän eri osa-alueisiin, kuten asuntoon, asuinalueeseen ja työhön. Karvonen ajattelee näiden osa-alueiden ja koko elämää koskevan arvion kuvaavan koetun hyvinvoinnin tasoa. Omassa aineistossani onnellisuuden suhteen ei tehty samankaltaista erottelua yleiseen ja erityiseen onnellisuuteen.

Samankaltainen merkitys tyytyväisyydelle ja hyvinvoinnille rakentuu Liisa Martikaisen väitöskirjassa *Suomalaisten nuorten aikuisten elämän tyytyväisyyden monet kasvot* (2006). Martikainen kytkee yhteen koetun ja subjektiivisen hyvinvoinnin sekä tyytyväisyyden:

Tässä tutkimuksessa tyytyväisyyttä tarkastellaan lähinnä sosiologis-psykologisesta näkökulmasta. Tyytyväisyyttä lähestytään näin ollen yleisen hyvinvoinnin määritelmän kautta, jolloin tyytyväisyys määritellään yhtenevästi koetun hyvinvoinnin kautta. (Mt., 30.)

[H]yvinvoinnin täytyy ennen pitkään heijastua ihmisen omaan tyytyväisyyteen, muuten ei ole kyse hyvinvoinnista (mt.).

Myös Martikaisen tekstissä tyytyväisyys samastuu koettuun hyvinvointiin. Vaikka tyytyväisyys kytkeytyy hyvinvoinnin käsitteeseen, syntyy tekstissä toisaalta ero

hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden välille. Hyvinvointi on jotain tyytyväisyydestä erillistä, ainoastaan siihen vaikuttavaa.

Subjektiiviselle hyvinvoinnille tai tyytyväisyydelle vastakkainen objektiivinen hyvinvointi saa merkityksensä elinolojen kautta. Kenties hieman poikkeuksellisesti esiintyy Martikaisen teksteissä myös onnellisuus-käsite, jota käytetään synonyymina tyytyväisyydelle:

Hyvinvointi jaotellaan siis yleensä objektiivisesti havaittaviin oloihin ja subjektiivisiin tunteisiin eli koettuun tyytyväisyyteen tai onnellisuuteen. (Mt,30.)

Toisaalla Martikainen kytkee tyytyväisyyden ja onnellisuuden tavalla, joka vastaa esimerkiksi Karvosen tekstiä:

Yksilön tekemä tyytyväisyyden arviointi vaatii siten hänen aikaisempiin kokemuksiinsa perustuvaa kognitiivisen konstruktion rakentamista (mt., 32).

Huolimatta siitä, että onnellisuus ja tyytyväisyys esiintyvät usein synonyymeina, käytetään näitä aineistossani myös toisistaan poikkeavissa merkityksissä. Onnellisuus-käsite kytkeytyy aineistossani myös tunteisiin, kun taas tyytyväisyyden käsittely ei vaadi viittausta tunteisiin.

5.4 Hyvinvointi on katsojan silmässä

Lähdin liikkeelle subjektiivisen hyvinvoinnin kannalta keskeisten käsitteiden – onnellisuuden ja tyytyväisyyden – keskinäisiin suhteisiin liittyvistä epäselvyyksistä. Esitän, että vaikka tyytyväisyyttä ja onnellisuutta käytetään synonyymeina, eroavat käsitteet toisistaan kuitenkin merkityksiltään sekä siinä, minkälainen käsitys hyvästä elämästä niihin sisältyy.

Koska tyytyväisyyden ja onnellisuuden käsitteet ovat moniselitteisiä, on hyvinvointia ja kysymystä hyvästä elämästä tarkasteltava suhteessa siihen onnellisuuden tai

tyytyväisyyden merkitykseen mihin kulloinkin sitoudutaan. Onnellisuudelle, ja siten subjektiiviselle hyvinvoinnille, annetut merkitykset vaihtelevat riippuen siitä, että puhutaanko onnellisuudesta tunteena vai tietoisena arviona. Onnellisuustutkimuksen käsitystä hyvästä elämästä voi arvioida kahden onnellisuuteen liitetyn filosofisen hyvän elämän teorian perusteella, aristotelisen ja benthamilaisen. Tyytyväisyydelle ei rakennu erilaisia merkityksiä.

Onnellisuustutkimuksessa voidaan oman tulkintani mukaan nostaa esiin kaksi eri tapaa ymmärtää onnellisuus riippuen siitä, missä määrin onnellisuudesta puhutaan tunteiden kontekstissa ja missä määrin sitä pidetään yksilön tietoisena arviona. Tämä muodostaa myös keskeisen eron onnellisuuden ja hyvinvoinnin käsitteiden välille. Onnellisuustutkija joutuu väistämättä argumentoimaan suhteessa tunteisiin, kun taas hyvinvointi harvoin liitetään suoraan tunteisiin. Yhteiskunta- ja taloustieteellisessä keskustelussa noteerataan tunteita koskeva keskustelu, mutta ainakin Veenhovenin sekä Feyn ja Stutzerin tapauksissa onnellisuus käsitetään yksilön tietoisena arviona. Tämä sitoo yhteiskunta- ja taloustieteellisen keskustelun osaksi 2000-luvun onnellisuustutkimusta. Tähän suuntaukseen viittaa esimerkiksi Juho Saari (2011b, 38) kirjoittaessaan "uudesta onnellisuustutkimuksesta", jonka hän liittää koetun hyvinvoinnin tutkimuksen perinteeseen. Toinen onnellisuuden merkitys kiinnittyy tunteiden kontekstiin. Käsittelemässäni kirjallisuudessa ei esiintynyt tämän suuntauksen tyyli- tai puhe- edustajaa, joka sivuuttaisi kokonaan yksilön arviot onnellisuudesta. Käsittelemäni psykologit, Ojanen ja Diener, nojaavat kumpikin paikoitellen tähän tulkintaan. Jos onnellisuus ymmärretään tunteiden kautta, paikantuu tutkimus kauemmaksi hyvinvointitutkimuksesta siten kuin se on suomalaisessa keskustelussa pitkään ymmärretty (kts. luku 3).

Toinen keskeinen kysymys koskien onnellisuuden ymmärtämistä palautuu eroon aristotelisen ja benthamilaisen onnellisuuskäsityksen välillä (kts. esim. Waterman ym. 2008). Benthamilaisen käsityksen mukaan hyvä elämä eli onnellisuus tarkoittaa hyvien kokemusten tai tunteiden maksimoimista, kun taas aristotelisen näkemyksen mukaan onnellinen ihminen elää todellisen luontonsa mukaisesti (Mt., 42). Onnellisuustutkimukset eivät enää tietenkään nojaa Benthamin tai Aristoteleen teksteihin. Sen sijaan nämä nimet merkitsevät kannanottoa kysymykseen onnellisuuden määrittelyn objektiivisuudesta ja subjektiivisuudesta. Benthamilaisen tradition mukaan

onnellisuudelle ei voida asettaa mitään ehtoja – ihminen on onnellinen, jos hän kokee olevansa onnellinen. Määritelmä on vahvasti subjektiivinen, ainoastaan yksilön kokemuksilla on merkitystä. Aristotelisessa traditiossa onnellisuudella on ehtoja. Jos ihminen ei elä todellisen luontonsa (tai minkä tahansa muun asetetun ehdon) mukaisesti, on ei ihmistä voi kutsua onnelliseksi, vaikka hän väittäisi olevansa. Määritelmä on luonteeltaan objektiivinen. Sellaisenaan Aristoteleen näkökulma on sittemmin jäänyt paitsioon onnellisuutta koskevissa keskusteluissa. Vallalla on sen sijaan ollut ns. benthamilainen onnellisuuskäsitys, jonka mukaan onnellisuus on nautinnon ja tyytyväisyyden tunnetta. (Veenhoven 1984, 15.)

Myös aineiston onnellisuustutkimus on vahvasti painottunut benthamilaiseen traditioon, vaikkei problematiikkaa aina suoraan käsitelläkään. Esimerkiksi Fey ja Stutzer eivät suoraan sano kumpaan leiriin sijoittuvat – todennäköisesti siksi, etteivät koe kuuluvansa täysin kumpaakaan. He ovat kuitenkin lähempänä benthamilaista perinnettä, sillä heidän onnellisuuskäsityksensä ei kuulu mitään ehtoja sille, että yksilö voi todeta olevansa onnellinen. Ainoastaan Ojanen lähestyy onnellisuutta myös aristotelisestä perinteestä käsin. Tämä on linjassa subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksen perinteen kanssa. Samalla se kuitenkin merkitsee syvempää eroa suhteessa esimerkiksi pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen traditioon, jossa on perinteisesti painotettu objektivistisia teorioita. Olen tiivistänyt kuvioon 9 tyytyväisyyden ja onnellisuuden merkitysten välisen eron ja sekä merkityksiin sisältyvän käsityksen hyvästä elämästä tutkijoittain.

Tutkija	Affekti	Yksilön arvio	Benthamilainen onni	Aristotelinen onni
Veenhoven		X	X	
Frey & Stutzer		X	X	
Ojanen	X	X	X	X
Diener	X	X	X	
Karvonen		X	X	
Martikainen		X	X	

Kuvio 9 Merkitykset tyytyväisyyden ja onnellisuuden taustalla ja kysymys hyvästä elämästä tutkijoittain

Yhteiskunta- ja taloustieteilijöiden käsitys onnellisuudesta suhteessa tunteisiin ja objektiivisuus–subjektiivisuus-kysymykseen ovat vastaavia. Sen sijaan käsitellyt psykologit eroavat hieman edellisistä suhteessa onnellisuuskäsityksen laajuuteen.

Kaikkien kohdalla onnellisuus ymmärretään yksilön ominaisuutena, oli se sitten tietoinen arvio tai tunnetila. Talous- ja yhteiskuntatieteilijät samaistavat (subjektiivisen) hyvinvoinnin onnellisuuden kanssa. Psykologisesta perinteestä lähtevät eroavat hieman tässä suhteessa. On nimittäin mahdollista ymmärtää onnellisuus myös tunnetilana, jolloin se ei esimerkiksi Dienerin ym. (2008, 9) mukaan samaistu hyvinvointiin. Onnellisuus voi siis kytkeytyä tyytyväisyyden ja koetun hyvinvoinnin käsitteisiin tai irtautua niistä tunteiden viitekehyksen kautta. Tutkimuksessa elää siten käsitys hyvästä elämästä joko yksilön positiivisena arviona tai mielekkäänä tunnetilana.

Tyytyväisyys ei suomalaisessa keskustelussa saa merkitystään suhteessa tunteisiin eikä sen suhteen aseteta objektiivisia ehtoja (vrt. aristotelinen onni). Kyseessä on siis yksilön mielipide joko koko elämästään tai elämän eri osa-alueesta akselilla huono–hyvä. Tässä mielessä tyytyväisyydellä on yhteys onnellisuustutkimukseen. Suomalaisessa yhteiskunta- ja taloustieteellisessä keskustelussa onnellisuutta tarkastellaan koetun hyvinvoinnin eikä tunteiden kontekstissa (esimerkiksi Saari 2011; Ervasti & Saari 2011; Hirvonen & Mangelaja 2006). Kuten edellä totesin, viitataan hyvinvoinnilla tällöin tulkintani mukaan yksilön mielipiteeseen omasta elämästään tunnenäkökulman jäädessä pois käsittelystä.

Tämä hyvinvointikäsitelmä on mielenkiintoinen nykykeskustelun näkökulmasta kahdesta syystä. Sakari Kainulaisen (2011, 164) mukaan yksi suomalaista hyvinvointitutkimusta määrittänyt kiistakysymys on pyörinyt sen ympärillä, että kenellä on oikeus määritellä hyvinvointi ja siten hyvä elämä. Koetun hyvinvoinnin tutkimus – oli käsite tyytyväisyys tai onnellisuus – jättää kysymyksen hyvästä elämästä kokonaan vastaajalle, mikäli hyvinvointi samaistetaan kokonaan tyytyväisyyteen tai onnellisuuteen. Suomalaisissa ja kansainvälisissä teksteissä hyvinvointi kytkettiin tyypillisesti kuitenkin myös objektiivisen hyvinvoinnin tai esimerkiksi elinolojen käsitteeseen, mikä laajentaa kontekstia, jossa hyvää elämää arvioidaan (kts. luku 7.2).

Toiseksi hyvän elämän määrittelyä koskevat kiistat käydään Kainulaisen (mt.) mukaan nykyään osana kestävästä kehityksestä koskevaa keskustelua. Koetun hyvinvoinnin määrittäminen yksinomaan yksilön lähtökohdista sivuuttaa kokonaan tämän keskustelun, mikä on mielenkiintoista ottaen huomioon sen, että ekologinen näkökulma on joidenkin mielestä yksi 2000-luvun indikaattoribuumin taustasyistä (esim. Hoffrén

2010, 22). Subjekttiivisen hyvinvointitutkimuksen käsitys hyvästä elämästä asettuu siten suomalaisessa keskustelussa ristiriitaiseen asemaan muiden kilpailevien näkökulmien kanssa.

6 Kestävää taloudellista hyvinvointia

6.1 Kehitysmittarit käsitteiden taustalla

Juho Saaren (2011b, 40) tulkinnan mukaan 1960-luvulla käyty keskustelu hyvinvoinnin mittaamisen ympärillä johti sekä sosiaali-indikaattoriliikkeen syntyyn että pyrkimykseen määritellä bruttokansantuote uudelleen. Niin sanotut yhteiskunnallisen kehityksen mittarit ovat osa jälkimmäistä perinnettä. Tarkoitan tässä yhteiskunnallisen kehityksen mittareilla kansantalouden tilinpidon pohjalta rakennettuja mittareita sekä eirahamääräisiä yhteiskunnallista kehitystä mittaavia indikaattoreita. Hyvinvointitutkimusta koskevassa kirjallisuudessa nämä mittarit esitetään tyypillisesti pelkästään hyvinvoinnin mittareina (esim. Saari toim. 2011). Kirjallisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että yhteiskunnallisen kehityksen mittarit ovat syntyneet kahden ajatuksen myötävaikutuksesta: kestävän kehityksen näkökulma sekä Easterlinin paradoksi ovat synnyttäneet keskustelun, jonka seurauksena hyvinvointitutkimus on joutunut uudelleenarvioinnin kohteeksi.

Hoffrénin (2010, 29) mukaan taloudellisten hyvinvointimittareiden taustalla on taloustieteilijä John Hicksin vuonna 1948 esittämä ajatus ajatus kestävästä tulosta. Sillä tarkoitetaan enimmäismäärä, jonka henkilö tai talous voi kuluttaa tietyn ajanjakson kuluessa ilman että seuraavan ajanjakson kulutus vähentyy (mt.). Taloustieteissä syntyikin ajatus niin sanotusta vihreästä BKT:stä jo 1970-luvulla, minkä jälkeen on kehitetty erilaisia mahdollisuuksia huomioida esimerkiksi luonnonvarojen kulutus ja kestävän kehityksen näkökulma kansantalouden tilinpidossa (Mt., 26). Hoffrén ja Rättö (2011, 225) toteavat, että Hicksin ajatus on 2000-luvun kahden keskeisen taloudellisen hyvinvointi-indikaattorin (ISEW ja GPI) taustalla. Nämä uudet indikaattorit kertovat "yhteiskunnan kestävästä taloudellisesta hyvinvoinnista ja mahdollisuuksista ylläpitää vastaavaa hyvinvoinnin tasoa myös tulevaisuudessa". Juho Saaren (2011b, 72) arvion mukaan hyvinvointitutkimuksessa on nykyään pyrkimys sovittaa yhteen hyvinvointi-indikaattorit ja kestävä kehityksen tavoitteet.

Toinen keskeinen ajatus, joka on synnyttänyt paineen muodostaa uusia, nimenomaan hyvinvointia mittaavia indikaattoreita BKT:n rinnalle, on Easterlinin paradoksi.

Easterlinin paradoksilla tarkoitetaan siis tilannetta, jossa koettu hyvinvointi ei kasva huolimatta talouden kasvusta. Ajatus talouskasvun ja koetun hyvinvoinnin positiivisen korrelaation taitumisesta tietyn rajan jälkeen on Hoffrénin ja Rätön (2011, 221) mukaan yleisesti hyväksytty ajatus taloustieteiden piirissä. Tässä mielessä BKT:tä ei voi (enää) pitää hyvinvoinnin mittarina.

6.2 Maltillinen kulutus ja aito kehitys hyvinvoinnin mittana

Suomessa yhteiskunnallisen kehityksen mittareiden kehittämisen ei tunnu olevan omaa varsinaista perinnettä. Pääosa kirjallisuudessa referoi muualla kehitetyjä mittareita ja niiden edesottamuksia (esim. Hoffrén 2010, Hoffrén ja Rättö 2011). Mittareiden ympärillä käydyn keskustelun kannalta keskeisin hahmo on kuitenkin Tilastokeskuksen tutkimuspäällikkö Jukka Hoffrén, joka on tehnyt ympäristötaloustieteen näkökulmasta lisensiaatintyön (1999) ja väitöskirjan (2001). Keskeinen ajatus molempien töiden takana on hyvinvoinnin tuottamisen vaatiman ekologisen jalanjäljen mittaaminen. Hoffrénin kanssa yhteistyössä on toiminut Hanna-Kaisa Rättö (Hoffrén & Rättö 2011; Rättö 2009). Lähestymistapa on poikkeuksellisen mittariorientoitunut. Sekä Hoffrén (Hoffrén ym. 2010) että Rättö (2009) käsittelevät lähinnä hyvinvoinnin mittaamista eivätkä juurikaan hyvinvointiteoriaa sellaisenaan, mikä on haasteellista käsitetutkimuksen kannalta.

Toisen haasteen analyysille luo mittareiden määrä ja monipuolisuus. Mittareita käsittelevässä selvityksessä listataan kuusitoista eri indikaattoria tai indeksiä, jotka perustuvat joko kansantalouden tilinpitoon tai ei-rahamääreisiin muuttujiin, joita ovat esimerkiksi erilaiset indeksit (Hoffrén ym. 2010). Easterlinin paradoksi ja kestävä kehityksen näkökulma ovat synnyttäneet runsaan kokoelman erilaisia indeksejä ja indikaattoreita, jotka Hoffrén (2010, 30–31) jakaa kahteen luokkaan: bruttokansantuloa korjaavat mittarit sekä ei-rahamääräiset mittarit. Kuvio 10 on Hoffrénin ja Rätön (2011, 229) tiivistys joidenkin mittareiden ja indeksien keskeisistä ominaisuuksista.

Mittari	Painotus/yhteismitallistamisen mittayksikkö	Mittarin kuvausalue	Näkökulma hyvinvoinnin mittarina
Bruttokansantuote (BKT)	Rahamääräinen	Taloudellisen tuotannon kehitys	Kuvaa käytettävissä olevaa kulutuspotentiaalia
Todelliset säästöt (GS), (korjatut nettosäästöt ANS)	Rahamääräinen	Yhteiskunnan nettopääoman kehitys	Kertoo, elääkö talous yli varojensa, jos huomioidaan rakennetun, inhimillisen ja luonnonpääoman käyttö
Aidon kehitykseen indikaattori (GPI), Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi (ISEW)	Rahamääräinen	Yhteiskunnallisen, ympäristöllisen ja taloudellisen kestävyuden yhdistäminen	Mittaa hyvinvointiin vaikuttavien taloudellisten, yhteiskunnallisten ja ekologisten tekijöiden kehitystä
Inhimillisen kehityksen indeksi (HDI)	Indeksi	Yhteiskunnan inhimillisen hyvinvoinnin kehitys	Kuvaa yhteiskunnan kehityspotentiaalia
Ekologinen jalanjälki (EF)	Pinta-ala (hehtaaria)	Käytettävissä olevan ympäristöresurssien arviointi	Arvioi kehityksen ekologista kestävyyttä

Kuvio 10. Hyvinvoinnin mittarit Hoffrénin ja Rätön (2011, 229) mukaan

Kuviosta nähdään, mikä on kunkin mittarin mittayksikkö, kuvausalue sekä näkökulma hyvinvointiin. Näistä mielenkiintoisin ulottuvuus on tietenkin viimeisin. Kuten edellä totesin, on mittareita huomattavasti enemmän kuin mitä kuviossa on esitelty. Suomalaisen keskustelun kannalta relevantit mittarit, GPI ja ISEW, on siinä kuitenkin esitetty. Hoffrén on väitöskirjassaan (2001, 208) soveltanut Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksin (ISEW) suomalaiseen yhteiskuntaan. Hanna-Kaisa Rättö (2009) on puolestaan käyttänyt Aidon kehityksen indikaattoria (GPI). Hoffrén ja Rättö (2011) kuvaavat yhteissä artikkelissaan suomalaisen yhteiskunnan hyvinvoinnin kehitystä näiden molempien mittareiden kautta. Tarkastelen seuraavassa näitä mittareita käsitetutkimuksen keinoin.

Hoffrén ja ISEW: Enemmän on parempi (tiettyyn rajaun saakka)

Väitöskirjassaan Hoffrén (2001, 20) pyrkii löytämään mittareita kansantalouden ekotehokkuuden mittaamiseksi. Ekotehokkuuden näkökulmasta laadun on korvattava määrä: tarkoitus on vähentää yhteiskunnan tuottamia ympäristöongelmia pyrkimällä

määrällisen kasvun sijaan laadulliseen kasvuun. Laadulliseen kasvuun pyritään tekemällä päätöksiä, jotka vähentävät tuotannon myötä syntyviä ympäristöhaittoja ja takaavat "hyvän" elämän yksilöille (mt., 12, 20). Vaikka väitöskirjan aukikirjoitettu tavoite on ekotehokkuuden eikä hyvinvoinnin mittaaminen, joutuu Hoffrén ottamaan kantaa myös kysymykseen hyvinvoinnista. Hoffrén onkin toisaalla (esim. 2010) käsitteellistänyt hyvinvoinnin mittareiksi samoja mittareita, joita väitöskirjassa käsitellään tuotannon ekotehokkuuden mittareina.

Hyvinvoinnista Hoffrén (2001) käyttää väitöskirjassaan englannin kielen termiä *welfare* eikä *well-being*. Ero näiden välillä määritellään seuraavasti: "welfare is a state derived from the satisfaction of wants or needs evoked by our dealings with scarce means, and well-being is a state the satisfaction of wants or needs evoked by our dealings with scarce means and non-economic factors"⁶ (mt., 68). Edelleen, "well-being" on jotain enemmän kuin pelkästään taloudellinen käsite, "welfare", joka on esitettävissä rahamääräisenä (mt.). Tapa käsitteellistää hyvinvointi nojaa taloustieteiden piirissä tyypilliseen ajatukseen, jonka mukaan yksilöiden hyvinvointi kasvaa kulutuksen myötä, koska kulutuksen kautta ihmiset tyydyttävät tarpeensa ja halunsa. Siten myös korkeammat tulot tarkoittavat korkeampaa tarpeiden ja halujen tyydytyksen astetta eli korkeampaa hyvinvoinnin tasoa. (Hoffrén 1999, 39.)

Huolimatta siitä, että käsitteellinen näkökulma perustuu perinteiseen taloustieteelliseen viitekehykseen, ei Hoffrénin tapaa ymmärtää hyvinvointi voi samaistaa ajatukseen esimerkiksi BTK:sta hyvinvoinnin mittarina. Hoffrén on nimittäin toistuvasti kritisoinut BKT:n käyttämistä hyvinvoinnin mittarina (kts. esim. Hoffrén ym. 2011). Tulkintani mukaan Hoffrénin hyvinvointikäsitys on tätä laajempi sisältäen kolme keskeistä elementtiä: yksilön kokemus / saama hyöty, ekotehokkuus, yhteiskunnallinen kehitys. Nämä näkökulmat tulevat esiin Hoffrénin BKT-kritiikissä.

ISEW-indeksi, jonka Hoffrén siis käsitteellistää hyvinvoinnin mittariksi, pyrkii kuvaamaan "kestävän taloudellisen hyvinvoinnin kehitystä ottamalla huomioon myös ne tekijät, jotka kansantaloudentilinpito jättää huomioimatta" (Hoffrén 1999, 55). BKT:n huomioivan "materiaalisen" tai "taloudellisen" hyvinvoinnin lisäksi ISEW

6 Käännös: "Hyvinvointi [terminä well-fare] on tila, jossa niukkoihin resursseihin kohdistuvat tarpeet tai halut ovat tyydytetyjä, hyvinvointi [terminä well-being] on tila, jossa niukkoihin resursseihin ja ei-taloudellisiin tekijöihin kohdistuvat tarpeet tai halut ovat tyydyttyjä".

huomioi ei-markkinoilla tapahtuvan tuotannon, taloudellisen toiminnan syntyvien vahinkojen korvaavan tuotannon, ympäristövahingot, tulevaisuuden hyvinvoinnin tason heikkenemisen nykyisen (liika)kulutuksen seurauksena, hyvinvoinnin hankkimiseen kuluneen työpanoksen ja tulonjaon (mt.).

Hoffrénin BKT-kritiikki eroaa siinä mielessä vertaisistaan, että se ei perustu hyvinvointitaloustieteeseen kohdistettuun kritiikkiin, joka kyseenalaistaa kulutusvalintojen käyttämisen mieltymysten tai preferenssien mittana ja siten hyvinvoinnin mittana (ks. esimerkiksi Simpura & Uusitalo 2011, 107–108). Sen sijaan Hoffrén kritisoi BKT:n käyttöä siitä, että se ei ole tarpeeksi laaja, eli se ei ota huomioon esimerkiksi ekologista näkökulmaa, ei-markkinoilla tapahtuu toimintaa ja tulonjakoa. Ongelma ei siis piile niinkään taloustieteen hyvinvointiteoriassa, vaan kyse on mittareiden kattavuuden puutteesta.

Hyvinvointiteorian kannalta ISEW-indeksin käyttäminen muodostaa tulkitsijalleen hankaluuksia siinä mielessä, että se tuntuu sekoittavan makro- ja mikrotason teorioita. Mikrotasolla hyvinvointi palautuu yksittäisten ihmisten kulutusmahdollisuuksiin ja kykyyn hyödyntää markkinoiden ulkopuolista toimintaa (yleensä erityyppisiä palveluita), kun taas makrotasolla edellytetään kansantalouksien toimimista ekotehokkuuden periaatteiden mukaisesti. Teoreettinen linkki ympäristöä koskevien makrotason ilmiöiden ja yksittäisten ihmisten hyvinvoinnin välillä perustuu ”hyvinvoinnin materiaaliseen perustaan” (Hoffrén 1999, 33) eli tässä tapauksessa luonnon kykyyn tarjota elämälle välttämättömät puitteet. Ympäristön tilan ajatellaan olevan tässä mielessä suoraan yhteydessä yksilöiden hyvinvointiin.

Hyvinvointitaloustieteeseen pohjaava käsitys hyvinvoinnista asettuu ristiriitaan esimerkiksi tarveteoreettisten lähestymistapojen kanssa asettaessaan tarpeet ja halut samalle lähtöviivalle. Tässä mielessä se on ristiriidassa esimerkiksi Allardtin aloittaman hyvinvointitutkimuksen perinteen kanssa. Samalla se tekee ihmisistä itsestään hyvinvointinsa parhaita arvioijia hyvinvointitaloustieteen ja resurssiteoreettisen lähestymistavan perinteen mukaisesti. ISEW eroaa BKT:sta hyvinvoinnin mittarina siinä mielessä, että se asettaa rajat kulutukselle. Siten ISEW ei osallistu keskusteluun koetusta hyvinvoinnista, terveydestä tai tarpeista osana hyvää elämää, vaan se tyytyy tarkastelemaan hyvää elämää halujen tyydyttämisen kautta.

Jos ISEW:ä ajatellaan hyvän elämän näkökulmasta, voi Hoffrénin näkemyksen tiivistää seuraavasti: hyvää elämää elää ihminen, joka saa tyydytettyä mahdollisimman pitkälle kaikki mahdolliset tarpeensa ja halunsa sikäli kuin ympäristön uusiutumiskyky sen sallii. Hyvinvointi ei siis ole tyytyväisyyttä tietynä ajankohtana tai tiettyä resurssien tasoa, vaan se pitää sisällään myös aikaulottuvuuden. Jotta voi kutsua itseänsä hyvinvoivaksi, on voitava hyvin myös tulevaisuudessa. Kontrastina onnellisuustutkimukseen ja kenties hyvinvointitaloustieteeseen, asettaa Hoffrén hyvinvoinnin normatiivisia ehtoja, tehden hyvinvoinnin määritelmästä sekä mittarista luonteiltaan objektiivisia. Tässä mielessä Hoffrénin avaus on poikkeuksellinen. Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinteessä on pyritty pidättäytymään antamasta hyvälle elämälle määreitä, kun taas Hoffrén esittää, ettei hyvää elämää ole elämä, jota eletään ”velaksi” tai ”yli rajojen”.

GPI: Hyvinvointi on aitoa kehitystä

Toinen suomalaisen keskustelun kannalta keskeinen mittari, Genuine Progress Indicator (GPI) suomennetaan Aidon Kehityksen Indikaattoriksi. Nimi sinällään ei viittaa hyvinvointiin, mutta keskustelussa se on käsitteellistetty hyvinvoinnin mittariksi (ks. Rättö 2009; Hoffrén & Rättö 2011).

GPI on nimensä ja tulkitsijoidensa siunauksesta sekä *kehityksen* että *todellisen hyvinvoinnin* mittari. Mittarin mahtipontinen nimi viittaa nähdäkseni BKT:n kritiikkiin; väärinymmärrykseen, jonka seurauksena BKT:n kasvu samaistettiin yhteiskunnalliseen kehitykseen ja hyvinvoinnin kasvuun. Esimerkiksi Rättö (2009) asettaa tiivistelmässään BKT:n ja GPI:n vastakkain siten, että sanapari ’todellinen hyvinvointi’ kytkeytyy jälkimmäiseen. Kehitykseen mittari ja hyvinvointi samaistetaan johtuen hyvinvoinnin asemasta yhteiskuntapolitiikan keskeisenä tavoitteena.

Kuten ISEW, pohjautuu myös GPI ympäristönäkökulmaan. Rättö (2009, 41) lähteekin liikkeelle uuden, todellisen hyvinvoinnin mittarin kehittämiseksi Rooman klubin raportin jälkimainingeista, joiden seurauksena herättiin luonnonvarojen ehtymiseen ja ympäristöongelmien kasvuun. Herätyksen myötä YK:n piirissä syntyi lopulta ajatus kestävästä kehityksestä kolmen eri ulottuvuuden (taloudellinen, yhteiskunnallinen,

ekologinen) kokonaisuutena. Taloustieteissä kestävyyttä on ajateltu lähinnä hyvinvoinnin pysymisenä vähintään edellisenä tasolla. (Rättö 2009, 41.)

Ajatus kestävydestä on keskeinen Rätön hyvinvoinnille antaman merkityksen kannalta. Hyvinvoinnin käsitteestä Rättö (2009, 41) kirjoittaa seuraavasti:

Hyvinvoinnin käsitteessä yhdistyvät taloudellisen kestävyuden tuotantokeskeinen näkökulma, yhteiskunnallisen kestävyuden ihmiskeskeinen näkökulma ja ympäristön kestävyuden ekologinen näkökulma

Ja, vaikka Rättö myöntääkin (mt., 43), ettei GPI ole täydellinen tai lopullinen hyvinvoinnin mittari, toteaa hän, että GPI:n tarkoituksena on ”kertoa yhteiskunnan hyvinvoinnin tilasta sekä hyvinvoinnin tuottamisen kestävydestä” (mt.).

Hyvinvoinnista puhutaan tekstissä ainakin ”taloudellinen”, ”kestävä” ja ”kestävä taloudellinen” etuliitteiden kautta. Jos onnellisuuden tapauksessa hyvinvointi sai merkityksensä synonyymien kautta (kts. Luku 3), syntyy Rätön tekstissä merkitys etuliitteiden kautta. Taloudellinen hyvinvointi viittaa taloustieteiden piirissä elävään ajatukseen hyvinvoinnin kartuttamisesta kulutuksen kautta. Kestävällä hyvinvoinnilla tarkoitetaan kestävä kehityksen ajatuksen mukaisesti yhteiskunnallista, ekologista sekä taloudellista kestävä hyvinvointia. GPI:stä Rättö (mt., 41–43) puhuu kestävä taloudellisen hyvinvoinnin mittarina.

Vaikka GPI:ssä (kuten ISEW:ssä) tarkastellaan tuotannon sijaan yksityistä kulutusta (Rättö 2009), perustuu ajatus hyvinvointiteoreettisesti hyvinvointitaloustieteen perusajatuksen, jonka mukaan kuluttamalla saadaan hyötyä eli hyvinvointia. Siten GPI:n sisältämä käsitys samaistuu ISEW:n vastaavaan, eli halujen tyydytykseen. Samalla se pitää sisällään ajatuksen, jonka mukaan tulevaisuuden hyvinvointi määrää myös tämän hetkisen hyvinvoinnin tason – mikäli luonnonvarojen ylikulutus johtaa tulevaisuudessa hyvinvoinnin laskuun, näkyy tämä muutos käytännössä myös GPI:ssä.

6.3 Hyvä elämä kestävän talouden yhteiskunnassa

Sekä GPI ja ISEW ovat taloustieteellisen ajattelun pohjalta syntyneitä hyvinvoinnin mittareita. Kummankin lähtökohdat ovat ekologisessa kriisissä ja taloustieteellisen onnellisuustutkimuksen tuloksissa ja niistä kummunneessa BTK:n kritiikissä. Huolimatta siitä, että mittareiden lähtökohtana on nimenomaan BKT:hen kohdistettu kritiikki, ei kummassakaan mittareissa noteerata kritiikkiä, jossa kyseenalaistetaan hyvinvointitaloustieteen käsitys hyvinvoinnista.

Hyvinvoinnille annettu merkitys tyypistyy mittareissa samankaltaiseksi kuin hyvinvointitaloustieteen (ja yleisemmin taloustieteen) piirissä on aiemminkin esitetty: ihmisen hyvinvointi samaistuu edelleen kulutukseen. Hoffrénin ja Rätön lähestymistavat lähestyvät hyvinvointia myös kestävän kehityksen ja ympäristön käsitteiden kautta. Hyvinvointi kytkeytyy tällöin ympäristön, talouden ja kehityksen käsitteisiin ja näiden alakäsitteisiin.

Hyvinvoinnin ulottaminen ympäristön tilaan ja ajatukseen kestävästä kehityksestä tekee näistä mittareista poikkeuksellisia suhteessa aiempaan. Hyvinvoinnille annetut merkitykset ovat ponnistaneet tyypillisesti yksittäisen ihmisen tilaa kuvaavista käsitteistä, kuten tarpeet, halut tai resurssit. Ympäristön tila ja kestävän kehityksen näkökulma eivät sinänsä koske yksittäisiä ihmisiä, vaan laajentavat hyvinvoinnin käsitteellisesti koskemaan myös yksilön ja hänen ympäristönsä (merkityksessä luonto) keskinäisiä suhteita.

Hyvää elämää koskeviin keskusteluihin yhteiskunnallisen kehityksen mittareissa ei eksplisiittisesti osallistuta. Koska mittarit kuitenkin käsitteellistetään nimenomaan hyvinvoinnin mittareiksi, osallistuvat ne väistämättä tähän keskusteluun. Mittareiden mukaan hyvää elämää on elämä, jossa halut ja tarpeet on mahdollisimman pitkälle tyydytetty ottaen huomioon luonnon kestokyky. Hyvää elämää ei siten voi tarkastella ainoastaan yksilön näkökulmasta, vaan ympäristön tila asettaa ehdot, joiden toteutuessa on yksilönkin hyvä elämä mahdollista.

7 Hyvinvointi ja kysymys hyvästä elämästä hyvinvointitutkimuksessa

7.1 Monimerkityksellinen hyvinvointi

Aloittaessani pro-gradu työtäni ajattelin, että hyvinvointi on sekava käsite, joka tarvitsee selkeyttämistä. Nyt ajattelen, että sekavaa käsitettä on vaikea selkeyttää, sillä yhtä, kirkastamista vailla olevaa, merkitystä ei ole. Yksiselitteiseen selkeyteen pyrkimisen sijaan suosittelen käsitteellisestä sekavuudesta syntyvään ahdistukseen käsitteiden monipuolisuuden tunnustamista. Koska jokaisella käsitteellä on monia merkityksiä, joista yksikään ei ole lopullinen, on syytä kiinnittää huomio näiden merkitysten kokonaisuuteen yhden merkityksen sijasta. Tämä sinänsä yksinkertainen oivallus muodostaa nyt graduni kiinnostuskohdan: kuten tulkitsevan käsitetutkimuksen perinteessä (Takala & Lämsä 2001) ajatellaan, käsitteiden merkitys määräytyy suhteessa toisiin käsitteisiin, eikä ulkopuolisiin objekteihin. Tästä syystä käsitteistä kiinnostuneen on nähdäkseni käännettävä katseensa käsitteiden käyttöön.

Käsitteiden käyttöä purkava tutkimusote poikkeaa suomalaisen hyvinvointitutkimuksen perinteestä. Suomessa on pitkään nojattu erilaisiin luokitteluihin hyvinvoinnista keskusteltaessa. Näistä tyypillisin on luokittelu objektiiviseen ja subjektiiviseen hyvinvointiin. Omassa tutkimuksessani tulin siihen tulokseen, että 2000-luvun hyvinvointitutkimusta ei voi enää tyydyttävästi kuvailla näiden luokitusten perusteella, vaan hyvinvointitutkimusta on lähestyttävä käsitteiden käytöstä käsin.

Näiden ajatusten myötä muotoutui graduni lopullinen tavoite: kartoittaa hyvinvointitutkimuksessa hyvinvoinnille annettujen merkitysten kokonaisuus käsitetutkimuksen keinoin sekä tulkita kyseistä kokonaisuutta hyvän elämän näkökulmasta. Selkeyttämisen sijaan tarkoitukseni oli kuvata merkitysten kokonaisuuden. Huolimatta merkitysten kirjavuudesta, lähdin kuitenkin liikkeelle siitä, että kaikkia hyvinvointitutkimuksen käsitteitä yhdistää ainakin yksi asia – ne voidaan ajatella kannanottoina kysymykseen hyvästä elämästä. Merkitysten kokonaisuuden kuvailun lisäksi tulkitsin gradussani käsitteitä siitä näkökulmasta, että minkälaisen käsityksen hyvästä elämästä ne pitävät sisällään. Tarkoitukseni oli tarjota pelkän kuvailun lisäksi vertailukohta merkitysten välille.

Sitouduin luvussa kaksi tulkitsevan käsitetutkimuksen alalajiin, jonka aukikirjoitettu tavoite on kuvata tutkittavan käsitteen merkitysten kokonaisuus. Tähän en tämän tutkimuksen puitteissa pystynyt tai lopulta edes pyrkinyt, vaan tyydyin valitsemaan neljä käsitettä, joiden katsoin olevan 2000-luvun hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeisiä. En usko, että minkään käsitteen – puhumattakaan hyvinvoinnin kaltaisesta käsitteestä – merkitysten kokonaisuutta on mahdollista kuvailla täydellisesti. On tyydyttävä yksinkertaistuksiin ja rajauksiin, jotta voi sanoa edes jotain kokonaisuudesta.

7.2 Käsitteellinen kartta

Tunnistin kirjallisuushakujen ja hyvinvointitutkimusta koskevan kirjallisuuden perusteella neljä erillistä lähestymistapaa hyvinvoinnin käsitteeseen: elinolot, elämänlaatu, subjektiivinen hyvinvointi ja kestävä (taloudellinen) hyvinvointi. Lähestymistavalla tarkoitan tässä niitä käsitteitä, joiden kautta hyvinvointi ymmärretään ja määritellään.

Puhtaasti julkaisujen määrän perusteella näistä tyypillisin suomalaisessa hyvinvointitutkimuksessa lienee elinolotutkimus, joka on yhteydessä pohjoismaiseen hyvinvointitutkimuksen perinteeseen. Määrittävän käsitteen, elinolojen, lisäksi käsitteinä käytetään kokemuksen, terveyden, sosiaalisten suhteiden ja aineellisen tai materiaalisen hyvinvoinnin käsitteitä. Näiden käsitteiden keskinäistä suhteista on vaikea oman aineistoni perusteella sanoa juuri mitään lopullista. On kuitenkin syytä huomioida elinolojen käsitteen keskeisyys: ainoastaan elinoloille annettiin ajoittain asema totaalisenä käsitteenä, joka kattaa myös muut aiemmin mainitut ominaisuudet ja vastaa siten hyvinvointia. Toisaalta aineistossa elinolot nähtiin myös hyvinvointia kapeampana käsitteenä. Yllättävään asemaan elinolotutkimuksessa nousi kuitenkin kokemuksen käsite. Mitä lähemmäksi 2010-lukua aineistossa etenee, sitä vahvemmin hyvinvointi kytkettiin kokemukseen. Hyvinvoinnin ymmärtäminen kokemuksena asettuu mielenkiintoiseen suhteeseen pohjoismaisen perinteen kanssa. Nimittäin ne tekijät, joiden ajateltiin aiemmin olevan hyvinvoinnin ulottuvuuksia tai osa-alueita, ovat nyt ainoastaan hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä.

Toinen keskeinen käsite, jonka kautta hyvinvointia lähestytään on elämänlaatu. Elämänlaatu saa aineistossa erilaisia merkityksiä, jotka kytkeytyvät eri tavoin hyvinvointiin ja jotka siten antavat hyvin erilaisen kuvan hyvästä elämästä. Keskeinen ero elämänlaadun ja hyvinvoinnin käsitteiden välillä koskee subjektiivisen hyvinvoinnin, tyytyväisyyden ja kokemuksen kaltaisia käsitteitä. Niillä on tiiviimpi yhteys elämänlaatuun kuin hyvinvoinnilla, joka voidaan myös ymmärtää ilman näitä käsitteitä. Samanaikaisesti elämänlaatua määriteltäessä käytetään esimerkiksi elinolojen käsitettä, jonka tyypillisesti ajatellaan kuuluvan niin sanotun objektiivisen hyvinvoinnin alle. Lisäksi elämänlaatu-käsitteellä on hyvinvointia tiiviimpi yhteys fysiologiaan ja terveystutkimukseen. Tämä tulee erityisesti esiin gerontologisessa tutkimuksessa. Verrattuna elinoloihin tarkoittaa hyvinvoinnin ymmärtäminen elämänlaadun kautta korostetumpaa yhteyttä subjektiivisen hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden käsitteisiin sekä terveyteen.

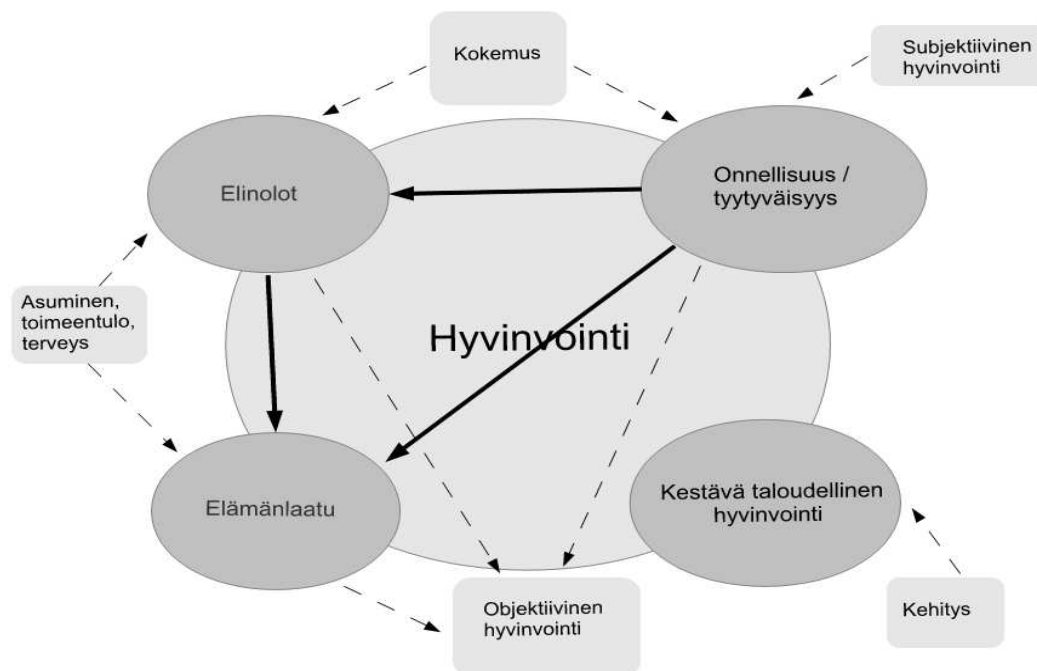
Kolmas keskeinen käsite, jonka kautta hyvinvointi saa 2000-luvulla merkityksensä on subjektiivinen hyvinvointi. Subjektiivinen hyvinvointi poikkeaa esimerkiksi elinoloista ja elämänlaadusta ratkaisevasti siinä, että oman tulkintani mukaan se saa merkityksensä kahden muun käsitteen, tyytyväisyyden ja onnellisuuden, kautta. Analyysin olisi voinut rakentaa pelkästään subjektiivisen hyvinvoinnin käsitteen pohjalta, mutta aineistoa tarkastellessani alkoi vaikuttaa siltä, että onnellisuuden ja tyytyväisyyden käsitteiden kohtelemisen yhtenä ja samana tekisi vääryyttä hyvinvointitutkimukselle. Kun aineistossani hyvinvoinnille annetaan merkitys subjektiivisen hyvinvoinnin kautta, käytetään joko onnellisuuden tai tyytyväisyyden käsitteitä. Näistä tyytyväisyys on ollut suomalaisen keskustelun kannalta keskeisempi, mutta onnellisuus on herättänyt 2000-luvulla enemmän keskustelua.

Tyytyväisyyttä ja onnellisuutta käytetään usein synonyymeina. Aineistossani näille, ja siten hyvinvoinnille, annetut merkitykset ovat osittain päällekkäisiä, mutta eroavat kuitenkin toisistaan. Onnellisuus saa usein merkityksensä tunteiden tai affektin käsitteen kautta, tyytyväisyys ei. Tyytyväisyyden ja onnellisuuden merkitykset vastaavat toisiaan silloin, kun niiden katsotaan edustavan yksilön arviota elämästään. Esitin aiemmin, että kun onnellisuutta tai tyytyväisyyttä ei lähestytä tunteiden kontekstissa, muistuttavat ne enemmän mielipidettä kuin tunnetta. Subjektiivisen hyvinvoinnin, tyytyväisyyden ja onnellisuuden käsitteiden yhdistelmien kautta voidaan hyvinvoinnille antaa keskenään

hyvinkin erilaisia merkityksiä.

Neljäs hyvinvointitutkimuksen kannalta keskeinen käsite on kestävä taloudellinen hyvinvointi. Hyvinvointi saa tällöin merkityksensä kestävä kehityksen ja taloudellisen hyvinvoinnin käsitteiden kautta. Ero elinolot-, elämänlaatu- ja subjektiivinen hyvinvointi käsitteisiin on suuri. Hyvinvointia ei nimittäin arvioida pelkästään yksilön tarpeiden, resurssien, halujen tai toiveiden toteutumisen tai muun vastaavan perusteella. Hyvinvointi tässä merkityksessä tarkoittaa käsitteen laajentumista koskemaan myös ympäristön tilaa sekä ajallista ulottuvuutta. Hyvinvoinnilla ei enää tarkoiteta yksilön ja yhteiskunnan tilaa tässä ja nyt, vaan ollakseen todella hyvinvoiva, on oltava hyvinvoiva myös tulevaisuudessa.

Näiden käsitteiden kautta hyvinvoinnille rakentuvat merkitykset eivät toki ole toisistaan riippumattomia, vaan merkitykset rakentuvat osittain toistensa kautta. Työn edetessä kiinnitin huomiota siihen, kuinka jotkut käsitteet ovat monien merkityksen taustalla, toiset taas kiinnittyvät tiiviimmin yhteen. Olen tiivistänyt kuvioon 11 hyvinvointitutkimuksen neljä keskeistä käsitettä sekä niihin kytköksissä olevat muut käsitteet. Kokonaiset viivat kertovat yhteyksistä neljän ”pääkäsitteen” välillä, katkoviivat yhteyksistä muiden hyvinvointitutkimuksen käsitteiden yhteyksistä pääkäsitteisiin. Käsitteiden väliset suhteet kertovat, minkä käsitteiden yhdistelmien kautta hyvinvoinnille rakennetaan merkitys. Esimerkiksi kokemuksen käsitettä käytetään viitekehyksenä sekä elinolojen että tyytyväisyyden käsitteiden yhteydessä.

Kuvio 11. Hyvinvointitutkimuksen käsitteellinen kartta

Onnellisuuden ja tyytyväisyyden käsitekokonaisuus on läsnä myös elinolojen ja elämänlaadun käsitekokonaisuuksissa. Sekä elinolojen että subjektiivisen hyvinvoinnin käsitekokonaisuuden taustalla näkyy kokemuksen käsite. Elämänlaatu puolestaan rakentuu elinolojen ja tyytyväisyyden/onnellisuuden kautta. Vaikka hyvinvoinnille tutkimuksessa rakentuvat merkitykset poikkeavat toisistaan, ovat hyvinvoinnin määrittelyssä käytetyt käsitteet kytköksissä toisiinsa. Sekä elinoloja, elämänlaatua ja tyytyväisyyttä/onnellisuutta yhdistää merkityksen muodostaminen objektiivisen hyvinvoinnin käsitteen kautta.

Muista käsitteistä poikkeaa kestävä taloudellinen hyvinvointi, joka ei ole suoraan ole kytköksissä muihin käsitteisiin. Vaikka kestävyys-teema ei aineistossani yhdisty muuhun kuin yhteen, taloudelliseen käsitteeseen, käydään kestävyydestä keskustelua myös sosiaalipolitiikan piirissä. Sosiaalipolitiikan tutkijat Tuula Helne ja Tuuli Hirvilampi (2012) toivovat, että sosiaalipolitiikassa omaksuttaisiin laajempi hyvinvointikäsite, joka ”mahdollistaa hyvän elämän edellytykset sekä itsellemme että tuleville sukupolville, lajista riippumatta”. Kirjoittajat esittävät, että hyvinvointikäsitettä tulisi laajentaa siten, että se käsittäisi kulutuksen lisäksi myös ihmisen luontosuhteen. Juho Saari (2011c, 338) puolestaan arvioi, että yksi

hyvinvointitutkimuksen ajankohtaisista teemoista on sosiaalisesti kestävä kehitys. Hyvinvoinnista käydään siis sosiaalipolitiikankin piirissä keskustelua kestävyiden ja kehityksen termien kautta.

2000-luvun puolivälissä Sauli ja Simpura (2005, 18) esittivät, että EU-Euroopassa hyvinvointi-käsite kytkeytyy syrjäytymisen ja köyhyyden kaltaisiin käsitteisiin. Omassa aineistossani hyvinvointi ei kuitenkaan kytkeydy köyhyyteen tai syrjäytymiseen. Sen sijaan hyvinvointitutkimuksen keskeiset käsitteet rakentuvat suhteessa subjektiivisen hyvinvoinnin käsittekokonaisuuteen, joka usein asetetaan vastakkain resursseja painottavien syrjäytymisen ja köyhyyden käsitteiden kanssa. Jos hyvinvointitutkimusta tarkastelee hyvinvoinnin merkitysten kautta, voi sanoa, että se on oikeastaan lähtenyt päinvastaiseen suuntaan, kuin Sauli ja Simpura arvioivat. Yksi onnellisuuden ja tyytyväisyyden tutkimuksen tausta-ajatuksista nimittäin on, että kun väestön resurssit saavuttavat tietyn tason, ei niillä ole enää merkitystä hyvinvoinnin kannalta, vaan hyvinvointivajeita ilmenee lähinnä tyytyväisyyden tai onnellisuuden alueella.

Syrjäytymisen tai köyhyyden sijaan 2000-luvulla hyvinvointi on siis tiiviissä yhteydessä onnellisuuden, tyytyväisyyden ja kestävyiden käsitteisiin. Hyvinvoinnin merkityksen ja hyvinvointitutkimuksen käsitteistön muutos kulkee käsi kädessä yhteiskuntapoliittisen, hyvinvointia ja hyvinvointivaltiota koskevan keskustelun kanssa. Tähän on liittynyt on näkemystäni mukaan hyvä pohtia, minkälainen käsitys hyvästä elämästä näihin käsitteisiin liittyy.

7.3 Hyvinvointitutkimus hyvää elämää arvioimassa

Lähtökohtani mukaan hyvinvointitutkimus on määritelmällisesti normatiivista eli se voi koskaan tyytyä vain kuvailemaan yhteiskunnan, väestöryhmän tai yksilön hyvinvointia, vaan hyvinvointi-käsitteen käyttäjä joutuu väistämättä ottamaan kantaa kysymykseen hyvästä elämästä. Vaikka tämä usein tunnustetaan, ei hyvää elämää pohtiva ote ole kokemukseni mukaan juurtunut hyvinvointitutkimukseen, vaan kysymys hyvästä elämästä joko sivuutetaan maininnalla tai se jää mainitsematta.

Itselleni hyvä elämä kiteytyi lopulta kaikkia hyvinvoinnille annettuja merkityksiä

yhdistäväksi tekijäksi ja kriteeriksi, jonka perusteella merkityksiä voi verrata. Tämä edellytti lisätulkintaa itse merkitysten löytämisen ohella. Lähestyin merkityksiä yhden yksinkertaisen periaatteen nojalla (”mitä korkeampi hyvinvoinnin taso, sitä parempaa elämää”), vaikka esimerkiksi filosofian piirissä tehty tutkimus olisi tarjonnut hienojakoisempiakin erotteluja, luokitteluja ja näkökulmia. Matka syvemmälle filosofiaan jäi kuitenkin tekemättä, sillä katsoin yksinkertaisen periaatteen tarjoavan pro gradu -tasoiselle tutkimukselle riittävästi näkökulmia.

Tutkimuksessa hyvinvoinnille annetut merkitykset arvioivat hyvää elämää hyvin erilaisin periaatein. Suurin ero on kestävän hyvinvoinnin ja muiden kolmen käsitekokonaisuuden välillä. Kestävä hyvinvoinnin piirissä hyväksi elämäksi katsotaan mahdollisimman suuri kulutustaso. Mahdollisen rajat eivät kuitenkaan määräydy sen mukaan, kuinka paljon kukin pystyy haalimaan kulutuspotentiaalia, vaan maapallon ekologisten reunaehtojen kautta. Hyvinvoinnin tasoa laskee tällöin kulutus, johon liittyy ekologisia haittoja. Kestävän hyvinvoinnin merkityksestä tekee poikkeuksellisen verrattuna muihin merkityksiin aikaulottuvuus: Jotta voi hyvin nyt, on oltava mahdollista voida hyvin myös tulevaisuudessa.

Elinoloja, subjektiivista hyvinvointia (tyytyväisyyttä ja onnellisuutta) ja elämänlaatua leimaavat samankaltaisuudet johtuen hyvinvointi-merkitysten osittaisesta päällekkäisyydestä. Elinolot-käsite tuotti tässä mielessä yllätyksen. Sen nimittäin ajatellaan tyypillisesti kertovan niin sanotusta objektiivisesta hyvinvoinnista. Kokemuksen käsitteen soveltaminen vie kuitenkin elinolojen arvioinninkin lähemmäksi subjektiivisen hyvinvoinnin tapaa arvioida hyvää elämää. Tässä on kuitenkin yksi keskeinen ero. Vaikka elinoloja arvioidaan yksilöiden kokemuksen kautta, jätetään varsinainen hyvän elämän arviointi tutkijalle. Yksilöt eivät nimittäin *arvioi* elinolojaan, vaan kertovat niiden tasosta. Tason riittävyden arviointi jää tutkijalle. Samaten se, mitä yksilö arvioi jää tutkijan päätettäväksi. Elinolojen tapauksessa arvioidaan esimerkiksi tuloja, terveyttä ja asuinoloja. Hyvää elämää on tällöin tyypillisesti positiivinen kokemus näistä elämänalueista.

Subjektiivisen hyvinvoinnin käsitteistö jättää hyvän elämän arvioinnin yksilölle. Tyytyväisyys ja onnellisuus eroavat tässä suhteessa siten, että onnellisuus liitetään tunteisiin ja tietoiseen arviointiin, kun taas tyytyväisyys ainoastaan jälkimmäiseen.

Tästä syystä onnellisuus on tulkintani mukaan hyvän elämän kannalta vaativampi käsite: on tunnettava hyvältä, tyytyminen ei riitä. Kun hyvinvointia arvioidaan tyytyväisyyden tai onnellisuuden käsitteiden kautta, on yksilön hyvinvoinnin taso kuitenkin sitä korkeampi, mitä korkeammaksi yksilö itse sen arvioi. Tyytyväisyyden tapauksessa pelkkä tyytyminen riittää hyvään elämään; onnellisuuden ollessa kyseessä on yksilön tunnettava itsensä onnelliseksi. Onnellisuuden ymmärtäminen tunteena kiinnittää hyvinvoinnin tiiviimmin yksilöön toisin kuin tyytyväisyys, joka edellyttää ainoastaan yksilön arviota omasta tilanteestaan elinympäristössään. Onnellisuuden kohdalla elinympäristö ei näyttele merkittävää roolia, vaan hyvinvointi todella on jokaisen oma asia, kehon sisäinen tunne. Onni saa kuitenkin myös samankaltaisia merkityksiä kuin tyytyväisyys. Tässä mielessä hyvän elämän arvioiminen subjektiivisen hyvinvoinnin käsittein on harvoin yksiselitteistä.

Elinolot ja tyytyväisyys puolestaan muodostavat elämänlaatu-käsitteen keskeiset taustakäsitteet ja siten määrittävät sen merkityksen ja tavan arvioida hyvää elämää. Kuten käsitteessä itsessään tulee esille, pakottaa elämänlaatu arvioimaan määrän lisäksi laatua. Määrää arvioidaan elinoloina, laatua tyytyväisyytenä. Elämänlaatu muodostaakin kattavan kuvan hyvästä elämästä, sillä sen kautta arvioidaan myös muiden hyvinvointitutkimuksen käsitteiden piiriin kuuluvia ilmiöitä. Elämänlaadun arvioinnissa korostuu kuitenkin kokemuksen ja tyytyväisyyden käsitteet elinolojen kustannuksella. Hyvää elämää elämänlaadun mukaan elää tilanteeseensa tyytyväinen ihminen.

Kun hyvää elämää arvioidaan hyvinvointitutkimuksen eri käsittein, erot hyvän elämän kriteereiden välille syntyvät sen mukaan, missä määrin käsitteet huomioivat yksilön *ympäristön*. Ympäristö on tässä ymmärrettävä sen kummassakin merkityksessä: luonto ja elinympäristö, yhteiskunta. Äärimmäisessä merkityksessään onnellisuus ei huomioi ympäristöä missään muodossa, tyytyväisyys kiinnittää huomion yksilön ja hänen elinympäristönsä suhteisiin, mutta kuitenkin niin, että suhteen laadun arviointi jää yksilölle. Elinolojen käsitteen kautta on perinteisesti arvioitu yksilön elinympäristöä, mutta 2000-luvulla käsite on siirtynyt lähemmäs tyytyväisyyden kaltaisia, yksilön arvioita painottavia käsitteitä. Tämä näkyy erityisesti kokemuksen käsitteen painoarvon lisääntymisenä. Tästä huolimatta voi sanoa, että elinolot-käsitteen kautta hyvän elämän arviointi on kuitenkin lähellä elinympäristön arviointia. Elämänlaatu muodostaa jonkinlaisen välimaaston näiden käsitteiden välillä painopisteen ollessa kuitenkin

yksilön antamissa arvioissa Onnellisuuden ohella toinen ääripää on kestävän hyvinvoinnin käsite, joka ulottaa arvioinnin koko elävään ympäristöön ja jopa tulevaisuuteen. Hyvinvoinnin merkityksestä riippuen voidaan hyvää elämää arvioida jopa näkökulmista, jotka tuottavat päinvastaisia tuloksia – se, mihin yksilö on tyytyväinen, ei välttämättä ole kestävän hyvinvoinnin näkökulmasta hyvinvointia.

Simpura ja Uusitalo (2011, 138) arvioivat, että 2000-luvulla yhteiskuntapoliittisen keskustelun painopiste on siirtynyt kollektiivisesta ja havaitusta yksilöllisen ja koetun hyvinvoinnin suuntaan. Tämä on puolestaan näkynyt hyvinvointitutkimuksessa näiden käsitteiden suhteellisen painoarvon kasvuna. Oma aineistoni tukee Simpuran ja Uusitalon arviota: hyvinvointitutkimuksen käsitteistö on tiiviissä yhteydessä subjektiivisen hyvinvoinnin käsitekokonaisuuteen, minkä seurauksena hyvinvoinnin arvioinnin kontekstina on usein yksilö. Koska yksilöllinen ja koettu hyvinvointi voidaan kuitenkin ymmärtää eri tavoin riippuen käytetystä käsitteestä, on hyvän elämän arvioinnin konteksti vaihteleva. Esimerkiksi tyytyväisyyden käsite kytkeytyy tulkintani mukaan vahvemmin ympäristöön kuin onnellisuus, ja elinolojen käsite puolestaan yhdistyy kokemukseen sekä tulojen ja asuinolojen kaltaisiin käsitteisiin. Jotkut käsitteistä toimivat siis kollektiivisen ja havaitun sekä yksilöllisen ja koetun hyvinvoinnin välimaastossa, lainaten elementtejä kummastakin ääripäästä.

Yksilöllistymisen lisäksi uudenlaista näkemystä hyvästä elämästä edustaa ajatus kestävydestä. Jos subjektiivisen hyvinvoinnin käsitekokonaisuus edustaa yksilöllistä ja koettua hyvinvointia, edustaa kestävä hyvinvointi toista ääripäätä, kollektiivin havaittua hyvinvointia. 2000-luvun hyvinvointitutkimus onkin tässä mielessä mielenkiintoisessa asemassa: hyvää elämää voi olla samanaikaisesti se, mitä kukin itse toivoo, tahtoo ja pitää hyvänä, sekä se, mikä on hyväksi ympäristölle pitkällä tähtäimellä. Yksilöllistä ja koettua hyvinvointia korostavan keskustelun rinnalla hyvinvointia käytetään merkityksessä, jossa hyvällä elämälle asetetaan tiukkoja, yksilöstä riippumattomia ehtoja.

Suomalainen hyvinvointia käsittelevä keskustelu on pyörinyt pitkään pohjoismaisen perinteen ympärillä. Kyseiselle perinteelle keskeinen käsite, elinolot, rakentuu 2000-luvulla osittain subjektiivisen hyvinvoinnin käsitekokonaisuuden kautta. Subjektiivisen hyvinvoinnin lisäksi hyvinvoinnin merkitys laajenee kestävän hyvinvoinnin

käsittekokonaisuuden kautta. Subjektiiivisen ja kestävän hyvinvoinnin käsitteelliset kokonaisuudet ovatkin nähdäkseni keskeisimmät avaukset suomalaisessa keskustelussa siinä mielessä, että niiden kautta syntyvä näkökulma hyvinvointiin poikkeaa paljon suomalaisessa keskustelussa pitkään vallinneista näkökulmista. 2000-luvun hyvinvointikäsitteistö, ja sitä kautta hyvinvoinnille annetut merkitykset, poikkeavat siis nähdäkseni aiemmasta hyvinvointitutkimuksesta. Ekologinen ja yksilöllinen näkökulma ovat muuttaneet aiempaa hyvinvointikäsitteistöä ja tuoneet kokonaan uusia käsitteitä. Samalla ne ovat luoneet uusia hyvän elämän arvioinnin kriteereitä.

Lähteet

- Ahonen, Ari & Kallio, Tomi J. (2002) Käsité- ja tekstintutkimuksen metodologia – perusteita, näkökulmia ja haasteita johtamis- ja organisaatiotutkimuksen näkökulmasta. Keskusteluja ja raportteja 5:2002. Turun kauppakorkeakoulu, Turku.
- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Helsinki.
- Allardt, Erik (1995) Suunnistuksia ja kulttuurisokkeja. Otava, Helsinki.
- Allardt, Erik (1998) Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Roos J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki.
- Angner, Erik (2005) Subjective measures of well-being. A philosophical examination. University of Pittsburgh, Pittsburgh.
- Angner, Erik (2010) Subjective well-being. *Journal of Socio-Economics* 39:3, 361–368.
- Angner, Erik (2011) The evolution of eupathics: The historical roots of subjective measures of wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 1:1, 4–41.
- Bellah, Robert & Madsen, Richard & Sullivan, William & Swidler, Ann & Tipton, Steven (1991) *The Good Society*. Alfred A. Knopf, New York.
- Diener, Ed (1994) Assessing Subjective Well-Being: Progress and Opportunities. *Social Indicators Research* 31:103–157.
- Drewnowski, Jan (1966) The Level of Living Index. UNRISD Report no. 4, Geneva.
- Easterlin, Richard A. (2002) *Happiness in Economics. The International Library of Critical Writings in Economics*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Erikson, Robert & Uusitalo, Hannu (1987) The Scandinavian Approach to Welfare Research. Teoksessa Erikson, Robert & Hansen, E.J & Ringen, Stein, Uusitalo, Hannu (toim.) *The Scandinavian Model: Welfare States and Welfare Research*. M.E. Sharpe, Armonk, 177–193.
- Ervasti, Heikki & Saari, Juho (2011) Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus, Helsinki, 191–218.
- Frey, Bruno S. (2008) *Happiness – A Revolution in Economics*. MIT, Cambridge.
- Haanpää, Irma (2002) Nuorten henkilökohtaiset projektit ja hyvinvointi Joensuussa ja Petroskoissa. *Psykologia* 37:3, 221–229
- Hautakangas, Helena & Leinonen, Raija & Lyyra, Tiina-Mari (2006) Hyvä elämänlaatu iäkkäiden naisten kokemana. *Gerontologia* 20:2, 53–66.

Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.) (2002) Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes, Helsinki.

Helne, Tuula & Hirvilampi, Tuuli (2012) Sosiaaliturvalla kestäväan elämäntapaan. Helsingin Sanomat 5.7.2012, A3.

Hirvonen, Tatu (2004) Onnellisuus – onko kansantaloustieteellä mitään sanottavaa. Kansantaloustieteellinen aikakauskirja 100:4/2005.

Hirvonen, Tatu & Mangelaja, Esa (2005a) You Will Find a Fortune, But Not the Fortune You Seek: On Income and Happiness. Jyväskylän yliopisto, Taloustieteiden tiedekunta, työpäpaperi no. 295/2005.

Hirvonen, Tatu & Mangelaja, Esa (2005b) Miksi tutkia onnellisuutta maassa, jossa kahdeksan kymmenestä ilmoittaa olevansa onnellisia? Tieteessä tapahtuu 5/2005.

Hirvonen, Tatu & Mangelaja, Esa (2006) Miks kolmas hampuralainen ei tee onnelliseksi? Atena, Jyväskylä.

Hoffrén, Jukka (2010) Todellisen hyvinvoinnin seurantavälineen kehittäminen. Teoksessa Ville Ylikahri (toim.) Onnellisuustalous. Vihreä Sivistysliitto ry, Helsinki, 15–58.

Hoffrén, Jukka & Kaivo-Oja, Jari & Aho, Samuli (2011) Erään keskeisen tulevaisuuden yhteiskuntapoliittisen päätöksenteon ja seurantamittarin lähtökohdat. Yhteenveto BKT:n käsitteellisestä ja teoreettisesta kritiikistä. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, Turku.

Hoffrén, Jukka & Lemmetyinen, Inka & Pitkä, Leena (2010) Esiselvitys hyvinvointi-indikaattoreista: Mittareiden vertailu ja kehittämiskohteet. Sitra, Helsinki.

Hoffrén, Jukka & Rättö, Hanna-Kaisa (2011) Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki, 219–242.

Huusko, Tiina & Strandberg, Timo & Pitkälä, Kaisu (toim.) (2006) Voiko ikääntyneiden elämänlaatua mitata? Vanhustyön keskusliitto, Helsinki.

Huusko, Tiina & Pitkälä, Kaisu (2006) Mitä elämänlaatu on? Teoksessa Huusko, Tiina & Strandberg, Timo & Pitkälä, Kaisu (toim.) (2006) Voiko ikääntyneiden elämänlaatua mitata? Vanhustyön keskusliitto, Helsinki, 9–23.

Hyvärinen, Matti & Kurunmäki, Jussi & Palonen, Kari & Pulkkinen, Tuija & Stenius Henrik (toim.) (2003) Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria.. Vastapaino, Tampere.

Hämäläinen, Timo (2009) Yhteiskunnallinen murros ja henkinen hyvinvointi. Sitran selvityksiä 8. Sitra, Helsinki.

Julkunen, Raija (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Stakes, Helsinki.

Kainulainen, Sakari (1998) *Elämäntapahtumat ja elämään tyytyväisyys eri sosiaaliluokissa*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 62.

Kainulainen, Sakari (2011) *Hyvinvointitutkimuksen kehityslinjat suomessa*. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus, Helsinki, 140–168.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998) *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Gaudeamus, Helsinki.

Kangas, Risto (2006) *Yhteiskunta*. Tutkijaliitto, Helsinki.

Karisto, Antti (1984) *Hyvinvointi ja sairauden ongelma. Suomea ja muita pohjoismaita vertaileva tutkimus sairastavuuden väestöryhmittäisistä eroista ja sauradesta hyvinvoinnin vajeena*. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:46. Kansaneläkelaitos, Helsinki.

Karisto, Antti (2010) *Yksi piano vai kymmenen lehmää? Kirjoituksia arjen ilmiöistä*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Kautto, Mikko (toim.) (2006) *Suomalaisten hyvinvointi 2006*. Stakes, Helsinki.

Kinnunen, Kirsi & Virtanen, Pekka & Valtonen, Hannu (2011) *Koettu onnellisuus ja koettu terveys*. *Yhteiskuntapolitiikka* 76:4, 387–396.

Korkalainen, Anni & Kokko, Katja (2008) *Psykologinen näkökulma aikuisiän hyvinvointiin ja siihen kytkeytyviin tekijöihin*. *Psykologia* 4:3, 261–276.

Kouvo, Antti & Räsänen, Pekka (2005) *Sosiaalinen pääoma, elämäntilanne ja sosiodemografiset tekijät – käyttökelpoisa elämänlaadun ja hyvinvoinnin jäsenysperusteita?* *Janus* 13:1, 21–38.

Lagerspetz, Eerik (2011) *Hyvinvoinnin filosofia*. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus, Helsinki, 79–105.

Lane, Robert (2000) *The Loss of Happiness in Market Democracies*. Yale University Press, New Haven.

Layard, Richard (2005) *Happiness. Lessons from a New Science*. Penguin, Lontoo.

Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura & Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) (2008) *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Stakes, Helsinki.

Niemelä, Pauli (2010) *Hyvinvointipolitiikan teoria*. Teoksessa Niemelä, Pauli (toim.) *Hyvinvointipolitiikka*. WSOYpro, Helsinki.

Niiniluoto, Ilkka (1984) *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus. Filosofisia esseitä*

tiedosta ja sen arvosta. .Otava, Helsinki.

Niiniluoto, Ilkka (1996) Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsiteanalyysi. Valtion painatuskeskus ja Valtiohallinnon kehittämiskeskus, Helsinki.

Noll, Heinz-Herbert (2000) Social Indicators and Social Reporting: The International Experience. Internet-lähde: <http://www.ccsd.ca/noll2.htm> [viitattu 9.11.2011].

Nuopponen, Anita (2009). Käsiteanalyysia käsiteanalyysista – kohti systemaattista käsiteanalyysia. Julkaisussa: Mona Enell-Nilsson & Niina Nissilä (toim.), Käännösteoria, ammattikielet ja monikielisyys. VAKKI-symposiumi XXIX, 308–319. VAKKI, Vaasa.

Nuopponen, Anita (2010a) Methods of concept analysis – a compative study. Part 1 of 3. The LSP Journal – Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition 1 (1), 4–12.

Nuopponen, Anita (2010b) Methods of concept analysis – Towards systematic concept analysis. Part 2 of 3. The LSP Journal – Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition 1 (2), 5–14.

Nuopponen, Anita (2011) Methods of concept analysis – Tools for systematic concept analysis. Part 3 of 3. The LSP Journal – Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition 2 (1), 4–15.

Näsi, Juha (1980) Ajatuksia käsiteanalyysistä ja sen käytöstä yrityksen taloustieteissä. Tampereen yliopisto. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A2: Tutkielmia ja raportteja 11, Tampere.

Ojanen, Markku, Svennevig, Hanna, Nyman Markku, Halme, Jukka (2001) Liiku oikein – voi hyvin. Liikunnan merkitys hyvinvoinnille. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 153. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki.

Ojanen, Markku (2006) Onnellisuus. WSOY, Helsinki.

Ojanen,, Markku (2009) Hyvinvoinnin käsikirja. Kirjapaja, Helsinki.

Puusa, Anu (2008) Käsitelälysi tutkimusmenetelmänä. Premissi 4, 37–42.

Raijas (2008) Arjen hyvinvointi ja mahdollisuudet sen mittaamiseen. Työselosteita ja esitelmiä 110. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.

Raijas, Anu (2011) Arjen hyvinvointi. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki, 243–263.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Simpura, Jussi & Uusitalo, Hannu (2000) Hyvinvoinnin tutkimusperinteet, hyvinvointipolitiikka ja 1990-luvun uudet avaukset. Yhteiskuntapolitiikka 65:3, 191–207.

Riihinen, Olavi (2002) Kyvyt, hyvinvointiteoria ja yhteiskunnalliset jaot. Teoksessa

Piirainen, Timo & Saari, Juho (toim.) Yhteiskunnalliset jaot, 1990-luvun perintö? Gaudeamus, Helsinki.

Räsänen, Riitta (2011) Ikääntyneiden asiakkaiden elämänlaatu ympärivuorokautisessa hoivassa sekä hoivan ja johtamisen laadun merkitys sille. Acta Universitatis Lapponiensis 210. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Saari, Juho (2010a) Sosiaalisen onnellisuuden politiikka. Teoksessa Hiilamo, Heikko & Saari, Juho (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.

Saari, Juho (2011a) Johdanto. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki, 9–32.

Saari, Juho (2011b) Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki, 33–78.

Saari, Juho (2011c) Hyvinvoinnin tulevaisuus. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki, 337–361.

Saari, Juho toim. (2011d) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki.

Sauli, Hannele & Simpura, Jussi (2005) Hyvinvoinnin käsite pohjoismaisen tilastollisen elinolotutkimuksen historiassa. Janus 13:1, 5–20.

Siltaniemi, Aki & Perälähti, Anni & Eronen, Anne & Londén, Pia & Peltosalmi, Juha (2008) Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Simpura, Jussi & Uusitalo, Hannu (2011) Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Helsinki, 106–139.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry (2009) Sosiaalibarometri 2009. Ajankohtainen arvio kansalaisten hyvinvoinnista, palveluista ja palvelujärjestelmän muutoksesta.

Stiglitz, Joseph E. & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul (2009) Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Internet-lähde: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf. [viitattu 14.01.2012]

Takala, Tuomo & Lämsä, Anna-Maija (2001) Tulkitseva käsitetutkimus organisaatio- ja johtamistutkimuksen tutkimusmetodisena vaihtoehtona. Liiketaloudellinen aikakauskirja. Nro 3, 371–390.

Tanninen, Timo (1990) Hyvinvointitutkimuksen teknokraattisuus. Pohjoismaisen hyvinvointi- ja elinolohdetutkimustradition tieteenteoreettinen analyysi. Teknillisen korkeakoulun yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Espoo.

Tuominen, Eila (1994) Elämänmuutos ja muutoksen hallinta. Tutkimus leskeksi

jäämisen taloudellisista, terveydellisistä ja sosiaalisista vaikutuksista sekä leskeyteen sopeutumisesta. Eläketurvakeskus. Tutkimuksia 1994:1. Helsinki, Painatuskeskus. Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen Sakari (toim.) (2010) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Vaarama, Marja & Siljander, Eero & Luoma, Minna-Liisa & Meriläinen, Satu (2010) Suomalaisten kokema elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen Sakari (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Valtioneuvoston kanslia (2010) Pääministeri Mari Kiviniemen hallituksen ohjelma 22.6.2010. Internet-lähde: <http://valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/kiviniemi/hallitusohjelma/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf> [viitattu 28.10.2012]

Valtioneuvoston kanslia (2011) BKT ja kestävä hyvinvointi. Yksi luku ei riitä suomalaisen yhteiskunnan tilan kuvaamiseen. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 12/2011.

Veenhoven, Ruut (1984) *Conditions of Happiness*. D. Reidel Publishing Company, Dordrecht.

Veenhoven, Ruut (2005) *Happiness in Hardship*. Teoksessa Bruni, Luigino & Porta, Pier Luigi (toim.) *Economics and Happiness: Framing the Analysis*. Oxford University Press, Oxford, 243–266.

Veenhoven, Ruut (2007) *For a Better Quality-Of-Life*. Teoksessa Deflem, Mathieu (toim.) *Sociologists in a Global Age: Biographical Perspectives*. Ashgate, 175–186.

von Wright, Georg Henrik (2001) *Hyvän muunnelmat*. Otava, Helsinki.

Waterman, Alan S. & Schwartz, Seth J. & Conti, Regina (2008) *The Implications of Two Conceptions of Happiness (Hedonic Enjoyment and Eudaimonia) for the Understanding of Intrinsic Motivation*. *Journal of Happiness Studies* 9:2, 41–79.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2009) *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Allen Lane, London.

Liite 1. Aineisto

Biswas-Diener & Vittersø, Joan & Diener, Ed (2005) Most People are Pretty Happy, but There is Cultural Variation: The Inughuit, The Amish and The Masai. *Journal of Happiness Studies* 6:3, 205–226.

Diener, Ed & Lucas, Richard & Schimmack, Ulrich & Helliwell, John F (2009) *Well-Being for Public Policy*. Oxford University Press, New York.

Frey, Bruno S. & Stutzer, Alois (2002) *Happiness & economics. How the economy and institutions affect well-being*. Princeton University Press, Princeton

Hoffrén, Jukka (1999) Talous hyvinvoinnin ja ympäristöhaittojen tuottajana – Suomen ekotehokkuuden mittaaminen. *Tilastokeskuksen tutkimuksia* 226. Tilastokeskus, Helsinki.

Hoffrén, Jukka (2001) Measuring Eco-efficiency of Welfare Generation in a National Economy. *Tilastokeskuksen tutkimuksia* 233. Tilastokeskus, Helsinki.

Kainulainen, Jari (2003) Kaiken keskellä vai kaikesta sivussa? Sukupolvien elämänlaatu ja identiteetti syrjäisessä maaseutukunnassa 2000-luvun alussa. *Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet* 104.

Karvonen, Sakari & Lahelma, Eero & Winter, Torsten (2006) Työikäisten terveys ja hyvinvointi 2000-luvun alussa. Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2006*. Stakes, Helsinki.

Karvonen, Sakari & Moisio, Pasi & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (2008) Suomalaisten muuttuvat elinolot. Teoksessa Moisio ym. (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi*. Stakes, Helsinki.

Karvonen, Sakari (2008) Hyvinvointi työikäisten kokemana. Teoksessa Moisio ym. (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Stakes, Helsinki.

Karvonen, Sakari & Kauppinen, Timo M. & Ilmarinen, Katja (2010) Koetun hyvinvoinnin erot ja kehitys asuinpaikan mukaan. Teoksessa Vaarama, Marja & Moisio, Pasi & Karvonen Sakari (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*, Helsinki.

Martelin, Tuija & Karvonen, Sakari & Koskinen, Seppo (2002) Työikäisten hyvinvointi. Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2002*. Stakes, Helsinki.

Martikainen, Liisa (2006) Suomalaisten nuorten aikuisten elämään tyytyväisyyden monet kasvot. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 287. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.

Ojanen, Markku (2007) *Positiivinen psykologia*. Edita, Helsinki.

Rättö, Hanna-Kaisa (2009) Hyvinvointi ja hyvinvoinnin mittaamisen kehittäminen. Tilastokeskuksen tutkimuksia nro. 250. Tilastokeskus, Helsinki.

Vaarama, Marja & Luoma, Minna-Liisa & Ylönen, Lauri (2006) Ikääntyneiden toimintakyky, palvelut ja koettu elämänlaatu. Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) Suomalaisien hyvinvointi 2006. Stakes, Helsinki.

Vaarama, Marja & Ollila, Kati (2008) Koettu hyvinvointi ja elämänlaatu kolmannessa iässä. Teoksessa Moisio ym. (toim.) Suomalaisien hyvinvointi 2008. Stakes, Helsinki.

Veenhoven, Ruut (2000a) Four Qualities of Life. Ordering Concepts and Measures of the Good Life. *Journal of Happiness Studies* 1 (1), 1–39.

Veenhoven, Ruut (2000b) Well-being in the Welfare State. Level not Higher, Distribution not More Equitable. *Journal of Comparative Policy Analysis* 2:1, 91–125.

Veenhoven, Ruut (2011) Greater Happiness for a Greater Number. Teoksessa Sheldon, K.M & Kashdan, T.B & Seger, M.F (toim.) *Designing Positive Psychology: Taking Stock and Moving Forward*. Oxford University Press, New York.